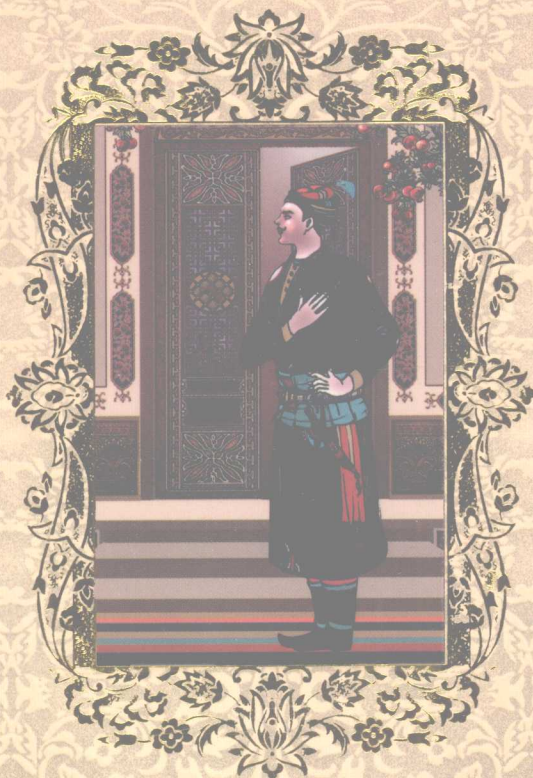

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

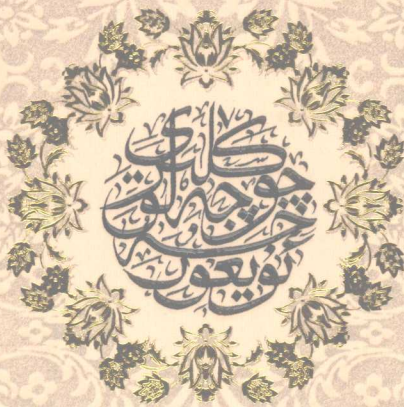
22

— شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى —

ئۇيغۇر كىتاب تور بېكەتى
ئۇيغۇر كىتابلىرىغا يېڭى نازارىسى
www.uighurkitap.com

مۇقاۋا رەسىمىنى سىزغۇچى : مەمەت ئابدۇرېھىم
مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى : مەمەت نەۋبەت

ISBN 978-7-228-12019-2

9 787228 120192 >

定价: 12.00 元

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى

22

«ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى»
تەھرىر ھەيئىتى نەشرگە تەييارلىغان

— شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى —

图书在版编目(CIP)数据

维吾尔民间故事. 22: 维吾尔文/《维吾尔民间文学大典》编委会编. —乌鲁木齐: 新疆人民出版社, 2008. 11
(维吾尔民间文学大典)

ISBN 978-7-228-12019-2

I. 维… II. 维… III. 维吾尔族—民间故事—作品集—中国—维吾尔语(中国少数民族语言) IV. I277.3

中国版本图书馆 CIP 数据核字(2008)第 177996 号

策 划	阿不都热合曼·艾白, 艾合买提·伊明
责任编辑	艾合买提·伊明
责任校对	阿布勒孜·阿巴斯 等
封面设计	买买提·诺贝提
出版发行	新疆人民出版社
地 址	乌鲁木齐市解放南路 348 号
电 话	(0991)2827472
邮 编	830001
经 销	新疆维吾尔自治区新华书店
印 刷	乌鲁木齐八家户彩印有限公司
开 本	880×1230 毫米 1/32
印 张	5
版 次	2008 年 11 月第 1 版
印 次	2008 年 11 月第 1 次印刷
印 数	1—5000
定 价	12.00 元

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى — 22

نەشرگە تەييارلىغۇچى: «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» تەھرىر ھەيئىتى

پىلانلىغۇچىلار: ئابدۇراخمان ئەبەي، ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل مۇھەررىرى: ئەخمەت ئىمىن

مەسئۇل كوررېكتورى: ئابلىز ئابباس قاتارلىقلار

مۇقاۋىنى لايىھىلىگۈچى: مەمەت نەۋبەت

نەشر قىلىپ تارقاتقۇچى: شىنجاڭ خەلق نەشرىياتى

ئادرېسى: ئۈرۈمچى شەھىرى جەنۇبىي ئازادلىق يولى 348 - نومۇر

تېلېفون: 0991-2827472

پوچتا نومۇرى: 830001

ساتقۇچى: شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق شىنخۇا كىتابخانىسى

باسقۇچى: ئۈرۈمچى باجياخۇ رەڭلىك باسما چەكلىك شىركىتى

فورماتى: 880×1230 مىللىمېتىر 1/32

باسما تاۋنىقى: 5

نەشرى: 2008 - يىلى 11 - ئاي 1 - نەشرى

باسمىسى: 2008 - يىلى 11 - ئاي 1 - بېسىلىشى

تراژى: 1-5000

كىتاب نومۇرى: 2-12019-7-228-978 ISBN

باھاسى: 12.00 يۈەن

مۇھەررىردىن

ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى باي ۋە گۈزەل بىر خەزىنە. ئۇيغۇر خەلقى ئۆزىنىڭ بېسىپ ئۆتكەن ئۇزاق تارىخىي تەرەققىياتى جەريانىدا، ئۆزىنىڭ مىللىي تىلىنى، ئۆرپ - ئادىتىنى، مىللىي مەدەنىيىتىنى، جۈملىدىن باي، گۈزەل ۋە پارلاق ئېغىز ئەدەبىياتىنى بارلىققا كەلتۈرگەن. ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئۇزۇن تارىخقا، باي، چوڭقۇر مەزمۇنغا، ئۆزىگە خاس مىللىي ئۇسلۇب ۋە مىللىي شەكىلگە ئىگە بولۇپ، كۆزنى قاماشتۇرۇپ تۇرىدىغان بىر رەڭدار گۈلشەن. ئۇ ئۆزىنىڭ مەزمۇنىنىڭ چوڭقۇرلۇقى، بايلىقى ۋە كەڭلىكى بىلەن، شەكىلىنىڭ خىلمۇخىللىقى ۋە گۈزەللىكى، تۈرنىڭ كۆپلۈكى بىلەن كۆزگە ئالاھىدە چېلىقىدۇ.

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى يۇقىرىقىدەك ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ ئومۇملاشقان بىر تۈرى ھېسابلىنىدۇ. ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى ئېغىزدىن ئېغىزغا، ئەۋلادتىن ئەۋلادقا كۆچۈش جەريانىدا خەلق ئاممىسى تەرىپىدىن پىششىقلىنىپ، ۋەقەلىكى تاۋلانغان، نەتىجىسى روشەن ھەم ئۈمىدۋار، تىلى تەسەرلىك ۋە گۈزەل بولۇپ يېتىلگەن.

ھەممىمىزگە مەلۇم، چۆچەك پېرسوناژلىرى بولغان، بىر پۈتۈن ۋەقەلىككە ئىگە نەسرېي ئەسەر. ئۇ ئىجتىمائىي تۇرمۇشنىڭ ھەرقانداق بىر تەرىپىنى ئەكس ئەتتۈرەلەيدۇ. ئۇ ئىجتىمائىي رېئاللىقنىڭ ئەمگەكچى خەلق مېڭىسىدىكى

ئىنكاسى، ئەمگەكچى خەلق تۇرمۇشىنىڭ، ئىدىيە - ھېسسىياتىنىڭ، غايە ۋە ئارمىنىنىڭ بەدىئىي ئىپادىسى. چۆچەكلەر ئاساسەن رېئالزىملىق بولىدۇ، ئۇنىڭدا يەنە ئاكتىپ رومانىزىمنىڭ قويۇق ئىپادىسىمۇ بولىدۇ. ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىمۇ شۇنداق.

ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرىدە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئاق كۆڭۈلۈكى، ھەقىقەتپەرۋەرلىكى، ئەمگەكچان روھى، ساغلام ۋە گۈزەل ئەخلاقىي پەزىلىتى، ۋەتەنپەرۋەرلىكى، قەيسەرئانە كۈرەش قىلىش ئىرادىسى، شۇنداقلا ئېسىل ئارزۇ - ئارمانلىرى ئىپادىلەنگەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئوبراز ئارقىلىق ئىپادىلىنىپ، كىشىلەرگە ياخشى بىلەن ياماننى، ھەق بىلەن ناھەقنى، ئۆز بىلەن دۈشمەننى، خۇنكۈك بىلەن گۈزەللىكنى پەرق ئېتىشكە ياردەم بېرىدۇ. بىز بۇنىڭدىن خەلق چۆچەكلىرىنىڭ مۇئەييەن تەربىيىۋى رولىنى بايقىۋالالايمىز. شۇنى قەيىت قىلىشقا بولىدۇكى، خەلق چۆچەكلىرىنىڭ بالىلارغا بولغان تەربىيىۋى رولى تېخىمۇ زور بولىدۇ. بالىلار كىچىكىدىن تارتىپلا خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى، جۈملىدىن چۆچەكلەرنى ئاڭلىسا، ئۇلارنىڭ يۇمران قەلبىدە ياخشىلىق، ھەققانىيلىق، گۈزەللىك، ھاياتنى ۋە تەبىئەتنى سۆيۈش ئىستىكى ئويغىنىدۇ.

خەلق چۆچەكلىرىنىڭ تۇرمۇشىنى، تارىخنى بىلىش ۋە چۈشىنىشتىكى رولى، خەلق تىلىنى ئۆگىنىشتىكى رولى، گۈزەللىك قارىشىنى يېتىلدۈرۈشتىكى ئېستېتىكىلىق رولى، كۆڭۈل ئېچىش رولىنىمۇ ئۇنىڭ تەربىيىۋى رولىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. يۇقىرىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى ئۆز ئارا باغلانغان، ئۆز ئارا گىرەلەشكەن، سىڭىشىپ كەتكەن، بىر - بىرىنى تولۇقلىغان ۋە ئۆز ئارا ماسلاشقان. بۇ خەلق چۆچەكلىرىنىڭ خەلق

تۇرمۇشى بىلەن قان - گوشتەك زىچ مۇناسىۋىتى بارلىقىنى چۈشەندۈرىدۇ.

خەلق چۆچەكلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان خەلق ئەدەبىياتى يېزىق شەكىللىنىشتىن بۇرۇنلا ۋۇجۇدقا كېلىپ نۇرغۇن ئەسىرلەر مابەينىدە ئېغىزدىن ئېغىزغا كۆچۈپ يۈردى. يېزىق شەكىللەنگەندىن كېيىن ئۇنىڭ تەرەققىياتى يەنىلا توختاپ قالغىنى يوق. كېيىنكى مەزگىللەردە نۇرغۇن ئەللەردە خەلق چۆچەكلىرى يىغىپ خاتىرىلىنىپ، ئۇنىڭ يوقىلىپ كەتمەي داۋاملىق مۇكەممەللىشىشىگە كاپالەتلىك قىلىندى. بۇ ئىش بىزدە بۇرۇن ئانچە - مۇنچە ئىشلەنگەن بولسىمۇ، رەسمىي ئىشلەش ئۆتكەن ئەسىرنىڭ 50 - يىللىرىدا باشلاندى دېيىشكە بولىدۇ. ئازادلىقتىن كېيىن ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى بىرقانچە توپلام قىلىپ ئىشلەنگەنىدى. 80 -، 90 - يىللارغا كەلگەندە ئېلىمىز بويىچە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنى توپلاش، رەتلەش، نەشر قىلىش دولقۇنىنىڭ تۈرتكىسىدە شىنجاڭنىڭ ھەرقايسى ناھىيىلىرىگىچە خەلق چۆچەكلىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى ئەسەرلىرى كەڭ كۆلەمدە يىغىلدى، رەتلەندى ۋە مەخسۇس توپلاملار نەشر قىلىندى. مۇشۇ ئەسىرنىڭ باشلىرىدا بۇ ئەسەرلەر قايتا - قايتا سېلىشتۇرۇش، رەتلەش، تاللاش ئارقىلىق سىستېمىلاشتۇرۇلۇپ زور ھەجىملىك «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى قامۇسى» ۋۇجۇدقا كەلدى. قولىڭىزدىكى 23 قىسىملىق «ئۇيغۇر خەلق چۆچەكلىرى» دەل مۇشۇ ئىلمىي ئەمگەكنىڭ مېۋىسى.

بۇ بىر يۈرۈش كىتابقا سېھرىي چۆچەكلەر، تۇرمۇش چۆچەكلىرى، چېچەنلەر ھەققىدىكى چۆچەكلەر، ھەجۋىي چۆچەكلەر، تېپىشماقلىق چۆچەكلەر، ھايۋانلار ھەققىدىكى چۆچەكلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان 300 دىن ئارتۇق چۆچەك

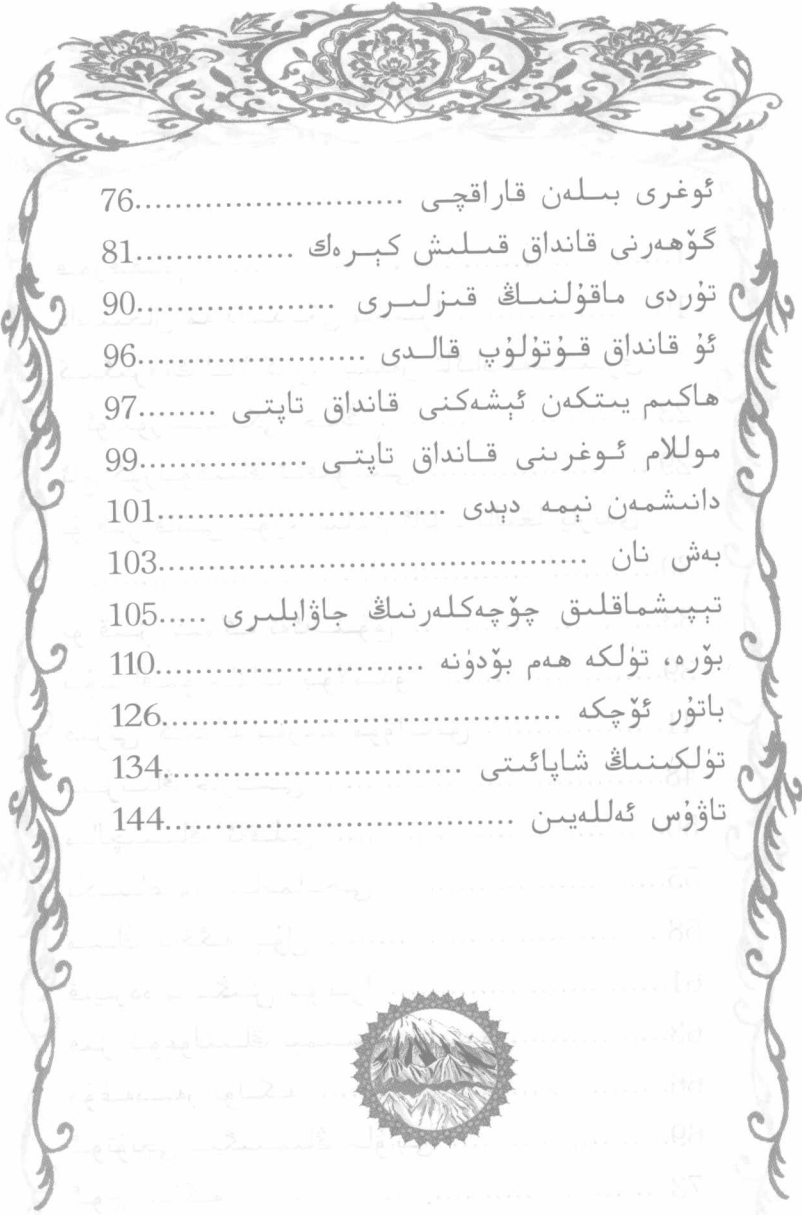
كىرگۈزۈلگەن ۋە مۇناسىپ قىزىقارلىق قىستۇرما رەسىملەر سەپلەنگەن.

ئىشنىمىزكى، بۇ بىر يۈرۈش كىتاب خەلقىمىزنىڭ مەدەنىيەت تۇرمۇشىنى تېخىمۇ بېيىتىدۇ ۋە رەڭدار قىلىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە خەلق ئېغىز ئەدەبىياتى تەتقىقاتچىلىرىنىمۇ مول ۋە رەڭدار ماتېرىيال مەنبەسى بىلەن تەمىنلەيدۇ، ئۇلار بۇ كىتابلىرىمىزدىن ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ھەرقايسى تارىخىي دەۋرلەردىكى سىياسىي، تارىخىي، ئەخلاقىي، دىنىي ۋە ئېستېتىكىلىق قاراشلىرىنى، ھەرقايسى تارىخىي دەۋرلەردىكى سىياسىي، ئىقتىسادىي، مەدەنىي تۇرمۇشىنى، ئۆرپ - ئادەت ئالاھىدىلىكلىرىنى تەتقىق قىلىشتا مۇھىم يىپ ئۈچى ۋە ئىلھامغا ئېرىشەلەيدۇ. بىزنىڭ بۇ كىتابلارنى نەشرگە تەييارلاشتىكى ئاساسىي مۇددىئايىمىزمۇ دەل مۇشۇ.

مۇندەججە

- 1..... قورققاق
- 10..... داستخان مەيداندىكى ماجىرا
- كېكرەك لەشكىرى بىلەن تائام لەشكىرى
- 23..... ئوتتۇرسىدىكى جەڭ
- 29..... ئاچ كۆزلۈكنىڭ ئاقمۇتى
- بۇقىز قايىسى سۆزى بىلەن ئاتا - بالغا يارىدى
- 30.....
- 33..... بۇقىز كىمگە تەئەللۇق
- 39..... شۇنداقمۇ جاۋاب بولامدۇ
- 41..... قىزنى كىمگە بەرسە مۇۋاپىق
- 48..... قىزنىڭ چارىسى
- 50..... مالچىنىڭ ئەقلى
- 55..... پادىشاھ ۋە شاھماتچى
- 58..... مىڭ تەڭگە پۇل
- 61..... قەيەردە مېڭىش توغرا
- 63..... قىز ئوغۇلنىڭ نېمىسى بولىدۇ
- 66..... مۇغەمبەر تۈلكە
- 69..... ئوتۇنچى يىگىتنىڭ جاۋابى
- 73..... ئۈچ تۆگە

- 76..... ئوغرى بىلەن قاراچى
- 81..... گۆھەرنى قانداق قىلىش كېرەك
- 90..... تۈردى ماقۇلنىڭ قىزلىرى
- 96..... ئۇ قانداق قۇتۇلۇپ قالدى
- 97..... ھاكىم يىتكەن ئېشەكنى قانداق تاپتى
- 99..... موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى
- 101..... دانىشمەن نېمە دەيدى
- 103..... بەش نان
- 105..... تېپىشماقلىق چۆچەكلەرنىڭ جاۋابلىرى
- 110..... بۆرە، تۈلكە ھەم بۆدۈنە
- 126..... باتۇر ئۆچكە
- 134..... تۈلكىنىڭ شاپائىتى
- 144..... تاۋۇس ئەللەين

تورتقاق

بۇرۇن بۇرۇندىكەن، تېرىق تۇلۇمدىكەن، بۆرە قاراقچىدەكەن، تۈلكە ماراقچىكەن، توخۇ داڭگالچىكەن، ئۆچكە جاڭگالچىكەن، قىرغاۋۇل جەدىكەن، قۇيرۇقى يەردىكەن. ئۇششاققۇ چوڭ، پىششىققۇ توڭ، توشقان بىلەن بىر كەم قىرىق ئاتۇ ئېشەك، ئۆچكە - قوي، بۇغا - مارال، تۆگە - تايلاق ھەم - مىسى بولۇپ بىر جاڭگالدا ياشايدىكەن.

جاڭگالدىكى ياۋاش ھايۋانلار دەريادىكى قېيىقتەك، سۈدىكى بېلىقتەك ئويناپ - كۈلۈپ، خاتىرجەم ئوتلاپ يۈرگەن كۈندە - لەرنىڭ بىرىدە، يېقىن ئەتراپتا بىر توپ بۆرە پەيدا بولۇپ قېلىپ، ھايۋانلارنىڭ ئاقساق - چولاق، قوزا - بوتلاق، ئا - جىز، يېتىم - يېسىرلىرىنى ئۇرۇپ - سوقۇپ كېتىپتۇ، ئۇلارغا ھېچبىر ئارام بەرمەپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپ، ئايلا كېتىپ، بۆرلەرنىڭ ۋەھشىلىكى ھەددىدىن ئېشىپتۇ، ھايۋانلارنىڭ غەم - قايغۇسى چېكىگە يېتىپتۇ. بۇنىڭدىن غەزەپلەنگەن ئات سەكرەپ ئوتتۇرىغا چىقىپتۇ - دە، جاڭگالدا ياشايدىغان جىمكى ھايۋانلارنىڭ بىر يەرگە يىغىلىشىنى سوراپ خەت - خەۋەر ئەۋەتىپتۇ. بۇ خەتتىن خەۋەر تاپقان ئۇششاق - چوڭ چارپاي ھايۋانلار تۇشمۇتۇش - تىن بىر سورۇنغا يىغىلىپتۇ. شۇ چاغدا ئات يىغىلغانلارغا

مۇنداق دەپتۇ:

— بۇرادەرلەر، بۆرە دېگەن خۇنپەر جاڭگىلىمىزدىكى با-
لارنى، قوزا - پاقلان، تېكە - تايلاقلارنى ئۆلتۈرۈپ، قىرىپ،
ئاتنى بالىدىن، بالىنى ئاتىدىن ئايرىپ، تىنچ - ئامان كۈن
كۆرگىلى قويمىدىغان بولۇپ كەتتى. بۆرلەرنى جاڭگىلىمىز -
دىن يوق قىلمىغۇچە ھېچقايسىمىزغا ياخشى كۈن يوق. مېنىڭ
گېپىمنى ماقۇل كۆرسەڭلار، ھەممىمىز بىرلىشىپ، قولىمىز -
غا قورال - ياراغ ئالايلى، بۆرە دېگەن كاساپەتنىڭ ھۇجۇمىغا
قارشى جەڭ قىلايلى. قېنى، سىلەر بۇنىڭغا نېمە دەيسىلەر؟

ھايۋانلار قۇلاقلىرىنى دىڭ تۇتۇشۇپ:

— دۇرۇس گەپ قىلدىڭ، ئەقىللىق ئاتۋاي. بۆرلەرنى
يوق قىلمىغۇچە ھېچقايسىمىزغا ئامانلىق يوق، شۇنداق قىلاي-
لى، — دەپتۇ. شۇ ئارىدا ئۆچكە ئوتتۇرىغا چىقىپ:
— توختاڭلار، جامائەت، توختاڭلار! ئۇرۇش قىلىشىنغۇ
قىلىمىز، ئۇرۇشنى نېمە بىلەن قىلىمىز؟ قۇرۇق قولىمىز بى-
لەنمۇ؟ سىلەر بۆرلەرنىڭ ئۆتكۈر چىشلىرىنى بىلمەمسىلەر؟!
ئۇنىڭ چىشىغا ئۇچراپ قالساق، دۇنيادا ساق قالمىدۇق. خۇدايا
توۋا دەپ، شۇ جېدەلنى قويۇپ، سىڭگەن نېنىمىزنى يەيلى.
ناھايىتى يېسە بىر يىلدا بىرنەچچىمىزنى يەپ كېتەر؟ شۇ
بىرنەچچە قوزا - تايلاقنى دەپ ئۇرۇش قىلساق، بالاغا قالد-
مىز، ھەممىمىز ۋەيران بولۇپ تۈگەيمىز، — دەپتۇ.

ئۆچكىنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان باشقا ھايۋانلار بىردەم
خىيالغا چۆمۈپ، دېلىغۇل بولۇپ قاپتۇ، ئۇزۇن بويۇن تۆگىمۇ
ئاغزىنى ماكىلدەتتىپتۇ. بۇ چاغدا ئات يەنە سۆزگە چىقىپ:

— ئۆچكىنىڭ گېپى توغرا ئەمەس، دوستلىرىم، بىزدە
قورال يوق دېگىنى نېمىسى؟! بىز ھەممىمىز ئۆلمىشىپ بىر
تۇغنىڭ ئاستىغا جەم بولساق، قورال - ياراغ دېگەن ئۆزد-

مىزدە بار. مانا مەن قاتتىق پۈتۈم بىلەن بۇرىنىڭ يۈزىگە تىيىمەن. ئۆچكە ئاغىنە، سەن بېشىڭدىكى قاتتىق مۇڭگۈزۈڭنىڭ بىقىنىغا ئۈسۈپ قورسىقىنى تېشىسەن. ئېشەكۋاي، تۇيىقىڭمۇ مېنىڭكىگە ئوخشاش قاتتىق، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھاڭرايسەن، ئاۋازىڭدىن بۆرىلەر قورقۇپ كېتىدۇ، تۆگىلەر دوستۇم، سەنمۇ غەم قىلما، تاپىنىڭنى بىر ئاتساڭ بەئەينى چارەك تاشنى ئاتقاندا تېگىدۇ، بۆرە شۇ يەردەلا جان بېرىدۇ. باشقىلىرىڭلارنىڭمۇ ئۆزۈڭلارغا لايىق قورال - يارىغىڭلار بار. مانا شۇ قوراللارنى ئەپلەپ ئىشقا سالساق، ئەلۋەتتە بۆرىلەرنى يەر بىلەن يەكسان قىلىپ، توپىسىنى ئاسمانغا سوريالايمىز. ئاتنىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، تۆگە «بوف...!» دەپ سۆزگە كىرىشىپتۇ:

— ئۇغۇ شۇنداق، ئاتۋاي، قاراپ باقسام، ئۆچكىنىڭ گې- پى ئورۇنلۇق. دۈشمەن بىلەن تەڭ بولىمىز، دەپ قان تۆك- كۈچە سۈلھى قىلىپ، بىللە ئۆتكىنىمىز ياخشى. بىزدىن كەتسە ناھايىتى ھەر يىلىغا بىرنەچچىلا كىچىك بالا قۇربان بولار. ئىلاج بار ئەلچى ئەۋەتىپ، ھۇجۇم قىلماسلىققا توختام تۈزەيلى، — دەپ گېپىنى تۈگىتىپتۇ.

باشقا ھايۋانلارمۇ: «تۆگىنىڭ بويى ئېگىز، ئەقىلمۇ چوڭ» دەپ ئويلىشىپ، بۆرىلەر بىلەن سۈلھى - توختام تۈزمەكچى بوپتۇ، ئاتنىڭ شۇنچە قىلغان نەسەھەتلىرىگە قۇلاق سالماپتۇ. ئارىدىن بىرى چىقىپ:

— بۆرىلەر بىلەن كېلىشىم تۈزۈشكە كىم ئەلچى بولۇپ بارىدۇ؟ — دەپ سوراپتىكەن، ھېچقايسىسى جاۋاب بەرمەپتۇ. شۇ چاغدا تاغ تېكىسى قوپۇپ:

— جاڭگىلىمىزنىڭ چېتىدىكى بىر مەسچىتتە تۈلكە دەيدىغان بىر مەخلۇق بار، ئۇ خېلىدىن بۇيان تەسۋى تارتىپ،

سوپىلىق قىلىۋاتىدۇ، گەپكىمۇ ئۇستا، ئۆزى ھەممىگە يېقىن -
لىشالايدۇ. ئاشۇ مەخلۇقنى خالىس ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتسەك، —
دەپتۇ. باشقىلار:

— سۆھبەت ئۈستىدە قاراپ تۇرۇشقا قىرغاقچىلارمۇ بىللە
بارسۇن، — دەپ مەسلىھەت بېرىپتۇ.

شۇنداق قىلىپ، تۈلكە بىلەن قىرغاقچىلارمۇ بۆرلەرنىڭ ئال -
دىغا ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتىلىپتۇ.

تۈلكە ھارامزادە بۇ تەكلىپنى بەجاندىل قوبۇل قىپتۇ،
قانچە ئويماق - دۆڭلەردىن ئۆتۈپ، بۆرلەرنىڭ غارىغا يېتىپ
بېرىپتۇ. ئۇ ياۋۇز بۆرگە خۇشامەت بىلەن تەزىم قىلىپ تۇ -
رۇپ:

— ھۆرمەتلىك بۆرە جانابلىرى، «ئەلچىگە ئۆلۈم يوق، چار -
چىغا كۆرۈم». مەن ئۆزلىرىنىڭ خالىس قۇلمەن. يېقىندىن بۇيان
جاڭگالدىكى ھايۋانلار ئۆزلىرىگە قارشى بىر ياقىدىن باش چىقىد -
رىپ جەڭ قىلماقچى بولغانىكەن، پېقىر - كەمىنلىرى ئۇلار -
نى بۇ يامان نىيەتتىن قايتۇرۇپ، بۆرلەرگە قارشى مۇشت
كۆتۈرگەن توغرا ئەمەس، ئۇنىڭ ئىككى تال خەنجەر چىشىغا
ھېچقايسىلار تەڭ كېلەلمەيسىلەر، ئۇنىڭدىن كۆرە، بۆرلەرنىڭ
پادىشاھىغا ئەرز يېزىپ، سۈلھى - توختام قىلغىنىڭلار ياخ -
شى، دەپ مەسلىھەت بەردىم. ھەممىسى مېنىڭ گېپىمنى ماقۇل
كۆرۈپ، بۇ خىزمەتنى ئادا قىلىشقا پېقىر - كەمىنلىرىنى
ھۇزۇرلىرىغا ۋەكىل قىلىپ ئەۋەتتى، — دەپتۇ. بۆرلەرنىڭ باش -
لىقى تۈلكىنىڭ گېپىگە ئىشەنمىگەندەك قىلىپ:

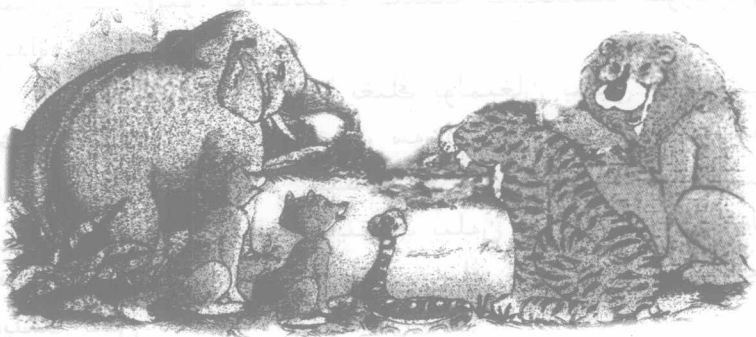
— سەنمۇ يىرتقۇچىلارنىڭ ئەۋلادى تۇرساڭ، قانداق قىلىپ
ياۋاش ھايۋانلارغا ۋەكىل بولۇپ كېلەلەيسەن؟ — دەپ سوراپتۇ.

— يوقسۇ، جانابلىرى، ئىشەنمىسىلەر، ئەنە ئاۋۇ دەرەخنىڭ
ئۈستىدە تۇرغان ئۇزۇن قۇيرۇق قىرغاقچىلاردىن سوراپ باق -

سلا، — دەپ قىرغاۋۇلنى شەرەت قىلىپ كۆرسىتىپتۇ، شۇ-
 نىڭدىن كېيىن ئاۋازىنى تېخىمۇ بوشراق چىقىرىپ كۆرسىتىپتۇ.
 زامانلار بولۇپ قالدى، جانابلىرى، بېشىمغا سەلىك ئۆتۈپتۇ.
 ھايۋانلارغا يېقىن يەردىكى بىر مەسچىتتە دۇئا — تەلەپ-تەلەپ
 لىپ، ئېتىكاپتا ئولتۇرۇۋاتمەن، بىر كۈندە يۈز مەرتە ئورۇن-
 لىرىنىڭ ھايۋانلار ئۈستىدىن غەلبە قىلىشلىرىنى خۇدايىم-
 دىن تىلەيمەن، — دەپتۇ.

بۆرىلەر بىلەن ئۇنىڭ باشلىقى تۈلكىنىڭ سۆزىنى ئاڭلىدى.
 خاندان كېيىن، ئۆزگارا مەسلىھەتلىشىپ مۇنداق دەپتۇ:
 — ئۇنداق بولسا، مۇنۇ شەرتلىرىمىزنى تولۇق قوبۇل
 قىلسۇن: ھەر ئايدا بىزگە ئوتتۇز تۆگە، ئوتتۇز قوي، ئوتتۇز
 ئۆچكە، ئوتتۇز ئات، ئوتتۇز بۇغا، ئوتتۇز توشقان... ئىشقىد-
 لىپ، جاڭگالدا ياشايدىغان ھايۋانلارنىڭ ھەرقايسى خىلىدىن
 ھەر كۈنىگە توغرىلاپ ھەق تۆلىسۇن، ئۆز ئىختىيارى بىلەن
 ئالدىمىزغا ئېلىپ كېلىپ تاپشۇرسۇن. شۇنداق قىلغاندا، ھۇ-
 جۇم قىلمايمىز، ئەبەدىي خاتىرجەملىك بولىدۇ. بۇ پىكرىمىز-
 نى تولۇق يەتكۈز.

تۈلكە ھارامزادە بۇنى راسا پۇرسەت دەپ بىلىپتۇ — دە،
 ئوتتۇزغا بىرنى قوشۇپ، ھايۋانلارغا مۇنداق خەۋەر ئېلىپ كەپتۇ:
 — ھەرقايسى ھايۋانلاردىن ھەر ئېيىغا ئوتتۇز بىردىن

ھەق تۆلىسۇن، بۇ خىزمەتنى ئورۇنداشقا ئوتتۇرىدا خالىس تۈلكە ۋاستىچى بولسۇن، دېدى، — دەپتۇ.

تۈلكىنىڭ خەۋىرىنى ئاڭلاپ ھايۋانلار ئېغىر قايغۇ - مۇسدا - بەتكە چۆكۈپتۇ. شۇ چاغدا ئات مەيدانغا چىقىپ مۇنداق دەپتۇ:

— قېرىنداشلىرىم، سىلەر مېنىڭ گېپىمگە كىرمەي، ئۆچكە ۋە تۆگىنىڭ پىكرى بىلەن تۈلكىنىڭ مەسلىھىتىنى ئاڭلاپ دۈشمەن بىلەن سۆھبەتلىشىشنى تەلەپ قىلىدىڭلار. ئاشۇ ئېغىر شەرت بىلەن ئەھۋالىمىز نېمە بولىدۇ؟ بۇ شەرتلەرگە كۆنۈش نەسلىمىزنى قۇرۇتۇش دېگەن گەپ ئەمەسمۇ؟ قېنى، ئەمدى نېمە دەيسىلەر، دۈشمەن بىزگە ھۇجۇم قىلسا، قارشى تۇرماي قول قوشتۇرۇپ ياتىمىزمۇ؟

بۇ قېتىم تۈگە بىلەن ئۆچكە ئۆزىنىڭ باشتا خاتا ئويلىغاندا - لىقىغا پۇشايمان قىلىپ، ئاتنىڭ پىكرىنى قۇۋۋەتلەپتۇ. جاڭگال - دىكى ھەممە ھايۋانلار جەم بولۇپ، بۆرىلەرنىڭ ھۇجۇمغا قارشى تەييارلانماقچى بوپتۇ. شۇ ئارىدا توشقان سەكرەپ چىقىپ:

— ئاڭلار، تۇغقانلار، مەن بۇ ئىشقا قاتنىشالمايمەن. بۇ - رىنىڭ چىشى يامان، سىلەرنىڭ قورال - ياراغلىرىڭلار بول - خان بىلەنمۇ ئۇنىڭ چىشىغا تەڭ كېلەلمەيدۇ. مېنىڭ تېرەممۇ نېپىز. ياق، ياق، مەن بۇ ئىشقا ئارىلىشالمايمەن، مەن قور - قىمەن، — دەپتۇ. توشقاننىڭ گېپىگە كىچىككىنە قوزچاق مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

— سېنىڭ قورال - يارىغىڭ بولمىغان بىلەن ناھايىتى ياخشى يۈگۈرەلەيسەن، دوستۇم، سەن بىزگە خەۋەرچى بولۇپ بەرگىن. جاڭگالنىڭ بىر چېتىدە تۇرۇپ، بۆرىلەرنىڭ قارىسىدا - نى كۆرگەن ھامان قىسقا ئايىغىڭ بىلەن دىكىلداپ ئۇچقاندەك خەۋەر ئېلىپ كەلسەڭ، مانا شۇ سېنىڭ خىزمىتىڭ. بۇ شە - رەپلىك ئىش ئەمەسمۇ، توشقانجان؟

توشقان قوزچاقنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ ئالايىتىپتۇ - دە، ئاچچىقى بىلەن بېشىنى سىلىپ،
- ياق، ياق، مەن بارالمايمەن، بارالمايمەن، خەۋەر ئېلىپ
كېلىمەن دەپ ھەممىنىڭ ئالدىدا بۇرنىنىڭ ئاغزىغا بېسىپ
تۇرامدىمەن؟ مېنىڭ بالىلىرىم بار، قاتناشمايمەن، - دەپ
تۇرۇۋاپتۇ. باشقىلار قانچە - قانچە نەسەت قىلىسۇمۇ ئۇندەپ
ماپتۇ، ھېچكىمنىڭ دېگىنىگە كۆنمەپتۇ. ھايۋانلارمۇ ئۇنىڭ
قورقۇنچاقلىقىغا نەپرەتلىنىپ زورلىماپتۇ.
بۇرۇنلار كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرىدە زەھىرى تولغان ئۇش -
شۈك ھەرىسىگە ئوخشاش ۋەھشىلىكى چىكىدىن ئېشىپ،
جاڭگالدىكى ھايۋانلارغا ھۇجۇم باشلاپتۇ. جاڭگالدىكى
ھايۋانلارمۇ بوش كەلمەپتۇ. قىرىق كېچە - كۈندۈز جەڭ
بويىتۇ، بولغاندىمۇ شۇنداق قاتتىق جەڭ بويىتۇكى، ھاي، ھاي!
«جالاققۇ جۇلۇق، ۋالاققۇ ۋۇلۇق، تاراققۇ نۇرۇق، شاراققۇ شۇ -
رۇق...» ئۆلگەنلەر ئۆلۈپتۇ، ساق قالغانلار ساق، ئاخىر
ھايۋانلار بۇرۇنلارنىڭ بىرىنى قويماي ھەر تەرەپتىن دەسسەپ
يانجىپ، چىشلەپ، ئۈسۈپ، چەيلەپ، ئۇشتىدىن - پۇشتىغىدەپ
چە ئۇلارنى بۇ جاڭگالغا قەدەم باسماستىن قىلىۋېتىپتۇ. توشقان -
باي بۇ ئاجايىپ جەڭنى جاڭگالنىڭ ئىچىدە ماراپ تۇرۇپ كۆرۈپ
رۇپتۇ، مەيداندا ھايۋانلارنىڭ قانغا بويىلىپ جەڭ قىلىۋاتقانلىقىنى
قىنى كۆرۈپ، كۆزلىرى قاراڭغۇلىشىپ كېتىپتۇ.
ھايۋانلار غالب كەپتۇ، بۇرۇنلار مەغلۇپ بويىتۇ، ئەمما
بىر ئاقساق بۇرۇن ھايۋانلارنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ، غىپىدەپ
دە جاڭگالنىڭ باشقا چېتىگە قېچىپتۇ - دە، چاتقاللىقنىڭ
ئىچىگە كىرىپ كېتىپتۇ. بۇنى كۆرگەن قىرغاۋۇل، ئۇنىڭ
نەگە مۆكىدىغانلىقىنى كۆرۈۋېلىپ، ھايۋانلارغا خەۋەر قىلايچۇ،
دەپ، ئارقىسىدىن مېڭىپتۇ.

تۇيۇقسىزلا ئاغزى - بۇرنى قان بىر ئاقساق بۆرىنىڭ
 چاتقاللىقنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەلگەنلىكىنى كۆرگەن چاتقال
 ئىچىدىكى ھېلىقى توشقاننىڭ قورققىنىدىن كۆزىگە دۇنيا
 قاراڭغۇ كۆرۈنۈپتۇ. ياۋۇز بۆرە چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ:
 - ھىم... سەنمۇ مېنىڭ دۈشمىنىم بولسەنغۇ، شەيتان،
 ئەمدى قولغا چۈشتۈڭمۇ؟ بۈگۈن جىمى دەرد - ئەلىمىنى
 سەندىن ئالمىسام، توختا!... - دەپ دېۋەيلەپتۇ. توشقان شۇ
 چاغدا كۆزلىرىدىن مونچاق - مونچاق ياش تۆكۈپ:
 - تەقسىر، شەپقەتلىك بۆرە ئاتا، مەن ئۇرۇشقا قاتناش-
 مىدىم. سىلىگە قارشى جەڭ قىلىمىز دېگەن چاغدا: «ياق، بۆ-
 رە پادىشاھ ناھايىتى كۈچلۈك، سىلەرنىڭ كۈچۈڭلار يەتمەيدۇ»
 دېدىم، ماڭا رەھىم قىلسىلا، بۆرە ئاتا، - دەپ يالۋۇرۇپتۇ.
 - رەھىم قىلسىلا؟! كىمگە؟! ئەگەر سەن مەن تەرەپتە
 بولغان بولساڭ، نېمىشقا ھايۋانلارنىڭ مەسلىھەتلىرىنى ئالدىن
 ماڭا خەۋەر قىلمىدىڭ؟ دېمەك، ئەسلىدە سەنمۇ ئاشۇلار تەرەپتە!
 - يوقسۇ، بۆرە ئاتا، مەن سىلەر تەرەپتە.
 - ئۇنداق بولسا، - دەپتۇ بۆرە، - مەن قىرىق كېچە،
 قىرىق كۈندۈز جەڭ قىلىپ ھاردىم، ئاچتىم. قېنى، يېقىن
 كەل، مېنىڭ يارىلىرىمنى تېڭىپ، ئۆزۈڭ ياخشىلاپ كۈتكىن.
 توشقان لاغىلداپ تىترەپ، يا ئالدىغا، يا كەينىگە ماڭال-
 ماي، ئاخىر بۆرىنىڭ يېنىغا يېقىنلاشقانكەن، ياۋۇز بۆرە بىر
 باسماقداپ تۇتۇپتۇ - دە، ئىككى چايناپ يۇتۇپتۇ.
 بىچارە توشقاننىڭ بۇ ئېچىنىشلىق ئەھۋالىنى كۆرگەن
 دەرەخ ئۇچىدىكى قىرغاۋۇل ئۇچۇپ بېرىپ ھايۋانلارغا خەۋەر
 قىلماق بوپتۇ. ئۇ يولدا كېلىۋاتقاندا، سەللىسى چۈۋۈلۈپ،
 ئالاق - جالاق قېچىپ كېلىۋاتقان تۈلكىگە ئۇچراپتۇ.
 - ھە، تۈلكىۋاي، نېمىشقا قاچىسەن؟ ھايۋانلار بۆرىگە

قارشى جەڭ قىلىۋاتىدىغۇ؟ — دەپ سوراپتۇ قىرغاۋۇل. تۈلكە قورققىنىدىن ئەتراپقا قاراپ:

— ھايۋانلارنىڭ غەزىپى چېكىگە يەتتى. «يېغىدىن چىقىپ چىقىڭ، قىرغاۋۇل» دېگەننى ئاڭلىمىغانىدىڭ. بۇنداق چاغدا قايسى بۆرە، قانداق تۈلكە ئىلغاپ تۇرمايدۇ، ئۇلارغا ھەممىسى بەرىبىر. بەش ئون كۈن بىرەر ياققا يوشۇرۇنۇپ تۇراي دەيمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

قىرغاۋۇل تۈلكىنىڭ ھىيلىسىنى قورسىقىغا پۈكۈپتۇ — دە، خەپ توختا، ھايۋانلارغا ئېيتىپ ئەدىپىنى بەرمىسەم، دەپ جاڭگال تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپتۇ.

بۇ چاغدا ھايۋانلار چوڭ مەرىكە تۈزۈپ، كىم تىرىك، كىم ئۆلۈك، كىم ساق، كىم قانداق، سۈرۈشتۈرۈپ، دۈشمەننى يوقاتقانلىقىنىڭ خۇشلۇقىدا بىر — بىرىنى تەبىرىكلەپ توي قىلىۋاتقانكەن.

ئۇلار قىرغاۋۇلدىن ئەھۋالنى ئۇقۇپ، بىچارە توشقانغا ئىچ ئاغرىتىپ قايغۇرۇشۇپتۇ، تۈلكە ھارامزادىگە نەپرەتلىنىپتۇ. ئات سورۇندا تەنتەنە بىلەن سۆزگە چىقىپ:

— باتۇر دوستلىرىم، مانا كۆردۈڭلار، ھەممىمىز بىرلىك-شىپ ياۋۇز دۈشمەننى يوق قىلدۇق. قورققاق توشقان بولسا بۇرنىڭ قولىدا ھالاك بولدى. سىلەرگە شۇنى ئېيتىپ قوياي-كى، «بۆلۈنگەننى بۆرە يەر» دېگەن مانا شۇ. بۇ سۆز ئۆمۈر بويى ھېچقايسىمىزنىڭ يادىدىن چىقمىسۇن، — دەپتۇ.

ئۇششاق — چوڭ ھايۋانلار ئالتاغىل، ئېگىز — پەس ئاۋاز چىقىرىپ: «بارىكالا» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ، بىر قانچە كۈن ئۆتكەندە تۈلكىلەرنىمۇ تىرىپىرەن قىپتۇ. شۇنىڭدىن تارتىپ ئۇلار تېخىمۇ ئۆملىشىپ، تىنچ — ئامان، خاتىرجەم ياشاشقا باشلاپتۇ.

داستخان مەيدانىدىكى ماجرا

1

ئۆتكەن زاماننىڭ يەر تەۋرىگەن يىلى، جۇمبىل ئەۋۋىلىدە - نىڭ بىرى كەم ئوتتۇزى ئىكەن. ئوچاق مەملىكىتىنىڭ قازان شەھىرىدە ئولتۇرۇشلۇق مانتىگۈل بېگىمنىڭ چوڭ قىزى چۆچۈرە بۇۋىم پۈتۈن غىزا ئەربابلارنى يىغىپ توختام سۆھبەتتىكى قىلىش نىيىتىدە، داستخان مەيدانىنى تۈزۈپ، غىزا مېھمانلىرىنىڭ بىر - بىرلەپ كېلىشىنى كۈتۈپ تۇردى. مەسكەر شەيخ ئاخۇنۇمنىڭ بېقىۋالمىش، رەڭگىروپى سارغايغان يايپاڭ چىلاپچا شالدام غوجا، ئۇنىڭ كەينىدىن تۈچ مەخسۇم - نىڭ ئامراق ئوغلى ئاپتۇۋا مەخسۇم نازۇك بويۇنلىرىنى غاز - دەك سوزۇپ كىرىپ، تەۋەززۇ بىلەن مېھمانلار بىلەن بىر - بىرلەپ كۆرۈشۈپ چىقىپ كەتتى.

قازان شەھىرىنىڭ بۇرۇنقى مەرھۇم پادىشاھىنىڭ چوڭ خوتۇنى لۇڭگىخان ھاجىم ھەرەمدىن كەلگۈچە پالەچ كېسىلىگە مۇپتىلا بولۇپ تېز مېڭىشتىن قاپتىكەن، ئۇمۇ ئارقىدىنلا قانچە غەيرەتلەر بىلەن سۆرىلىپ كېلىپ مېھمانلار بىلەن قولمۇ قول كۆرۈشۈپ چىقىپ كەتتى.

بۇ ۋاقىتتا ئۆينىڭ تاشقىرىسىدا، ئالتۇن ئىشتان كىيگەن بۈزۈك خوجىنىڭ مۇرتلىرىدىن بولغان ھەزرىتى ساماۋاز

پىرىم ئەتراپىغا چەينەك ھاپىزلىرىنى يېتىپ زىيارىتى -
 سۆھبەت باشلىماقتا ئىدى. شۇ ئەسنادا جارى -
 داغدۇغا بىلەن، يۇرتنىڭ ياشلىرىدىن بولغان پىيالىە ئىشەنچىدىن -
 سەپ - سەپ بولۇپ مەيدانغا يېتىپ كەلدى. ئۇندىن كېيىن -
 تاشقىرىدىن ھەيۋەت بىلەن «پوش - پوش!» دېگەن سۈرلۈك -
 ئاۋاز ئاڭلاندى. بۇ تاشقىرىدىكى ساماۋار پىرىمىنىڭ ئاۋازى بولۇپ،
 ئۇنىڭ پوش - پوشلىرى چەينەك مۇرىتلىرىنىڭ قىيا - چە -
 يالىرى بىلەن پىيالىە يىگىتلىرىنىڭ ۋاڭ - چوڭلىرىنى پە -
 سەيتتى. بىراق، پىيالىە يىگىتلەر ئاسماننى قوينىغا يوشۇرماق -
 چى بولۇشتى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ ئەرشىنىڭ تۈۋرۈكلىرى لىڭ -
 شىپ، جاھان زىلزىلىگە كېلىپ كەتتى. ئارقىدىن داستىخان
 مەيدانغا ئۇزۇن چوڭ كوچىدىن «پوش - پوش» دېگەن خۇشا -
 مەتلىك ئاۋازلار بىلەن پەتنۇس تەختىگە ئولتۇرۇپ، تونۇر
 ئىقلىمىنىڭ ئەۋلىيالىرىدىن ئىككى يېنىدا مۇھاپىزەتچىلەر
 توختاتقان ھالدا مەزە تۆرەم چىنە - چەينەك، قازىكالان ۋە
 ھاپىزلىرىنى ماڭغۇزۇپ يېتىپ كەلدى. -
 پۈتۈن مەيداندىكىلەر مەزە تۆرەمنى زىيارەت قىلىپ تۇرۇش -
 ىغا، مەجلىسكە ئازادە ۋە سۈپەتلىك كەلگەن سىنچايخان ھاجىم
 شاماسىلىرىنى قولىتۇقلىرىغا قىستۇرغان، تىنغان رەڭگىنى
 قىزارتقان ھالدا پىيالىە ھارۋىسىدا مۇلايىم سۈپەت بىلەن بويۇن -
 لىرىنى جىم ئېگىپ ئولتۇرۇشىغا، قاتلىما قازى ئاخۇنۇم چۈ -
 ۋۇلغان سەللىلىرىنى تۈزەپ، پەرىشان كۆڭلى بىلەن، ھەزرىتى
 مەزە تۆرەمگە غەزىپى كېلىپ، ئۇنىڭ لەشكەرلىرىنى تىرىپىرەن
 قىلغاندىن كېيىن، مەزە تۆرەمنىڭ دۈپدۈگىلەك سېمىز پالۋانلى -
 رىدىن بولغان سامسا باتۇر، قاتلىما قازىنى يەر بىلەن يەكسان
 قىلىپ، ئۆزى باداشقانىنى كەڭ قۇرۇپ ئولتۇردى. ئۇلار شېكەر -
 باغ مەھەللىسىدىن مېھمانلار ھۇزۇرىغا يىلدا بىر قېتىم كېلىد -

دىغان بىشەكشىرىن ھاجىم، پېلەك - مېلەكلىرىنى تاشلاپ
ئالا بەقسەم تونلىرىنى كىيىپ كەلگەن كۆكچى نوچى، شې-
كەرشۇن خېنىم، ئاقچى بايۋەچچە، سەۋزى نازۇك كېلىنچەك،
تاۋۇزجان قارىملارنى نالە - پەريادلىرىغا قۇلاق سالماستىن
ئارقا - ئارقىدىن شېھىت قىلدۇرۇۋەتتى. مەرھۇم بىشەكشى-
رىن ھاجىم، تاۋۇزجان قارىملارنىڭ قانلىرى دەريا - دەريا بولۇپ
ئاقتى. تاۋۇزجان قارىمنىڭ مۇبارەك تەسۋىلىرى دانە - دانە بولۇپ
داستىخان مەيدانىغا تېرىلىپ كەتتى.

بىر ئازدىن كېيىن ئەھلىمەھەللە ئاخۇنلىرى بۇ شېھىتلەر
شەنگە سۈرە - تىلاۋەتلەر بىلەن دۇئا قىلىشتى. بىراق، بۇ-
نىڭغا ئوخشاش قان تۆكۈشكە تاقەت قىلالمىغان مەزە تۆرەمنىڭ
تومۇرى ھەددىدىن زىيادە كۆپۈپ دەرغەزەپ بىلەن:

— قان تۆكۈشكە سەۋەبچى بولغانلار داستىخان مەيدانىغا
ھازىر قىلىنسۇن! — دەپ ئەمر قىلغاندىن كېيىن، چۆمۈچ
مىرشەپلىرى بىلەن ئىستىقامەت قىلىپ يۈرگەن شورپا خو-
جامنى چىنە كۆلچەكلىرىگە قاچىلاپ، قارىمۇچ تەسۋىلىرىنى
يانجىپ، يۈزلىرىگە چېچىپ ئېلىپ كېلىشتى. شورپا خوجام
ناھايىتى قورقۇپ كەتكەنلىكى ئۈچۈن كۆزلىرىنى پارقىرتىپ
تۇرۇشقا، بۇ ئەيىبنىڭ چۆچۈرە بۇۋىدە ئىكەنلىكى مەلۇم بو-

لۇپ، دەرھال چۆچۈرە بۇۋىگە دورغا ماڭغۇزۇپ، چۆچۈرە بۇۋىگە روماللىرىنى باشتىن - ئاخىرغىچە يۇمغاقسۇتتىن ئوسما قويۇپ، چىرايىنى پۇرۇشۇپ، چامغۇر بوغچىلىرىنى قولىقىغا قىستۇرغان ھالدا، دورغا تۇتۇق بەرمەي ئۇ بۇلۇڭدىن، بۇ بۇلۇڭغا قېچىپ يۈرگەنلىرىدە، ھەزرىتى مەزە تۆرەمنىڭ ئاچچىقى زىيادە بولدى - دە، دەرھال قوشۇق دورغىسىغا چۆچۈرە بۇۋىگە سوراققا تارتىش توغرىلىق بۇيرۇق چۈشۈردى. چۆچۈرە بۇۋىگە تەختىراۋانى قازان شەھىرىدىكى داس بېگىگە ئامانەت قويۇلدى.

بۇ ماجىرادىن كېيىن، يۇتازا مەخسۇم قاسقان ھۇجرىسىدىن ئالدىراشلىق بىلەن تەرلەپ - تەپچىپ چىققان پېتى جەڭگەردەك سەللىلىرىنى ئوراپ، بەللىرىنى بوشراق باغلاپ، لېڭىگەن ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ ماڭاي دېيىشىگە، مانتا باداڭ قاپاقلىرىنى يۇمۇپ، قورساقلىرىنى دومبايتىپ، ئاتكاچىلىق بىلەن دەررۇ يۇتازا مەخسۇمنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئورۇن ئالدى. ئۇلار بىر - بىرىگە ماي تارتىشىپ مەيدان تەرەپكە مېڭىشتى. بۇ ئەھۋالدىن خەۋەر تاپقان تۇڭشياڭ ئامبىلى لازا دارىن، شوسەي كوچاڭ، چەيزە شىجاڭ، ئاچچىقسۇ لوزۇڭ، تۇرۇپ شاھىتلار چىنە - تەخسىلەردە ئولتۇرۇپ، چوكا مىلتىقلىرىنى بەتلەپ، شېشە جاڭلىرىنى ئۇرۇپ جاراڭلىتىپ مەيدانغا يېتىپ كەلدىلەر. ھەممەيلەن دەرھال ئۆرتۈپە بولۇپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ ئۇلارنى تۆرگە باشلاشتى.

بىر ئازدىن كېيىن شوسەي كوچاڭنىڭ غەزەپلىك كۆزى مانتا بەگگە چۈشۈپ قالدى. بۇلار بۇندىن بۇرۇن بىرنەچچە قېتىم مەنسەپ ئاداۋىتىدە بولۇشقاندى. شوسەي كوچاڭ دەر - ھال پۇتلىرىنى يەرگە ئۇرۇپ لازا شىجاڭغا ئەر - مەلۇمات قىلدىلەر. لازا شىجاڭ مانتا بەگنى كۆرسىتىپ: «چوكا مىلتىق

بىلەن ئۆلتۈرۈپ، ئاچچىقسۇ لوزۇڭنىڭ غەزىپىنى كۆرسىتىپ، قورساقلىرىنى يېرىپ، ئۈچەي - باغرىنى چۇۋۇپ تاشلاپ جازا بېرىڭلار!» دەپ بۇيرۇق چۈشۈردى. تەرەپ - تەرەپتىن «خوش، خوش!» دېگەن تەۋەززۇ كۆتۈرۈلۈپ، ھۆكۈم ئورۇندالدى. كېيىن بۇ پىتنە - ئىغۋانىڭ سەۋەبچىسى بولغان يۇتازا مەخسۇمنى چەمبەرچاس باغلاپ، تەختىدىن ئاغدۇرۇپ، شاھانە سەللىلىرىنى چۇۋۇپ تاشلاپ، تىرىپىرەن قىلىشقا ھۆكۈم چىقىرىلدى. شۇ ئەسنادا سىنچاي سۈلھىچىلىرى بۇ ماجىرادىن ئەندىشە قىلىپ تەرەپ - تەرەپكە يۈگۈرمەكتە ئىدى.

بىر ئازدىن كېيىن، كۆپ ئىلتىماسلار ئارقىلىق، ھەزرىتى شاھى سۇلتان پولۇ كەپكۈر دۇمباقلىرىنى چېلىپ، چىنە پا-ساتلىرىنى تەييار قىلىپ، قوۋۇرغا دەرىسىنى ئېلىپ، بېھى تامغىسىنى بېسىپ، سەۋزە ئوقىيالىرىنى بەتلەپ مەيدانغا يېتىپ كەلدى. مەيدانى داستىخانغا يىغىلغان پۈتۈن تائام ماشايخلىرى تارقىلىپ قېچىشقا باشلىدى...

ھەممە ۋەقەدىن خەۋەر تاپقان ھەزرىتى شاھى سۇلتان پو-لۇ داستىخان سورۇنىغا ئۇلۇغۋار نەزەر تاشلاپ، ئاخىر مۇنداق مەزمۇندا ھۆكۈمنامە ئېلان قىلدى:

بىرىنچى، مانتىگۈل بېگىمنىڭ چوڭ قىزى جۇۋاۋىخان يەل باتۇرنىڭ ھەيدىشى بىلەن ئاچچىق ئۈچەي، تاتلىق ئۈچەي كۈچىلىرى ئارقىلىق تۇرۇمتاي كۆلبېشى، كوزىچى ياربېشى بىلەن كونا داتاڭغا ھەيدەپ كىرگۈزۈلۈپ، تۆشۈك دەرۋازىسىدىن قوغلاپ چىقىرىلسۇن!

ئىككىنچى، بۇ پىتنە - ئىغۋانى تۇغدۇرۇشقا سەۋەبچى بولغان چۆچۈرە بۇۋى داستىخان مەيدانغا چىقىشتىن قالدۇ-رۇلۇپ، ئورنىغا ئەۋۋىلى مۇقەددەم ساپ نىيەتلىك مەنچىزە خېنىم تەيىنلەنسۇن!

ئۈچىنچى، مەزە تۆرەمنىڭ مەنسەپلىرى بىلەن تاشلىمىرى
ئېلىپ تاشلىنىپ، ھاكىملىققا توقاچ پالۋان بەگلىكىگە
تۇتىنچى، سابىق مەزە تۆرەمنىڭ يۇمىلاق لەشكەرلىكىدىن
بولغان سامسا باتۇرلار تۇتۇلۇپ، كېكىردەك ۋە كاناي تۈرۈپلەر
لىرىگە قامالسىۇن !

بەشىنچى، مەرھۇم تاۋۇزجان قارىم ئۈچۈن شېكەرشۈن
خېنىمغا ئۆزرە قويۇلسۇن !

ئالتىنچى، كۆكچى نوچى، بىشەكشىرىن ھاجىملارغا سەمەن
ۋە پەيزاۋاتلاردىن ئورۇن بېرىلسۇن !

يەتتىنچى، بۇ تائاملارنىڭ قورساق ئىچىدە گۈلدۈر -
قاراس، تاراق - تۇرۇق قىلىپ مۇشتلىشىپ ئىسيان كۆتۈرۈپ،
كىشىلەرنى بىسەرەمجان قىلىدىغان ناتوغرا ئەھۋاللارنىڭ
يەنە ئۆتۈلمەسلىكىگە سىنچاىخان ھاجىم مەسئۇل بولسۇن !
بۇ ھۆكۈمنىمگە شاھى سۇلتان پولۇ، ئاچچىقسۇ لوزۇڭ
ۋە شوسەي كوجاڭلار ئىمزا قويۇپتۇ.

2

مەن ھىممەت كەمىرىنى بېلىمگە باغلاپ، تىلىمنى ئەقىل
سۆزى بىلەن ياغلاپ، ھەرقايسىلىرىنىڭ بۇ چوڭ سورۇنىغا
كېلىپ قالدىم، بىر قاراپلا «كۈلۈۋالساق» دېگەن تەمەلىرىنىمۇ
بىلىپ قالدىم. مېنى ھەرقايسىلىرى بىلىشمەيلا، بۇ چاغقىچە
كۆرگەن بولساقمۇ، كۆرۈشمىگەنلىكىمىز ئۈچۈن تازا ئوبدان
تونۇشمايلا، ھەرقاچان: «بۇ قېرى قانچىلىك بىر نەرسە دەپ
بېرەر» دەپ، كۆزلىرىگە ئېلىشمايلا، شۇڭا تەزىم قىلساممۇ
پەسەنت قىلماي چاۋاكىمۇ چېلىشمايلا. شۇنداق بولسىمۇ گەپ
قىلىپ بېرەي، ئاڭلايلا، كۈلۈشمەيلا، تالاغا چىققاندا، نۆزمە -
بىللا باشقىلارغا دېيىشمەيلا.

بار ئىكەنۇ، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ، توق ئىكەن. ئېيىق باقاۋۇلكەن، بۆرە ھاكاۋۇركەن، تۈلكە ھىلىگەرکەن، سۇغۇر جادۇگەرکەن، يولۋاس قاراچىكەن، مۈشۈك ماراچىكەن، ھۆپۈپ دورغىكەن، ئاتلىرى يورغىكەن، سېغزغان جەدىكەن، قۇيرۇقى يەردىكەن، قۇشناچىم ئەردىكەن، نورمىسى سەردىكەن، ھۈنەرۋەن شەھەردىكەن، ئاققۇشقاچ چىقىمچىكەن، سوپى تورغاي بېقىم-چىكەن، سالما غېجەكچىكەن، پاقا دۇمباقچىكەن، ئالا قاغا ئەزانچىكەن، قارا قاغا يالغانچىكەن.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئوچاق ئىقلىمىنىڭ قارا قازان ۋىلايىتىدىن دىڭ قۇلاق چۆچۈرە بۇۋىم بىلەن قاسقانچوڭنىڭ ئوتتۇرانچى ئوغلى مانتا بېگىم سۇپرا ئوردىسىدا بولۇپ ئۆتكەن توپلىرىدا قارىمۇچلۇق قىيما خەلىپتىمىنىڭ گۇۋاھلىقى بىلەن ئەھدە نىكاھ قىلىشقان بولسىمۇ، بىر - بىرىدىن ئېسىللىك تالاشىپ، غىزا ئىقلىمىنىڭ يۇرت كاتتىلىرىنى تەكلىپ قىلىپ، دەۋا ئېيتىپ بىر تەرەپ بولۇپ كېتىشمەك بولۇشتى.

پاختەكلىدىن سەۋزە بۇرۇت پۇلۇ مەخسۇم، قاقۇللىدىن چامغۇر سۆڭەك ئاقشاق باخشى، ئوپالدىن گۈلە گۈللۈك ئۇماچ دورغا، ئاققاشتىن موندەك ساقال يوبدان ئەلەم، يامانىاردىن توڭكاي چىش ياما سوپى، چويلا مەھەللىسىدىن سۆرەپ سالا لەڭمەنچوڭ بىلەن پالكۆز تەڭمەنگۈل، جۇمبىلە كوچىسىدىن يوغان سەللە يۇتازا ھاجىم بىلەن ئەمەلدارلار تائىپىسىدىن لازا سوجاڭ، ئاچچىقسۇ كوجاڭ، بەسەي جۇرپىن، جاڭيۇ جۇيچاڭ، باغ ئايمىقىنىڭ مېۋىلەر تەبىقىسىدىن ئانار چوڭ، ئەنجۈر باي، ئامۇت يۈزبېشى، ئالمىخان سەتەڭ قاتارلىقلار نەق مەيدانغا ھازىر بولۇشتى. ۋاكالىتچى ساھىبخانىلىققا تەيىنلەنگەن داستىخان ئايمىم مېھمانلار بىلەن كۆرۈشۈشكە ئالدىراۋاتقاندا، مىسىر كەرچى شەيخ ئاخۇنۇمنىڭ بېقىۋالدى ئوغلى سېرىق چىراي

چىلاپچا شالدام بىلەن تۇچ مەخسۇمنىڭ ئامىق تەغلى ئاپتۇۋا مەخسۇمزادە قىز بالىنىڭ نازۇك بوينىدەك ئۈزۈن بولۇپ تۇرىشىغا غازدەك سوزۇپ، نازاكت ۋە تەۋەزۇ بىلەن ئايلىنىپ تۇرىشىغا مېھمانلار بىلەن بىرمۇبىر كۆرۈشۈپ چىقىپ كېتىشتى. ماناخانا مەملىكىتىنىڭ تۆر شەھىرىدىكى قوزۇق تەختىدە ئولتۇرۇشلۇق، ياش تۇرۇپلا تۇل قالغان لوڭگىخان ھاجىم ھە رەمدىن كەلگۈچە پالەچ كېسىلگە مۇپتىلا بولۇپ قېلىپ، يول مېڭىشتىن قالغان بولسىمۇ، كەلگەن مېھمانلارنىڭ ھۆرمىتى ئۈچۈن مۇدۈرۈپ - سۈرۈلۈپ، چىلاپچا شالدام ۋە ئاپتۇۋا مەخسۇمغا ئەگىشىپ، مېھمانلارنىڭ تەۋەررۈك قوللىرىنى يۈز لىرىگە سۈرتۈپ تاۋاپ قىلىپ چىقىپ كەتتى. شۇ زامانداستىخان ئايىمۇ ئۆز نۆۋىتىنى قولىدىن بەرمەي مېھمانخانغا ئۆزىنى ئاتتى.

پەتنۇس تەختىدە ئولتۇرۇپ گېزەك كېنىزەكلەرنىڭ ھەمراھلىقىدا سۆلەت بىلەن يېتىپ كەلگەن مەزەگۈل خېنىم تونۇر ئىقلىمىدىن بولغان قاتلىما قازاخۇنۇم ھەمراھلىقىدا شىرمان شاھزادە، توقاچ بايۋەچچە، سامسىگۈل ۋە گۆشگىردە باتۇرلارنى يېتىلىشىپ «پوش - پوش، مەرھەمەت، قېنى - قېنى» تەكەللۇپلىرى ئارا سۆلەت ۋە نازاكت بىلەن داستىخان تۆرىدىن ئورۇن ئالدى. ئۆز ئەدەپ - ئىناۋەتلىرىنى ساقلىماي ساغزا - سامبۇسا گېزەك كېنىزەكلەر بىلەن ئاپاق - چاپاق بولۇشۇپ، تونۇش، ناتونۇش مېھمانلارنىڭ قوللىرىغا ئېسىد - لىۋاتقان ئەركە - ئايناق گۆشگىردە باتۇر بىلەن سامسىگۈلنىڭ شوخلۇقىدىن رەنجىگەن قاتلىما قازى ئاخۇنۇم شۇنداق ئاچ - چىقلاندىكى، قەۋەت - قەۋەت يۆگەلگەن سەللىلىرى چۈۋۈلۈپ، سېمىز يۈزلىرىدىن ياغلىرى تەپچىپ كەتتى. دەل شۇ پەيتتە ھويلىدا ئالتۇن تونلۇق تۇچ مەۋلىۋىنىڭ

باش مۇرىت ھەزرىتى ساماۋار ئىشان ئەتراپىغا چەينەك ھاپىز - لىرىنى ۋە پىيالە مۇرىتلىرىنى يىغىپ ھالقا قۇرۇپ زىكرى - سۆھبەت باشلىۋەتكەندى. ئۇلارمۇ تەكلىپ بىلەن جەربىلىرىنى توختىتىپ مېھمانخانا پەگاھىدىكى شىرە ئۈستىدىن گۇرۇن ئېلىشتى. داستىخان ئۈستىدە مەزەخان تۆرەمنى تاۋاپ قىلد - شىپ تۇرۇشقانلارنىڭ تەكلىپى بىلەن شاما گۈللىرىنى چېكىد - سىگە قىستۇرغان سىنچاي خېنىم تارتىنچاقلىقىدىن رەڭگى قىزارغان پېتى مېھمانلارنىڭ ھەممىسى بىلەن لەۋ يېقىشىپ كۆرۈشتى. لەۋ يېقىپ كۆرۈشۈش شېرىنلىكىدىن ھەممەيلەن مەستۇمۇستەغراق بولۇشتى بولغاي، سورۇنى بىردەملىك سۈرلۈك جىمجىتلىق قاپلىدى. شۇ پەيتتە شېكەرباغ مەھەللىد - سىدىن دۈپدۈگىلەك بىشەكشىرىن ھاجىم بىلەن يېشىل تونلۇق كۆكچى نوچى، سەۋزە نازۇك قارقاش خېنىم بىلەن بەقەسەم نىمچە كىيگەن شېكەرشۈن ئاغىچا، ئاقچى بايۋەچچە بىلەن ئاچچىقى يامان چاچۇرۇك نوچىلار ھەيۋەت بىلەن كىرىپ كې - لىشتى. بۇلارنىڭ ئۆزىدىن بالدۇر كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرگەن تاۋۇز قارىمىنىڭ ئاچچىقى شۇنداق كەلدىكى، غەزىپىگە پايلىماي پىچاق تېگە - تەگمەيلا قارنى يېرىلىپ كەتتى. باغرى يۇمشاق بىشەكشىرىن ھاجىمنىڭ شېھىتلىك مۇقامىغا يەتكەن تاۋۇز قارىمىغا شۇنچىلىك ئىچى ئاغرىدىكى، كۆز ياشلىرى دەريا - دەريا بولۇپ ئاقتى. تاۋۇز قارىمىنىڭ قىپقىزىل قانلىرى داستىخاننى بويىۋەتتى، مۇبارەك تەسۋىلىرى دانە - دانە بولۇپ چېچىلىپ كەتتى. بۇ ئالامەتنى كۆرۈشكە كېچىكىپەرەك كەلگەن شورپا مەخسۇمنىڭ قورقۇپ كەتكەنلىكىدىن كۆزلىرى ھەيران - لىقتىن پارقىراپ كەتتى. سىنچاي خېنىم پىيالە بەتىنىكىلد - رىنى جىرىڭشىتىپ، چېكىسىگە قىسىۋالغان شاما گۈللىرىنىڭ چۈشۈپ قالغانلىقىغىمۇ قارىماي پەتنۇس خادىكلىرىغا ئولتۇ -

رۇپ، ساماۋار ئىشان بىلەن چەينەك ھاپىرىغا داخولۇق
ئېيتىش ئۈچۈن بەدەر قاچتى. بۇ ئارىدا ماجىرا مەن ئۈچۈن
لەن تەمىنلىگەن چۆچۈرە بۇۋىمنى شۇ گۇناھى ئۈچۈن جاۋ
بېرىشكە چاقىرىش ئۈچۈن چۆمۈچ يۈزبېشى بىلەن قوشۇلدى
ئۈنۈپىشى ماغدۇرۇلدى. گۇناھىدىن قورقۇپ كېتىپ پىننە -
يۇمغاقسۈتنىڭ ئاستىغا يوشۇرۇنۇۋالغان چۆچۈرە بۇۋىم ئاخىر
چۆمۈچ يۈزبېشىدىن قېچىپ قۇتۇلغان بولسىمۇ، قوشۇق ئۆد-
بېشىغا تۇتۇلۇپ قالدى. چۆچۈرە بۇۋىم يەنە قېچىپ كەتمىسۇن
ئۈچۈن، يۈندىپۇرۇش تۇتقاۋۇلنىڭ تۇنكى ھويلىسىغا قاماپ
قويۇلدى. ئۇزۇندىن بۇيان تاپاۋەت كويىدا قازىلىقنى تەمە قى-
لىپ يۈرگەن يۇتازا مەخسۇم مانتا بېگىمنىڭ يوقلۇقىدىن پاي-
دىلىنىپ، مۇۋەققەت قازى بولمەن دەپ، ئۆز - ئۆزىنى تە-
يىنلەپ كېرىلگىنىچە تەلەڭگە تېپىغا مىنىپ سورۇنغا يېتىپ
كەلدى. ئەزەلدىن يۇتازا مەخسۇم بەگلىكىمنى تارتىۋالمايغىدى
دېگەن ئەندىشە بىلەن ئورۇقلاپ، تېرىسى نېپىزلەپ، يۇتازا
مەخسۇمنى ئاستىرتىن كۆزىتىپ يۈرگەن گۇمانخور مانتا بې-
گىم يوشۇرۇنۇپ تۇرغان قاسقان ھۇجرىسىدىن تەخسە كەشىنى
چالا سېپىپ، ھور پەرەنجىسىنى يېپىنغىنىچە سورۇنغا كى-
رىپلا غەزەپتىن يېرىلىپ كەتتى. بۇ ماجىرائى تۈگىتەلمەي
تۇرغاندا تۆپە - تۆپىلەپ ماجىرا قايناپ كېتىپ سورۇن ئەھ-
لىنىڭ ھەممىسىنى ساراسىمىگە سالدى. يەنىمۇ يوغانراق ئىش
چىقىپ قېلىشىدىن ئەندىشىگە چۈشكەن داستىخان ئايىمنىڭ
يۇرت ئامبىلى توكا لويى بىلەن ئاقساق شويغا قىلغان ئەرزى
بىلەن، لازا سوجاڭ، ئاچچىقسۇ كوجاڭ، شوسەي لەنجالڭ،
شەنسەي پەيچاڭلار چوكا مىلتىقلىرىنى بەتلىشىپ ماجىرا
مەيدانىدا ھازىر بولۇشتى. سورۇن ئەھلى قورقۇنچىدىن ئۆرد-
تۆپە بولۇشۇپ ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ كېتىشتى. خۇشامەتكە

پۇرسەت تاپقانلار بولسا، تەمەلىك تەزىملىرى بىلەن بۇ ئە -
مەلدارلارغا داستىخان ئورۇن كۆرسەتتى. لازا سوچاڭ
بىلەن ئاچچىقسۇ كوچاڭ، شوسەي لەنجاڭ بىلەن شەنسەي پەي -
جاڭلار دەرھال سوراققا تۇتۇش قىلدى. ئالدى بىلەن مانتا بې -
گىم قايناپ تۇرۇپ يۇتازا مەخسۇم ئۈستىدىن شىكايەت باشلى -
ۋىدى، يۇتازا مەخسۇمۇ بوش كەلمەي، قاقشاپ تۇرۇپ ئۇنىڭ
سۆزىنى بۆلۈپ شىكايەت قىلىپ كەتتى.

ئەمەل - مەنسەپ، ھوقۇق - نەپ تالىشىپ بىر - بىر -
نىڭ ئۈستىدىن خىجىل بولماي، يالغان - ياۋىداق شىكايەت
باشلاپ سوراق تەرتىپىنى بۇزغان مانتا بېگىم بىلەن يۇتازا
مەخسۇمغا مۇنداق جازا ھۆكۈم قىلىندى:

بىر - بىرىنىڭ ئۈستىدىن يالغان - ياۋىداق شىكايەت
قىلىپ، سوت تەرتىپى ۋە سورۇن ئىنتىزامىنى بۇزغان مانتا
بېگىم بىلەن يۇتازا مەخسۇمنىڭ قارنى يېرىلىپ، سەللىلىرى
چۇۋۇۋېتىلسۇن. بۇ جازانى شوسەي لەنجاڭ نەق مەيداندا ئىجرا
قىلسۇن.

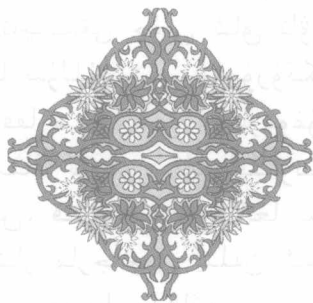
ھۆكۈم ئىجرا قىلىنىشى بىلەن پۈتۈن مەيداننى ۋەھىمە
قاپلىدى. سىنچاي خېنىمۇ دەرھال سۈلھى يورغىسىنى سو -
رۇندا چاپتۇرۇشقا باشلىدى. شۇ ئەسنادا بۇ دەۋا بىلەن ما -
جىرانىڭ ئۈزۈل - كېسىل بىر تەرەپ قىلىنمىغانلىقىدىن
خەۋەر تاپقان ھەزرىتى شاھى سۇلتان پولۇ غەزەپتىن يۈزىدىن
مېيى تەپچىپ تىترەپ تۇرغان ھالدا نەغمە - ناۋالىرىنى ياڭ -
رىتىپ، لېگەن تەختىراۋاندا ئولتۇرۇپ، قوۋۇرغا تاجىنى كى -
يىپ، بېھى تامغىلىرىنى كۆتۈرۈپ سورۇنغا يېتىپ كەلدى.
ئومۇمىي ئەھۋالدىن بىر قۇر خەۋەر تاپقاندىن كېيىن داستىخان
مەيدانىدىكى شاھانە ئورۇننى ئۆزى ئىگىلەپ مۇنداق بىر قەتئىي
ھۆكۈم چىقاردى:

بىرىنچى، مانتا بېگىمنىڭ خوتۇنى چۈپۈرە بۇيۇمى خۇۋا-
ۋىگۈلدىن ئېرىنى كۈنلەپ ماجىرا پەيدا قىلغان. ئۇنىڭدىن باشقا،
ئۆگىرە ئارغامچىسىدا چەمبەرچاس باغلىنىپ، ئوتتۇرىغا
چىشلىق جادىدا توغرىلىپ، يۇتقۇنچاق دەرۋازىسىدىن ئۆتكۈزۈلگەن
لۇپ، كاناي، قىزىلئۆڭگەچ مەھەللىسى ئارقىلىق ئاشقازان
زىنداندا مەلھەم قىلىنسۇن. ئاچچىق ئۈچەي يولى، تاتلىق
ئۈچەي كوچىسىدا سازايى قىلىنىپ، سۇيۇقى سۈيدۈك دەرۋا-
زىسىدىن، قويۇقى كۈيتۈك دەرۋازىسىدىن سۈرگۈن قىلىنسۇن.
مەرھۇم مانتا بېگىمنىڭ بەگلىك ئەمىلى غىزا ئەھلى يىغىلىپ
بەگ سايلىۋالغۇچە، مەزكۇر مەزەگۈل تۆرمەگە ئۆتكۈزۈپ بې-
رىلسۇن. بۇ پەرمان توقاچقا تۈكچە تامغا بېسىلغان مەخسۇس
نامە بىلەن ئەھلى غىزاغا جاكار قىلىنسۇن.

ئىككىنچى، مەزكۇر ماجىرا توختىتىلىپ بىر تەرەپ قى-
لىش ئىشى ئاخىرلاشقۇچە ماجىرانىڭ غوۋغا بىلەن تىل بى-
رىكتۈرۈپ سوراق ۋە سوت ئىشلىرىغا پۈتلىكاشاڭ بولۇشىدىن
ساقلىنىش ئۈچۈن بىشەكشىرىن ھاجىمغا قوغاندىن، ئاچچى
بايۋەچچىگە ئاقتامدىن، كۆكچى نوچىغا كۆكچىدىن، قارا كۆ-
سەي بايغا ئىشلەمچىدىن، شېكەرشۈن خېنىمغا شېكەر باغ بى-
لەن قاقۇللىدىن، ئاچچىقى چۇس ئاق ناۋاتقا كاندىرىدىن،
سەۋزە نازۇك ئايىمغا سۇللۇغدىن، چاچۇرۇككە ئۈجمىلىكتىن،
چىلگە گۈل يۇمىلاققا سەمەندىن، چارقوغۇنغا مورتۇمدىن،
مەرھۇم تاۋۇز قارىمىنىڭ ئۇرۇق، ئايماقلىرىغا پاختەكلىدىن،
قۇنا دارازىغا مۇشتىن، قارىقاش چوكانغا يېڭىئېرىق بىلەن
چېچەكلىكتىن، ئانار مارجانچى بىلەن ئەنجۈر ھەسەلچىگە
بەشكېرەمدىن، ئۈزۈم سويىغا سايۋاغدىن، چىلان قىزىلمۇشقا
بويلا بىلەن قاغىلىقتىن، ياڭاق بىلەن بادامغا زەمىندىن، ئامۇت
كۆك تۇمشۇققا يېڭى ئۆستەڭدىن، ئاغچا ياغلىق سوقا جانانى

خېنىملار بىلەن خۇۋەينى بوڭبوڭغا تاشمىلىقتىن ئورۇن بەر-
 رىلىپ، دەرھال بەلگىلەنگەن ئورۇنغا تاپشۇرۇلسۇن.
 ئۈچىنچى، نەشە ئوغا، تاماكا غوۋغانىڭ قەغەز - سەرەڭگە
 ئوت قۇيرۇقلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كىرىپ، داستىخان مەيدانىدا
 ئوت يېقىپ، بۇس چىقىرىپ ئىس - تۈتەك تارقىتىشى قەتئىي
 چەكلەنسۇن.
 تۆتىنچى، ئەھلى سورۇن ئالدىدا ئەيمەنمەستىن تىخ كۆ-
 تۈرۈپ تاۋۇز قارىم قاتارلىقلارنى شېھت قىلغان پىچاق قاتىل
 ئاسما يامۇلىنىڭ غىلاپ زىندانغا بېشىنى يەرگە، پۈتىنى ئاس-
 مانغا قارىتىپ ئېسىپ قويۇلسۇن.
 بۇ ھۆكۈم ھازىردىن باشلاپ كۈچكە ئىگە، دەرھال ئىجرا
 قىلىنسۇن.
 ھۆكۈم چىقارغۇچى: شاھى سۇلتان پولۇ.
 تارىخىي بىر مىڭ، تەخىيى تۆت يۈز ھىجرىيە جاماد-
 يەلئاخىرىنىڭ 367 - كۈنى.

كېكرەك لەشكەرى بىلەن تائام لەشكەرى ئوتتۇرىسىدىكى جەڭ

ئانداق رىۋايەت قىلىپتۇركى، ئىبنى شاكىر دېگەننىڭ زامانىسىدا، كېكرەك لەشكەرى بىلەن تائام لەشكەرى جەڭ قىلماق بولدى. بۇ ۋاقتىدا پولۇ پادىشاھ، ئۆپكە پالۋان، مانتا قازى، چۆچۈرە چەپبېگى^①، جىڭموما دوپبېگى^②، لەڭمەن يايى، قاتلىما شەيخۇلىئىسلام، توغاچ يوسۇل^③، چوۋات مۇنەججىملەر بىر جايغا كېلىپ باش قوشۇپ كېكرەك لەشكەرلىرىگە قانداق تاقابىل تۇرۇشنىڭ پىلانىنى تۈزۈشتى. توغاچ يوسۇل بىلەن چوۋات مۇنەججىم: «مۇبادا كېكرەك لەشكەرلىرى يېتەكچى كېلىدىغان بولسا، ئۇنىڭ كەڭ يەرلىرىنى قىستاپ، تار يەرلىرىنى نىقتاپ، قامچىسىنى نابۇت قىلىۋېتەرمىز» دېيىپ شىپ، ئۆزلىرىنىڭ غەيرەت - جاسارىتىنى بىلدۈرۈشتى. بۇلارنىڭ مۇنداق غەيرەتلىك پالۋانلار ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغان پولۇ پادىشاھتا زور ئىشەنچ پەيدا بولدى. شۇنىڭ بىلەن جىمى تائام لەشكەرلىرىنى سەپ تۇرغۇزۇپ، ئۆزى جەڭنىڭ ئالدىنقى سېپىگە كېلىپ تۇردى. بۇ چاغدا نوقۇت قورۇقچى يۈگۈرۈپ كېلىپ:

① چەپبېگى — ئەمەل نامى.
② دوپبېگى — ئەمەل نامى.
③ يوسۇل — ئەمەل نامى.

— ھەي ئۇلۇغ شاھىم، بىزلەر ناھايىتى خىرامان تۇرۇپ-
تىمىز. بىزدە بىر ئاز جەڭ تەرەددۇتى بولمىسا، كېكىردەك
لەشكەرلىرى كېلىپ بىزنى نابۇت قىلىۋەتمىسۇن، — دېدى.
پولۇ پادىشاھ باش لىڭشىتىپ:

— ھەي نوقۇت قورۇقچى، ئاۋۇ كۆرۈنگەن چوققىنىڭ بې-
شىغا چىقىپ قاراپ تۇرغىن، ئەگەر كېكىردەك لەشكەرلىرىنىڭ
باراننى كۆرسەڭ بىزلەرگە دەرمەھەل خەۋەر قىلغىن، — دېدى.
«خوپ!» دەپ نوقۇت قورۇقچى چوققىغا قاراپ يۈگۈرۈپتۇ.
نوقۇت قورۇقچى چوققىغا چىقىپ بىر ئاز قاراپ تۇرغاندىن كې-
يىن كېكىردەك لەشكەرلىرىنىڭ نەرە تارتىپ، تۇغ - تۇمانلىرىدە
نى قاينىتىپ، ئاجايىپ ھەيۋەت بىلەن كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ،
بۇ خەۋەرنى دەرھال پولۇ پادىشاھقا ئېيتتى. پولۇ پادىشاھ جىمى
تائام لەشكەرلىرىنى سەپ تۇرغۇزۇپ، قەلئەئىي لېگەنگە بەتلە-
نىپ، گۆشنى ئۆزىگە سىپەر^① قىلىپ، جەڭنىڭ ئالدىنقى سەپ
مەيدانىغا كىرىپ تۇردى. كېكىردەك لەشكەرلىرى يېتىپ كې-
لىپ، شۇنداق قاتتىق جەڭ بولۇپ كەتتىكى، گويىكى قوتاندىدە-
كى قويغا بۆرە تەگكەندەك، قومۇشقا ئوت تۇتاشقاندەك بولدى.
ئەيىۋەنناس! ئەلمىساقىتىن بېرى ئادەم پەرزەنتى مۇنداق
كەسكىن جەڭنى كۆرگىنى يوق. چاشگاھ ۋاقتى بىلەن باشلان-
غان جەڭ نامازدىگەر بىلەن ئاخىرلاشتى. ناھايەت كېكىردەك
لەشكەرلىرى غالىب كېلىپ، پولۇ پادىشاھنى يەسىر ئەيلىدى.
ئاندىن كېيىن بېشىغا دەستۇر ئورىغان، ئۇزۇن پەرىجە كىيىپ
بېلىنى چىڭ باغلىغان مانتا قازى غەزەپ بىلەن قىلىچ، نەي-
زىلىرىنى ئوينىتىپ قەلئەئىي لېگەنگە بەتلىنىپ تۇرغانىدى،
كېكىردەك لەشكەرلىرى غالىب كېلىپ، مانتا قازىنىمۇ نابۇت

① سىپەر — قالقان.

قىلدى. بۇ جەڭدىن كېيىن جىڭموما دوپپىنى لىڭمىن ئېلىپ، قاتلىما شەيخۇلئىسلاملار قەلئەئىي لېگەنگە چىقىپ، ئۇلارنى ھەم نابۇت قىلدى. ئاندىن كېيىن شۇنداق بىر نەرسە چىقىپ كەلدىكى، قارىغۇدەك بولسا جەببىي - جوشلىرىنى گازا^②، قالپاقلارنى كىيگەن بولۇپ، لەشكەرلىرىنىڭ كىيىمىنىشى ئىخچام ھەم سانى نۇرغۇن ئىدى. بۇ كىمدۇر دېسە، چۆچۈرە چەببىگى، دەپ جاۋاب بەردى نوقۇت قورۇقچى. كېيىن كىردەك لەشكەرلىرى ھەر بىر تىنىق ئارىلىقىدا ئۇلارنىڭ بىرىنى دېگۈدەك نابۇت قىلدى.

چىقتى قازاندىن بىر تۇمان، باستى مەيداننى مانان، قازان قەلئەسىدىن چىقىپ، يول ئالدى لېگەن قەلئەسى تامان. ئۇ كىمدۇر دېسە، ئۇ ئۆپكە پالۋان. ئۆپكە پالۋان ناغرىلىرىنى ئۇرۇپ، كارنايلىرىنى قېقىپ، تۇغ - ئەلەملىرىنى تارتىپ، ئاجايىپ ھەيۋەت بىلەن قەلئەئىي لېگەنگە چىقىپ بەتلەندى. ئۇنىڭ ھەيۋەت بىلەن كېلىشى مەيداننى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپ، كېكىردەك لەشكەرلىرىنى ۋەھىمە ئىچىدە قالدۇرغانىدى. بىراق، كېكىردەك لەشكەرلىرىنىڭ بىر قىسمى ئۆتكۈر جادا بىلەن قوراللانغان بولۇپ، ئۆپكە پالۋاننى ئەمبەل مەيداندا قورشىۋېلىپ، تۇتقۇن قىلىپ، بىر مۇبىر جادىغا بېسىپ، جانلىرىنى تەنلىرىدىن جۇدا ئەيلىدى. ئاندىن كېيىنلا گويا ئەجىز - دىھادەك گاهى تۈگۈلۈپ، گاهى سوزۇلۇپ، ئاجايىپ قالتىس بىر نەرسە قەلئەئىي لېگەنگە بەتلىنىپ چىقىپ تۇردى. بۇ كىمدۇر دېسە، ھېسىپ، دەپ جاۋاب بەردى نوقۇت قورۇقچى. كېكىردەك لەشكەرلىرى غالىب كېلىپ، ئۇنى ھەم چېپىپ قىيما - چىيما قىلىۋەتتى.

① جەببىي - جوش - دۇبۇلغا.

② گازا - پەشمەت.

بىردىنلا جەڭ مەيدانىنىڭ ئاسمىنىدا بۇلۇتلار پەيدا بو-
 لۇپ، گۈلدۈرماما گۈلدۈرلەپ، يالت - يۇلت چاقماقلار چېقىد-
 لىپ، ۋەھىملىك سادالار زېمىن كۆكسىنى قاپلىدى. تائام
 لەشكەرلىرى شۇنداق كۈچلۈك قوشۇن تۈزۈپ، ھەيۋەت بىلەن
 يېتىپ كەلدىكى، ناھايىتى يىراقتىنلا ئوق - دورا پۇرىقى دد-
 ماغقا ئۇرۇلاتتى. بۇ كىمدۇر دېسە، شوچا^① ئىشتىما بېگى،
 دەپ جاۋاب بەردى نوقۇت قورۇقچى. شوچا ئىشتىما بېگى
 لەشكەرلەرنى پال - پۇل، ۋال - ۋۇل زەبەرچەتتىن كۆز قوي-
 غان كىيىملەر بىلەن كىيىندۈرگەن بولۇپ، پىنتوزىدىن كە-
 مەر باغلىغان، قۇيرۇق مېيىنى قېيىق، لەڭپۇڭلارنى قولۋاق
 قىلىپ، جاسارۇ، جاسۋەنزىلەردىن ياسالغان پارتلاتقۇچ بوم-
 بىلار بىلەن قوراللىنىپ جەڭ مەيدانىغا كەلدى. لەشكەرلەرنىڭ
 شەپقەتكە قىزغۇچ تونلىرى قوشۇنغا قالتىس سەلتەنەت بې-
 غىشلىغانىدى. بۇ قېتىم شوچا ئىشتىما بېگى بۇ جەڭگە
 سەرخىل قوشۇن تەشكىللىگەندى.

كېيىنكىدەك لەشكەرلىرى نۇرغۇن جەڭ قىلغانلىقتىن ئې-
 غىر دەرىجىدە ھارغىنلىق ۋە چارچاش ھېس قىلدى. شۇنداق-

① شوچا - شورپىنىڭ بىر خىلى.

تمۇ كېكرەك لەشكەرلىرى تائام لەشكەرىنىڭ قارشى تۇرۇش ئەڭ ئاخىرقى لەشكەرى كۈچىنى توپلاپ ھۇجۇمغا ئۆتۈشكە تەييارلانغان. ھۇجۇمنى باشلىۋىدى، زەبەرچەتتىن كۆز قويغان، قىرغاق تەۋە كىيگەن شوچا لەشكەرلىرىنىڭ شىددەتلىك ئوت كۈچى كىردەك لەشكەرلىرىنى گويا قوقاسقا چۈشكەن يىلاندىكى تولىغاندۇرۇۋەتتى. پىيادە لەشكەر لازا نەشتەر بىلەن قوراللانغان بولۇپ، كېكرەك لەشكەرلىرىگە ئالماس نەيزىدەك سانجىلاتتى. كېكرەك لەشكەرلىرى قاتتىق يۆتەلگە مۇپتىلا بولۇپ، ئىچى سانجىققا تولۇپ، كۆز چەشمىلىرىدىن سۇلار بۆلۈۋاتتى. ئېقىپ، بەدەنلىرىنى مونچاق - مونچاق تەر تامچىلىرى قاپلىدى. خانىدى. كېكرەك لەشكەرلىرى بىرئاز چېكىنىپ ئۆزىنى ئوڭشىۋېلىپ ئون ئىككى بال كۇھىقاپ بورىنى چىقاردى. شوچا ئىشتىما بېگى لەشكەرلىرى تۇرۇپ ئىلگىرىلەپ، تۇرۇپ چېكىنىپ، كېكرەك لەشكەرلىرى بىلەن قاتتىق ئېلىشىۋەردى. بىراق، كېكرەك لەشكەرلىرى بۇنداق ئۇزۇنغا سوزۇلغان ئۇرۇشتىن قاتتىق ھالسىرىغانلىقى ئۈچۈن چېكىندى. خەيۋەن^① دېڭىزدا نۇرغۇنلىغان لەشكەرلەر گاهى پىنھانە، گاهى ئاشكارا بەتلىنىپ تۇردى. بۇ جەڭنىڭ ۋاقتى بەكمۇ سوزۇلدى. ئەلىم - ساقتىن بېرى ئادەم پەرزەنتى مۇنداق شىددەتلىك ھەم ئۇزۇنغا سوزۇلغان بىرەر جەڭنى ئەسلا كۆرۈپ باققىنى يوق ئىدى.

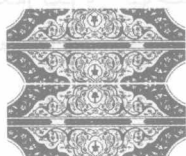
كېكرەك لەشكەرلىرى ئوبدان دەم ئېلىپ، ئۆزلىرىنى رۇسلىۋالغاندىن كېيىن تۇيۇقسىزلا شۇنداق شىددەت بىلەن ھۇجۇمغا ئۆتۈپ شوچا ئىشتىما بېگىنى يەسىر ئەيلىۋەتتى. چۈنكى، كېكرەك لەشكەرلىرى كۈچلۈك ئىنتىزام، پولاتتەك چىڭ ئىتتىپاقلاشقان لەشكەرى كۈچكە، مول بىلىم ۋە ئۇ -

① خەيۋەن - چوڭ چىنە.

رۇش قىلىش تەجرىبىسىگە ئىگە قوماندانلارغا ئىگە ئىدى. ئاندىن كېيىن بۇ جەڭنىڭ سېپى چوۋات مۇنەججىمگە يېتىپ كەلدى. چوۋات مۇنەججىم مۇراجىئەت قىلدىكى: «ھەي يار - بۇرادەرلەر، شۇنچە زەبەردەس قوشۇن تەشكىللىگەن شو - چا ئىشتىما بېگىمۇ نابۇت بولدى. مەن يېڭىلا كېسەلدىن سا - قايغان، تولۇق ماغدۇرۇمغا كېلەلمىدىم. ئەگەردە كېكىردەك لەشكەرلىرى يېتىپ كېلىپ، ماڭا ئازار بېرىدىغان بولسا، ئۈستىخانلىرىم رىزە - رىزە بولۇپ كېتىدۇ».

توغاچ يوسۇل: «بىز ئىككىمىز ئاغىنە ئىدۇق، بارنى تەڭ يېگەندۇق، تونۇر قەلئەسىدە بىللە تاۋلانغاندۇق. ماڭا بەردىڭ كۆپ بىلىم، ساڭا سادىق ئاق دىلىم. ئەگەر خەۋپ كەلسە سا - ئا، ئىتەرگىل دەرمەھەل ماڭا. سېنىڭ يۈكۈڭنى مەن كۆتۈ - رەي، كەلسە رەقىبىڭ ھامان ئۆلتۈرەي. ئاۋۋال مەن ئۆتەي سەپنىڭ ئالدىغا، يوشۇرماي ئۆزۈمنى دالدىغا» دېۋىدى، چوۋات مۇنەججىم توغاچ يوسۇلنىڭ ئاستىغا چۈشۈپ، تىزىلىپ تۇر - دى. كېكىردەك لەشكەرلىرى شىددەت بىلەن يېتىپ كېلىپ، بىردەمدىلا توغاچ يوسۇلنى يەسىر ئەيلۈۋەتتى. چوۋات مۇنەج - جىم توغاچ يوسۇلنىڭ ئاستىدا ساق - سالامەت قوغدىلىپ قالدى.

شۇنداق قىلىپ، كېكىردەك لەشكەرلىرى تاام لەشكەرلە - رىنىڭ ھەممىسىنى ئەسىر ئېلىپ ھەيدەشتۈرۈپ، ئۈستىخان دەرۋازىسىدىن ئۆتكۈزۈپ، قورساق زىندانغا بەند قىلدى.

ئاچ كۆز لۇكنىڭ ئاق توتتى

بۇرۇنقى زاماندا ناھايىتى ئاچ كۆز بىر ئاخۇنۇم ئۆتكەندە، ئۇ تالىپلىرى بىلەن توي - تۆكۈن، نەزىر - چىراغلارغا بارغاندا، نازۇ نېمەتلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆزى يەۋىتىدىكەن - دە، ئاندىن تالىپلارغا قاراپ:

— مەن يېسەم سىلەر يېگەنگە ئوخشاش، — دەيدىكەن. بىر كۈنى ئاخۇنۇم تالىپلارنى ساياھەتكە باشلاپ چىقىپتۇ. كۈن ناھايىتى ئىسسىق بولغاچقا، دەرياغا چۆمۈلۈۋالاي دەپ، كىيىملىرىنى يېشىپ چۆمۈلۈپتۇ. تالىپلار ئاخۇنۇمنىڭ چۆمۈلۈپ بولۇشىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. تۇيۇقسىز دەرياغا كەلكۈن كېلىپ ئاخۇنۇمنى ئېقىتىپ كېتىپتۇ. ئاخۇنۇم تالىپلارغا قاراپ: — مېنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭلار! مېنى قۇتۇلدۇرۇۋېلىڭلار! —

دەپ، جېنىنىڭ بارىچە ۋارقىراپتۇ. تالىپلار: — ئاخۇنۇم، بىز ئامان قالساق، سىلى ئامان قالغانغا ئوخشاش، — دەپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇ. ئاخۇنۇم ئېقىپ كېتىپتۇ.

بۇقز قايىسى سۆزى بىلەن ئاتا-بالغا يارىدى

بار ئىكەنۇ، يوق ئىكەن، بەزىدە ئاچ بولسا، بەزىدە توق ئىكەن، بەزىلىرى جۇپ بولسا، بەزىلىرى تاق ئىكەن. شۇنداق زامانلارنىڭ بىرىدە، بىر يۇرتتا بىر كىشى بولغانىكەن، ئۇ كىشىنىڭ مەمەتنىياز دېگەن بىر ئوغلى بار ئىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ ئوغۇل چوڭ بولغانچە، مەمەتنىياز دېگەن بۇ ئىسىم مەمەتنىيازغا ئۆزگىرىپتۇ. قىش ئۆتۈپ ئەتىياز كەپتۇ، كېيىن ياز ئۆتۈپتۇ، كۈز تۈگەپتۇ، قىشمۇ ئارقىسىدىن قوغلاپ كەپتۇ. كىشىلەر تۇنجى ياغقان قارنىڭ شەرىپىگە ئۆز-لىرىنىڭ قائىدە - يوسۇنى بويىچە كاتتا زىياپەتلەرنى راسلاپ، قارلىق ئويۇنى ئويناپتۇ، كىشىلەرنىڭ دىلى شاد - خۇراملىق. تىن يايىپتۇ، ئۆي - ئۆيلەردە تويلار قايناپتۇ، يۇرت - جاما-ئەت توي ئويناپ ھارماپتۇ، ئوينىغانچە تويغا قانماپتۇ، مەتىنىيازمۇ ھەممە تويىدىن قالماپتۇ. شۇنداق كۈنلەردە مەمەتنىيازمۇ بالاغەتكە يېتىپ چۈچۈك يىگىت بولۇپ قاپتۇ. ئوغۇل «جۆي-لۈمەك» بوپتۇ، دادىسى بالىسىنى «ئۆيلەمەك» بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، دادىسى ئەل - يۇرت ئارىسىدىن ئۆزىگە يارىغۇدەك بىر كېلىن تېپىش ئۈچۈن ئوغلىنى يېتىلەپ مەھەللىمۇمە-ھەللە ئايلانماق بوپتۇ. ئوغۇل بۇنىڭغا ماقۇل بوپتۇ. ئۇلار ئاي-لىنىشىنى باشلىۋېتىپتۇ، كالىسىدىكى بارلىق خىياللارنى

تاشلىۋېتىپتۇ، ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا بىرمۇبىر بېلىۋېتىپتۇ. دادىسى ھەربىر قىزى بار ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگەن ھەر ئىككىسى بىلەن ۋارقىراپ - جارقىراپ، ۋاڭ - چوڭ كۆتۈرۈپ ئۆيگە كايىپتۇ، گۇناھلارنى قويۇپتۇ. بۇ ۋاراك - چۇرۇڭلارنى ئالدىغان قىزلار ئۆيلىرىدىن يۇگۈرۈشۈپ چىقىپتۇ، ئىشىك ئالدىدىكى بولغان ئىشنى كۆرۈپتۇ، بىردەم ھەيرانلىقتا تۇرۇپتۇ، ئاندىن ئەقلى لال بولغان ھالدا:

— ۋاي ئاتا، ئوغۇللىرىغا نېمانچىلا كايىيلا، ئاچچىقلىرىدىكى نى بېسىۋالسىلا، — دەپتۇ. ھېلىقى كىشى: — مەن نېمە قىل دېسەم شۇنى قىلىدۇ، — دەپ دادلاپتۇ. قىزلار كۆڭلىدە، قانداق ساراڭ ئادەم بۇ، دەپ ئويلاپ: — دېگەنلىرىنى قىلسا، يەنە نېمە كايىش؟ شۇنداقمۇ بولامدۇ ئىش؟ — دەپتۇ.

بۇ كىشى قىزنىڭ جاۋابىنى ئاڭلاپ، كۆڭلىدە، ھە، بۇ قىز يارمايدىكەن، دەپتۇ - دە، باشقا بىر كىشىنىڭ ئىشىكى ئالدىغا ئوغلىنى يېتىلەپ بېرىپ يەنە بايقىدەكلا كايىپتۇ، ئۇ ھويلىدىنمۇ قىزلار چىقىپ بايقىدەكلا سوراپتۇ ۋە ئۇ كىشىنىڭ بەرگەن جاۋابىغا بايقى قىزلار بەرگەن جاۋابىنى بېرىپتۇ. ئوغۇلنىڭ دادىسى ئۇلارنىمۇ يارمايدىكەن دەپ، ئۇ يەردىنمۇ كېتىپتۇ. ئۇلار مەھەللىنى قويماي ئارىلاپتۇ، لېكىن ھېچقايسى قىزنىڭ جاۋابى يارماپتۇ. ئۇلارنىڭ كۆڭلىگە ياققۇدەك قىز تېپىشتىن ئۈمىدى ئۈزۈلۈپتۇ، ئارزۇيغا يېتەلمىگەنلىكتىن كۆڭلى بۇزۇلۇپتۇ، ئەمدى قانداق قىلىش ھەققىدە تولا ئويلاپ بېشى قېتىپتۇ، شۇ خىياللار بىلەن نۇرغۇن يەرلەردىن ئۆتۈپتۇ، مەھەللىدىن خېلى يىراق جايلارغىمۇ كېتىپتۇ. ئۇلار شۇ مېڭىش بىلەن كېتىپ بېرىپ ئالدىغا شۇنداق بىر قارىسا، ئېتىز بېشىدا يالغۇز بىر ئۆي كۆرۈنۈپتۇ. ئۇلارنىڭ ئۈمىد

شامى كۆڭلىدە ۋاللىدە يېنىپتۇ، قانداقلا بولسۇن شۇ ئۆيگە بېرىپ بېقىش نىيىتىگە كېلىپتۇ. ئۇلار بىردەمدە ئۇ ئۆيىنىڭ- مۇ ئالدىغا كېلىپتۇ، بۇرۇنقىدەك ئوغلىنىڭ ئۈستىدىن دادىسى قاتتىق كايىشقا باشلاپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ ئۆيدىنمۇ بىر قىز چىقىپ:

— ئەسسالام، ئاتا، ئوغۇللىرى نېمە گۇناھ قىلدى، نې- مانچە كايىلا؟ — دەپ سوراپتۇ. دادىسى قىزنىڭ سالىمىغا جاۋاب بېرىپ:

— قارىمامسىز، قىزىم، بۇ بالا مەن نېمە دېسەم شۇنى قىلدۇ، — دەپ دادلاپتۇ.

قىز بۇ گەپنى ئاڭلاپ بىردەم ئويلىنىپ تۇرغاندىن كې- يىن، دەپتۇ:

— توغرا، ئوغۇللىرى ئەيىبلىك ئىكەن، ئەلۋەتتە كايىشقا تېگىشلىك ئىكەن. شۇنداق بولسىمۇ، ئۆيگە بېرىپ نەسەھەت قىلسىلا بولاتتۇغۇ، كوچىدا بۇنداق قىلىش سەت ئەمەسمۇ، ئىش دېگەننى ھەمىشە سىلى دېگەندەك قىلماي، ئەلۋەتتە... قىلىشى كېرەك. شۇنداق ئەمەسمۇ، ئاتا!

— رەھمەت، قىزىم، يارايىسىز، — دەپتۇ ھېلىقى كىشى.

شۇنىڭ بىلەن ئۇ قىز ھېلىقى كىشىنىڭ

سىنىقىدىن ئۆتۈپ كې- لىنىلىككە ياراپتۇ.

بۇ قىزنىڭ قايىسى سۆزى بىلەن ئاتا - با-

لىغا يارىغانلىقىنى دەپ بېرەلمەيسىز؟

بۇ قىز كىم تەنە للۇق

بار ئىكەنۇ، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەنۇ، توق ئىكەن، بۇ-
 رۇنقى زاماندا ياسىن ئاخۇن ئىسىملىك بىر دېھقان ئۆتكەند-
 كەن. بۇ دېھقاننىڭ ئۈچ ئوغلى بولۇپ، چوڭ ئوغلىنىڭ ئىس-
 مى ئاۋۇت، ئوتتۇراىچى ئوغلىنىڭ ئىسمى داۋۇت، كەنجى ئوغ-
 لىنىڭ ئىسمى ساۋۇت ئىكەن. ئايىلار ئۆتۈپتۇ، يىللار ئۆتۈپتۇ.
 بۇ ئوغۇللارنىڭ بۇرۇتلىرى خەت تارتىپ، ئۆيلەيدىغان ۋاقىت
 بولۇپ قاپتۇ. بىر كۈنى ياسىن ئاخۇن قوشنىسى سادىر ئا-
 خۇننى چاقىرىپ:

— مەن ئوغۇللىرىم بىلەن توي توغرۇلۇق يۈزتۇرا سۆز-
 لىشىشنى ئەپسىز كۆردۈم، شۇڭا ئۆزلىرى ئوغۇللىرىم بىلەن
 ئايرىم - ئايرىم پاراڭلىشىپ، كىمنىڭ كىمگە كۆڭلى بارلىد-
 قىنى ئۇقۇپ باقسىلا، شۇنىڭغا قاراپ ئەلچى ئەۋەتسەك، —
 دەپتۇ. سادىر ئاخۇن ياسىن ئاخۇننىڭ دېگىنى بويىچە ئاۋۇت
 بىلەن كۆرۈشۈپتۇ.

— كىمنى ئالغۇڭىز بار؟ — دەپ سوراپتۇ سادىر ئاخۇن
 ئاۋۇتتىن.

— مېنىڭ ئۆستەڭنىڭ ئۇ قېتىدىكى نىزامىدىن ئاخۇند-
 نىڭ قىزى پاتەمخانىنى ئالغۇم بار، مېنى شۇنىڭ بىلەن بىر
 ئۆيلۈك قىلىپ قويسا، دادامدىن مىڭ مەرتە خۇش بولاتتىم، —

دەپتۇ ئاۋۇت.

سادىر ئاخۇن ئاۋۇت بىلەن كۆرۈشۈپ بولغاندىن كېيىن داۋۇت بىلەن كۆرۈشۈپتۇ.

— داۋۇت بالام، سىز كىم بىلەن توي قىلىشنى خالايسىز؟ — دەپ سوراپتۇ سادىر ئاخۇن. داۋۇت:

— دادام مېنى مۇرادىغا يەتسۇن دەپسە، نىزامىدىن ئاخۇن. نىڭ قىزى پاتەمخاننى ماڭا ئېلىپ بەرسە ئىكەن، — دەپتۇ. سادىر ئاخۇن ئۇ يەردىن چىقىپ ساۋۇتنى ئىزدەپ تېپىپ:

— سىز ئۆيلەنگۈدەك بولۇپ قالدىڭىز، كۆڭلىڭىز كىمنى خالايدۇ؟ — دەپ سورىغانىكەن، ئۇ:

— ئالسام، نىزامىدىن ئاخۇننىڭ قىزى پاتەمخاننى ئالىمەن، بولمىسا، ئۆمۈر بويى خوتۇن ئالمايمەن، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.

سادىر ئاخۇن بۇ ئۈچ ئوغۇلنىڭ ئەھۋالىنى ياسىنغا خۇنغا مەلۇم قىپتۇ. ياسىن ئاخۇن بۇ ئىشتىن ھەيران بولۇپ، بېشىنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قېتىپتۇ. ئۇنداق ئويلاپ، بۇنداق ئويلاپ، ئوغۇللىرىنىڭ بىرىنى بولسىمۇ مۇرادىغا يەتكۈزەي دېگەن قارارغا كېلىپ، نىساخان دېگەن قوشنىسىنى پاتەمخاننىڭ يېنىغا ئەۋەتىپتۇ. پاتەمخان مەقسەتنى چۈشەنگەندىن كېيىن:

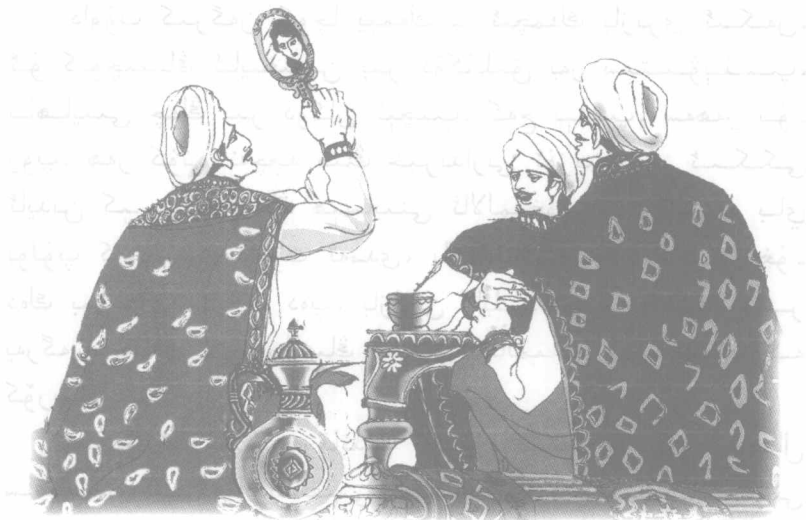
— ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ كارامەتلىرىنى كۆرسەتسۇن. مەن شۇنىڭغا قاراپ بىرىنى تاللايمەن، — دەپتۇ.

نىساخان پاتەمخاننىڭ گېپىنى ئېقىتماي — تېمىتماي ياسىن ئاخۇنغا ۋە ئۈچ ئوغۇلغا يەتكۈزۈپتۇ. ئۈچ ئوغۇل مەسلىھەتلىشىپ، قايسىمىز كارامەتلىك بولساق، پاتەمخان شۇنىڭغا نېسىپ بولسۇن، دەپ پۈتۈشۈپتۇ. ئۈچ ئوغۇل ئۆزلىرىنى سىناش ئۈچۈن سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. ئۇلار مېڭىپ — مېڭىپ،

قىرىق كۈندىن كېيىن بىر كاتتا شەھەرگە بېرىپ قايتتۇ. ئۇلار قىرىق قېچىرغا يۈكلەپ كەلگەن مەشۇت بىلەن بىرلىشىپ، قېچىرلىرىنى سېتىپ پۇلنى تەڭ بۆلۈشۈپتۇ، ئۈچ بايلىق كېيىن ئۇچرىشىدىغان ساراينى مۇقىملىۋېلىپ، ھەربىرى خالغان كوچىغا كىرىپ كېتىپتۇ.

بىز ئەمدى گەپنى ئاۋۋىتىن باشلايلى:

ئاۋۋىت مېڭىپ - مېڭىپ، چوڭ، ئاۋات بىر بازارغا چىد - قىپ قايتتۇ. ھەر خىل تاۋار - دۈردۈن، گەزمال، خام، چەك - مەنلەرنىڭ نەرخ - ھاۋاسىنى سۈرۈشتۈرگەندىن كېيىن، ئال - دى - ساتتى بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ، ئىككى ئاي ئىچىدە پۇلى نەچچە ئون ھەسسە كۆپىيىپتۇ. ئۇ خۇشال بولۇپ، پاتەخاننىڭ كۆڭلىگە ياققۇدەك بىرنەرسە تېپىش ئۈچۈن دۇكان - ياي - مىلارنى كۆزدىن كەچۈرۈپ، بىر دوقمۇشقا كېلىپ قارىسا، بىر ئاقساقال بوۋاي ئۆردەك - غازلار ئۇزۇپ يۈرگەن كۆلنىڭ نۇسخىسى چۈشۈرۈلگەن چىرايلىق بىر گىلەمنى يېيىپ ئول -

تۇرغۇدەك. ئاۋۇت بۇ گىلەمگە قىزىقىپ:

— نەچچە پۇلغا ساتىلا؟ — دەپ سوراپتۇ. بوۋاي:

— ئون مىڭ تىلغا ساتمەن، — دەپتۇ. ئاۋۇت:

— نېمانچە قىممەت؟ ئون مىڭ تىللا دېگەنگە مىڭ پارچە

گىلەم كېلىدۇ، — دەپتۇ. بوۋاي:

— بۇ ئادەتتىكى گىلەم ئەمەس، ئۇچار گىلەم، ئاڭلىغان-

مۇسىز؟ — دەپ سوراپتۇ. ئاۋۇت:

— ئاڭلىغان، ئەمما كۆرمىگەن، — دەپتۇ. بوۋاي ئاۋۇتنى

گىلەمدە ئولتۇرغۇزۇپ: «ئۇچۇڭ، گىلىمىم!» دېگەنكەن، گى-

لەم ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ ئۇچۇشقا باشلاپتۇ. بوۋاينىڭ ئېيتىد-

شىچە، بۇ گىلەمدە ئولتۇرۇپ بىر يىللىق يىراقتىكى جايغا

بىردەمدىلا بارغىلى بولىدىكەن. ئاۋۇتنىڭ تەلىپى بىلەن بوۋاي

گىلەمنى يەرگە چۈشۈرۈپتۇ. ئاۋۇت بۇ گىلەمنى ئون مىڭ

تىلغا سېتىۋاپتۇ.

بىز ئەمدى گەپنى داۋۇتتىن ئاڭلايلى:

داۋۇت كىرگەن كوچا يېمەك - ئىچمەك بازىرى ئىكەن.

ئۇ كوچىنىڭ ئايىغىدىن بىر دۇكانلىق يەر سېتىۋېلىپ،

ناھايىتى چوڭ بىر دۇكان ئېچىپ، كەچ يېتىپ، سەھەر تۇ-

رۇپ، ھەر كۈنى نەچچە مىڭ خېرىدارنى ئۈزىتىپتۇ. ئىككى

ئايدىن كېيىن پۇلنىڭ ھېسابىنى ئالالمىغۇدەك دەرىجىدە باي

بولۇپ كېتىپتۇ. داۋۇت ئەمدى، پاتەمخانىنىڭ كۆڭلىگە يارىغۇ-

دەك بىرنەرسە تاپاي، دەپ، بازارنى ئايلىنىشقا باشلاپتۇ. بىر

يەرگە بارسا، بىر موماينىڭ بىر تال ئالمىنى كىشىلەرگە

كۆرسىتىپ:

— بۇ ئالمىنى ھەرقانداق كېسەل كىشى يېسە، دەرھال

ساقىيىدۇ، — دەۋاتقانلىقىنى ئاڭلاپتۇ ۋە ئالمىنىڭ باھاسىنى

سورايتتۇ. موماي:
 — ئون مىڭ تىللادىن بىر پۇل كەم ساتمەن،
 تۇ ۋە ئالمىنى داۋۇتقا بىر پۇرىتىپ قويغانىكەن،
 ھامان تاغنى بىر بارمىقى بىلەن كۆتۈرگۈدەك كۈچ -
 كە تولۇپتۇ. شۇنىڭ بىلەن داۋۇت ئون مىڭ تىللا بېرىپ ئال
 مىنى ئايتتۇ.

ئەمدى بىز گەپنى ساۋۇتتىن ئاڭلايلى:
 ساۋۇت كىرگەن كۈچا زىننەت بۇيۇملىرى بازىرى ئىكەن.
 ئۇ ھەر خىل زىبۇزىننەت بۇيۇملىرىنى ئېلىپ - سېتىپ،
 شۇ شەھەردىكى ئەڭ كاتتا بايلارنىڭ بىرى بولۇپ قاپتۇ. شۇ -
 نىڭ بىلەن ساۋۇت پاتەمخانى ھەيران قالدۇرغۇدەك بىرنەرسە
 ئېلىش ئۈچۈن بازارنى ھەر كۈنى ئايلىنىشقا باشلاپتۇ. بىر
 كۈنى بىر جۇۋان ساۋۇتنىڭ ئالدىغا كېلىپ:
 — غوجام، بۇ ئەينەكنى ئېلىۋېلىڭ، - دەپ، ئادەمنىڭ
 كۆزىدىن چوڭراق بىر ئەينەكنى كۆرسىتىپتۇ. ساۋۇت باھا -
 سىنى سورايتتۇ. جۇۋان:

— ئون مىڭ تىللاغا ساتمەن، - دەپتۇ. ساۋۇت
 ھەيرانلىقتىن پېشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپ:
 — يائاللا، نېمانچە قىممەت؟ - دەپتۇ. جۇۋان ئەينەكنىڭ
 خاسىيىتىنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن:
 — ئىشەنمىسىڭىز، ئۆزىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ، - دەپتۇ.
 ساۋۇت ئەينەككە شۇنداق قارىغانىكەن، قەلەم قاشلىق، سۈمبۈل
 چاچلىق، ئاي دېسە ئاغرى بار، كۈن دېسە كۆزى بار، گۈزەل -
 لىكتە تەڭدىشى يوق پاتەمخانى كۆرۈپ ھوشىدىن كەتكىلى
 تاس قاپتۇ. مىڭ تەسلىكتە ئۆزىنى تۇتۇۋېلىپ، ئەينەكنى سې -
 تىۋاپتۇ، ئىككى ئاكىسى بىلەن ئۇچرىشىدىغان ساراغا كېلىپ
 ئاكىلىرى بىلەن ئۇچرىشىپتۇ. ئاۋۇت بىلەن داۋۇت گىلەم

بىلەن ئالدىنقى خاسىيىتىنى سۆزلىگەندىن كېيىن، ساۋۇت: — ماۋۇ ئەينەككە قاراپ بېقىڭلار، — دەپتۇ. ئۈچ ئوغۇل ئەينەككە بىللە قارىغانىكەن، پاتەمخاننىڭ جان تالىشىپ سەكراتتا ياتقانلىقىنى كۆرۈپتۇ. بۇنى كۆرگەن ئاۋۇت: — ئۇچار گىلەمگە ئولتۇرۇپ ئۇنىڭ يېنىغا دەرھال بارايلى ! — دەپتۇ. ئۈچ ئوغۇل گىلەمگە ئولتۇرۇپتۇ. ئاۋۇت: «ئۇچۇڭ، گىلىم !» دەپتۇ. ئۇچار گىلەم ئاسمانغا كۆ- تۈرۈلۈپ ئۇچۇپ، بىردەمدىلا پاتەمخاننىڭ ھويلىسىغا چۈشۈپ- تۇ، ئوغۇللار يۈگۈرگىنىچە پاتەمخاننىڭ يېنىغا كىرىپتۇ. سا- ۋۇت يانچۇقىدىن ئالدىنى ئېلىپ پۇراتقانىكەن، پاتەمخان شۇ ھامان كېسەلدىن ساقىيىپ ئورنىدىن قوپۇپتۇ. پاتەمخان ئۆز- دىن ئالدى ساقىيىپ كېتىشىدە ئۈچ ئوغۇلنىڭ ئوخشاش تۆھپىسى بارلىقىنى ئۇققاندىن كېيىن، تەڭلىكتە قېلىپ: — مېنىڭ كىمگە تېگىشىمنى ئۆزۈڭلار بەلگىلەڭلار، — دەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئاكا - ئۇكىلار ئوتتۇرىسىدا جېدەل باشلىنىپتۇ. ئاۋۇت:

— گىلەمدە ئولتۇرغۇزۇپ دەل ۋاقتىدا ئەكەلمىگەن بول- سام، ئالدىنى پۇراتقىلى بولامتى؟ — دەپتۇ. داۋۇت: — گىلەمدە ئالدىنى پۇراتمىغان بولسام، پاتەمخان كېسەلدىن سا- قىيالمىتتى، — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ساۋۇت: — مېنىڭ ئەينىكىمدە پاتەمخاننىڭ كېسەل ئەمەلىكى كۆرۈنمىگەن بولسا، گىلەم بىلەن ئالدىنىڭ خاسىيىتى جارى بولمايتتى، شۇڭا پاتەمخاننى مەن ئېلىشىم كېرەك ! — دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئويلاپ بېقىڭ، پاتەمخاننى كىم ئۆز ئەمىرىگە ئېلىشى كېرەك؟

شۇنداقمۇ جاۋاب بولامدۇ

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، يەتتە تاغنىڭ نېرىسىدا، ئاۋات يۇرتلارنىڭ بىرىدە، كىچىكمۇ ئەمەس، چوڭمۇ ئەمەس، ئەمما نامى شۇ يۇرتقا پۇر كەتكەن بىر توي بولغانمىش. توي ئۆزدىنىڭ نازۇنپەتلىرىنىڭ موللۇقى بىلەن ھەم ئەتىگەندىن تا كەچكىچە توختىماي چېلىنغان داڭقا - دۇمباقلىرىنىڭ ھەيۋىتى بىلەن يۇرتقا پۇر كەتمەستىن، بەلكى تويدىكى بارلىق قىز - يىگىتنىڭ ئەقلىنى لال قىلغان ئاجايىپ بىر ئىش بىلەن نامى پۇر كەتكەنمىش.

توي راسا قىزىۋاتقان چاغدا تويغا كەلگەن يىگىتلەردىن بىرى بىردەم ئۇياققا، بىردەم بۇياققا، بىردەم ئىشىككە قاراپ تەقەززالىق بىلەن تىت - تىت بولۇپ ئولتۇرغانمىش. ئەسلىدە بۇ تويغا يىگىتنىڭ جاندىن ئەزىز مەشۇقى كەلمەكچىكەندىمىش، بىراق يىگىت شۇنچە كۈتسىمۇ قىز كېلەلمەپتۇ. ئاخىرى يىگىتنىڭ سەۋر قاقچىسى چېقىلىپ، تولا تەلمۈرۈپ كۆزلىرى ئېچىشىپ، ئاچچىقىدا ئەقلى كېسىلىپ زادى بولالماي قاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن يىگىت سىڭلىسىنى چاقىرتىپتۇ ۋە كىشىلەردىن يوشۇرۇن ھالدا:

— ئۇكام، ئالدىنقى كۈنى ساڭا مېڭىز بەرگەن قىزنى چاقىرىپ كەلگىن، — دەپ ئەۋەتىپتۇ.

قىزچاق خېلىدىن كېيىن يالغۇز قايتىپ كەپتۇ. يىگىت سىڭلىسىنى يالغۇز كۆرۈپ، ئۆزىنى باسالماغان ھالدا باش-قىلارنىڭ يېنىدىلا:

— ئۇكام، سەن چاقىرىپ كەلمەكچى بولغان ئادەم قېنى، نېمىشقا كەلمدى؟ — دەپ سورايتۇ.

قىزچاق ئاكىسىنىڭ سورىغان سوئالىغا دەرھالا مۇنداق جاۋاب بېرىپتۇ:

بېرۋىدىم قىچقارغىلى،
يوق ئىكەن، كېلەي دېدى.
كەلسمۇ كېلەر ئىدى،
كېلىپ قېلىپ، كېلەلمىدى.

يىگىت قىزنىڭ جاۋابىنى دەرھال چۈشىنىۋاپتۇ، بىراق بۇ جاۋابنىڭ مەنىسىنى ئەتراپتا تۇرغانلارنىڭ ھېچقايسىسى چۈشىنەلمەپتۇ، ئۆزئارا بەس - مۇنازىرە قىلىشىپتۇ، يىگىت-تىن سورىشىپتۇ. يىگىت ئۇلارغا زادى ئېيتالماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن توي بارا - بارا بەس - مۇنازىرىگە ئايلىنىپ كېتىپتۇ. بۇ ئىش شۇ ھامان مەھەللىگە تارقىلىپتۇ، ئۇ گەپلەر شۇ قىزنىڭ قۇلقىغىمۇ يېتىپتۇ. بۇ ئىش قىزنىڭ كۈلكىسىنى قىستاپتۇ، بىراق قىزمۇ ھېچكىمگە تىنماپتۇ. شۇنداق قىلىپ، بۇ جاۋاب كىشىلەرگە بىر سىر بولۇپ قاپتۇ. بۇ ئىش بىلەن تويىنىڭ نامىمۇ پۇر كېتىپتۇ، تا ھازىرغىچە كىشىلەر بۇ ئىشنى سۆزلىشىدىكەن، ئەمما قىزنىڭ جاۋابىنى ھېچكىم چۈشىنەلمەپتۇ. قېنى، سىز بۇ جاۋابنىڭ مەنىسىنى ئېيتىپ بېرەلمەيسىز؟

قىزى كىمكە بىرسە مۇۋاپىق

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، قۇم چېچەكلىگەندە، تۆگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە تەگكەندە، پاقا بالداققا سەكرىگەندە، تۈلكىۋاي قاپقانغا دەسسەگەندە، كۆرۈنگەن تاغنىڭ نېرىقى تەرىپىدىكى يۇرتنىڭ ئاۋات شەھىرىدە ئابلايى ئىسىملىك بىر كىشى ئۆت-كەنىكەن. ئۇ كىشى خۇدانىڭ ئۈچ يۈز ئاتمىش كۈنىنى ئالا قويماي سودا - سېتىق بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن. ئابلايىنىڭ دۈن-يالىقتا بىرلا قىزى بولۇپ، ئايالى قىزى تۇغۇلۇپ ئۇزۇن ئۆتمەي ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلغانىكەن. ئابلايى قىزىنى خۇددى كەپتەر باچكىسىنى ئاسرىغاندەك ئاسرايدىكەن، قىزى نېمە دېسە شۇنى بەجا كەلتۈرۈپ بېرىدىكەن. ئايىلار ئۆتۈپ، يىللار ئۆتۈپ، قىز سەككىز ياشقا كىرىپتۇ. ئابلايى قىزىنىڭ ئەقىل - پاراسەت، ئەدەپ - ئەخلاق جەھەتتە ياخشى ئۆسۈپ يېتىلىشىنى نەزەردە تۇتۇپ، ئۇنى يېقىن ئەتراپتىكى مەدرىسىگە ئاپىرىپ ئوقۇشقا بېرىپتۇ. مەدرىسىنىڭ مۇدەررىسى ئابلايىنىڭ يېقىن-لىرىدىن ئىكەن. مۇدەررىس ئابلايىغا بالىنى ياخشى تەربىيە-لەيدىغانلىقى توغرىسىدا ۋەدە بېرىپ يولغا ساپتۇ. ئابلايى بولسا، سودا - سېتىق بىلەن كۈنىنى ئۆتكۈزۈپتۇ. قىز ئەتە-گەن تۇرۇپ مەدرىسىگە بېرىپ كەچتە قايتىپ كېلىدىكەن. ئا-تا - بالىنىڭ تۇرمۇشى شۇ يوسۇندا داۋاملىشىپتۇ. ھەش -

پەش دېگۈچە ئارىدىن ئۈچ يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. ئابلاباينىڭ سودىسى ئېقىپ، شەھەردە سانغۇدەك بايلاردىن بولۇپ قاپتۇ. قىزنىڭ بوي - تۇرقى ئۆسۈپ، ھۆسنىگە تولۇپتۇ، ئىلىم - ھېكمەتتە كامالەتكە يېتىپتۇ. ئابلابايدا ھەرەمگە بېرىپ ھاجى بولۇپ كېلىش ئارزۇسى تۇغۇلۇپتۇ، بۇ ئارزۇسىنى دوست - بۇرادەرلىرىگە ئېيتقاندىن، ئۇلار قوللاپ ياخشى مەسلىھەتلەرنى بېرىپتۇ. ئابلاباي سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ، ھەممىنى تەخ قىلىپ قويۇپتۇ ۋە بىر كۈنى كەچتە قىزنى يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ: — قىزىم، سىز ئاپىڭىز رەھمەتلىكتىن كىچىك قالغاندىن بۇيان، مەن سىزگە ھەم ئاتا، ھەم ئانا بولۇپ ھېچكىمنىڭ قولىغا قاراتماي چوڭ قىلدىم. ئىنشائاللا، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولغۇسى. ماڭا كۈندىن - كۈنگە قېرىلىق يېتىپ، پۈتۈمدىن ماغدۇر قېچىۋاتىدۇ. تىرىكلىكىمدە ھەرەمگە بېرىپ ھەج قىلىپ كەلسەم، دەيدىغان بىر ئارزۇيۇم بار ئىدى. مال - بىسات، بايلىقىمىز ئۆمرىمىزگە يېتىپ ئاشىدۇ، شۇڭا مۇشۇ ۋاقىتتا خۇدا يولىدا بېرىپ كېلىۋالساممىكىن، سىزنىڭچە قانداق؟ — دەپتۇ. قىز ئۆزىنىڭ باشقىچە ئويىدا ئەمەسلىكىدىن، دادىسىنىڭ ساق - سالامەت قايىتىپ كېلىشىنى تىلەيدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. — ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ ئابلاباي، — مۇشۇ ئۆي، مال - مۈلۈك ھەممىسى سىزگە قالدى. مەن كەلگۈچە خاتىرجەم يەپ - ئىچىپ، خەج - خىراج قىلىپ تۇرۇڭ. سىزنى بىر ئاللاغا، ئاندىن قالسا ئۇستازىڭىزغا تاپشۇرىمەن. ئۇ ئىلىم - مەرىپەتلىك، قائىدە - يوسۇنلۇق مۆتمۈەر، ئۇنى مېنىڭ ئورنىمدا كۆرەرسىز. — قىز ھەممە گەپ - سۆزلەرگە ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. ئە - تىسى ئابلاباي قىزى بىلەن مەدرىسىگە بىللە بېرىپ، مۇدەر -

رسكە قىزىنى تاپشۇرۇپ، ئاتا ئورنىدا مۇنەزىرە قىلىشنى تا-
پلاپ، نۇرغۇن سوۋغا - سالاملارنى ھەدىيە قىلىپ، ئۇنىڭ ئورنىدا
ئابلاي مۇدەررىسىنى چەتكە تارتىپ تۇرۇپ:

— بۇرادىرىم، نەچچە ۋاقىتنىڭ مابەينىدە قىزىمنىڭ

لىغا كۆپلىگەن ھېكمەتلەرنى سالدلا، مەن سىلىدىن مەن-
مەرتە رازى. ئەمدى مەن يىراق سەپەرگە مېڭىش ئالدىدا تۇ-

رۇۋاتىمەن، قىزىم بولسا بارغانچە چوڭ بولۇۋاتىدۇ. خۇدا ساق -

سالامەت قايىتىپ كەلگىلى نېسىپ قىلار، لېكىن «جان بار

يەردە قازا بار» دېگەن گەپ بار. ئەگەر مەن سالامەت قايىتىپ

كېلەلمەي قالسام ياكى كېلىش ۋاقتىم بەك ئۇزىراپ كېتىپ

قالسا، قىزىمغا مېنىڭ ئورنىمدا ئاتىدارچىلىق قىلىپ قويارلا،

ئۆزلىرى مۇۋاپىق دېگەن بىرىگە ياتلىق قىلىپ قويسىلا. «ئايال

كىشى ئەردە ياخشى، ئەردە بولمىسا يەردە ياخشى» دەيدىغان

گەپ بار ئەمەسمۇ! — دەپتۇ. مۇدەررىس ئابلايىنىڭ دېگەنلى-

رىنى ماقۇل كۆرۈپ، خاتىرجەم سەپەرگە مېڭىشنى ئېيتىپتۇ.

ئابلاي خۇدانىڭ قۇتۇق بىر كۈنىگە توغرىلاپ، قىزى

ۋە بارلىق ئەل - جامائەت بىلەن خوشلىشىپ ھەرەمگە قاراپ

يولغا چىقىپتۇ. ئۇ يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپ-

تۇ، تاغ - دەريا، دەشت - چۆللەرنى بېسىپ، كۆزلىگەن قە-

رەلدە ھەرەمگە كېلىپ ھەج رەسمىيىتىنى ئۆتەپتۇ. ئابلاي

قارىسا، ھەرەمدە سودا - سېتىق قىلىدىغان ئادەم ئىنتايىن

ئاز ئىكەن، پۇلنى ئۆز يۇرتىدىكىدىن نەچچە ھەسسە ئارتۇق

تاپقىلى بولىدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ، بىر مەزگىل يۇرتىغا

قايتماي تىجارەت قىلىش قارارىغا كەپتۇ، شۇ يوسۇندا ئېلىپ -

سېتىش بىلەن شۇغۇللىنىپتۇ، دېگەندەك ئۆز يۇرتىدا نەچچە

يىلدا تاپىدىغان پۇلنى نەچچە ئايغا قالماي تېپىپ بوپتۇ.

كۈن، ئاينىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئابلايىنىڭ ھەرەمدە تۇرغىنىغا

ئۈچ يىل بويۇمۇ، تاپقان پۇلىمۇ ھەددى - ھېسابسىز كۆپىيىپ -
 تۇ. ئۇ ئەمدى قايتىش پەيتىنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى پەم -
 لەپ، تاپقان مال - دۇنيا، پۇللىرىنى تۆگىگە ئارتىپ ئۆز يۇرتىغا
 قاراپ يولغا چىقىپتۇ، بېرىشتا قايسى يول بىلەن ماڭغان بولسا،
 يېنىشىمۇ شۇ يول بىلەن مېڭىپتۇ، سەپەر جەريانىدا نۇرغۇن
 جاپا - مۇشەققەتلەرنى تارتىپتۇ. ئۆز يۇرتىغا يېتىپ كېلىشكە
 بىر ئاي قالغاندا، ئابلاباي يول ئۈستىدىكى بىر دەڭگە چۈ -
 شۈپتۇ، ئات - ئۇلاغ، مال - سەرەمجانلىرىنى ئورۇنلاشتۇرۇپ،
 ئەمدى چاي - پاي ئىچەي دەپ ئولتۇرسا، يېنىغا ئون يەتتە - ئون
 سەككىز ياشلار چامىسىدىكى بۇرۇتى ئەمدىلا خەت تارتقان بىر
 يىگىت كېلىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا ئۇ يەر - بۇ يەرنىڭ
 گېپىنى قىلىشىپ، ئاخىر ئۆزلىرىنىڭ بىر شەھەردىن ئىكەن -
 لىكىنى بىلىشىپتۇ. ئابلاباي يىگىتتىن:

— نېمە سەۋەب بىلەن يۇرتتىن ئايرىلىپ بۇ يەرگە كې -
 لىپ قالدىڭ، ئوغلۇم؟ — دەپ سوراپتۇ. يىگىت:

— مەن ئەسلىدە ئاتا - ئانامدىن نۇرغۇن مال - مۈلۈك
 بىلەن يالغۇز قالغانىدىم، تۆت - بەش يىل مابەينىدە ھەۋەس -
 نىڭ كەينىگە كىرىپ، ياخشى - ياماننى پەرق ئەتمەي، ئەسكى
 بالىلار بىلەن ئارىلىشىپ قېلىپ، نۇرغۇن مال - دۇنيانى
 سورۇپ تۈگەتتىم. يېقىنلار نەسەت قىلدى، لېكىن قۇلد -
 قىمغا كىرمىدى. كۈنلەر ئۆتۈپ ھالىم بارغانچە خارابىلىشىپ
 كەتتى، ئاخىردا ماڭا تەئەللۇق بىر تۈگۈنچە قالدى، ئويلاپ
 باقسام ئۇنى خەجلەپ تۈگەتسەم، ھەممىدىن ئايرىلغۇدەكمەن،
 ھوشۇمنى يىغىپ، ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارغا كۆپ پۇشايمان
 قىلدىم، تۈگۈنچىنى يېشىپ قارىسام، نەچچە تال زىخچە ئالتۇن
 ئىكەن، ئۇنى يۈرۈشتۈرۈپ تىجارەت قىلىپ زىياننىڭ ئورنىنى
 تولدۇرۇۋېلىش ئويىدا خەقلەردىن ئۇقۇشسام، ھەرەمدە پۇلنى

جىق تاپقىلى بولىدىكەن، بىر كېچىسى ھېچكىمگە بىلمىدى. مەي ھەرەمگە قاراپ يولغا چىقتىم، بۇ دەڭگە بىر كېيىمە - كۈندۈزلۈك يول قالغاندا قاراقچىلارغا يولۇقۇپ ھەممىنى ياد قۇزۇپ قويدۇم، ئاخىر مۇشۇ دەڭگە ئۇلىشىپ كېلىۋالدىم. ئەمدى يا ئالدىمغا مېڭىشى، يا كەينىمگە يېنىشى بىلمەيمەن، — دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ.

يىگىتنىڭ سەرگۈزەشتىلىرىنى ئاڭلىغان ئابلاباينىڭ ئۇ - ئىچى ئاغرىپ، ئۇنى ئۆزىگە ھەمراھ قىلىپ ئەكىتىشىنى ئويلاپتۇ ۋە:

— ئوغلۇم، سەن كۆپ جاپا چېكىپسەن، ھازىرچە سەن يۇرتقا قايتىپ كەتكىن. ئەگەر سەن بۇ مەسلىھەتمىنى مۇۋاپىق دەپ قارىساڭ، مەن سېنى ئالغاچ كېتەي، قانداق؟ — دەپتۇ. بۇ مەسلىھەت يىگىتكە ياغدەك يېقىپتۇ. ئابلاباي ئۇ يەردە بىر كېچە قونۇپ، ئەتىسى تاڭ سۈزۈلگەن ھامان يىگىتنى ئە - گەشتۈرۈپ يولغا چىقىپتۇ. ئۇلار ئوبدان سەپەرداش بولۇپ يول يۈرۈپتۇ، يول بويى يىگىت ئابلاباينىڭ ئىشلىرىغا شۇ دەرىجىدە ياردەملىشىپتۇكى، ئابلاباي بىر ئايلىق سەپەرنى بىر كۈندە

تۈگەتكەندەك ھېس قىپتۇ ھەمدە يىگىتنى چىن قەلبىدىن ياخشى كۆرۈپ قاپتۇ. ئابلاباي ئۆز كۆڭلىدە، بۇ بالا ناھايىتى سەمىمىي، ئاق كۆ - ئۇل، قولىدىن ئىش كېلىدىغان بالا ئە - كەن. شۇ تاپتا ئۇنىڭ

بېشىغا كۈن چۈشۈپتۇ. مەن ئۇنى ئۆزۈمگە بالا قىلىۋېلىپ ياخشى يولغا باشلاپ قويسام، خۇدا ئالدىدىمۇ ئىككىنچى نۆۋەت ھەرەمگە بارغانغا باراۋەر بولمامدۇ، دەپ ئويلاپ:

— ئوغلۇم، سەن ماڭا يول بويى ياخشى ھەمراھ بولۇپ ئىشلىرىمغا ياردەملەشتىڭ، سەن بولمىغان بولساڭ، يالغۇزچە - لىقتا سەپەر ئازابىنى يەتكۈدەك تارتقان بولاتتىم. مەن سېنى كوڭلۈمدە ئۆز ئوغلۇمدەك ھېس قىلىۋاتىمەن. ماقۇل كۆر - سەڭ، مەن سېنى ئوغۇل قىلىۋالسام ھەمدە كېيىنكى ئىشلە - رىڭنى ئۆزۈم ئورۇنلاشتۇرسام، قانداق؟ - دەپتۇ. يىگىت بولسا، مېڭ مەرتە رازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، مېنىڭ ئەقىل - پاراسەت، ئەدەپ - ئەخلاقتا يېتىشكەن بىر قىزىم بار، شۇ قىزىمنى ساڭا بې - رىشنى لايىق كۆرۈۋاتىمەن. ئەگەر چىقىشقۇدەك بولساڭلار، مەن سىلەرنىڭ تويۇڭلارنى لايىقىدا قىلىپ، ئۆي تۇتۇپ بېرىد - مەن، - دەپتۇ ئابلاباي. يىگىت بۇ سۆزلەرگە ئىنتايىن خۇ - شاللىق بىلەن ماقۇللۇق بىلدۈرۈپتۇ. ئابلاباي بولسا، يىگىتكە قىزىنى چوقۇم بېرىش توغرىسىدا ۋەدە بېرىپتۇ. ئۇلار بىر ئايلىق سەپەرنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئاخىر ئۆز يۇرتىغا ساق - سالامەت يېتىپ كەپتۇ.

ئۇلار تۇرۇپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى قىزى ۋە ئۇستازىدىن ئاڭلايلى:

ئابلاباي قىزىنى ئۇستازغا تاپشۇرۇپ ھەجگە كەتكەندىن كېيىن، قىز بىلەن ئۇستازى خۇددى ئاتا - بالىلاردەك ئۆتۈپ - تۇ. ئۇستازى بولسا، قىزغا كۆپ تەرەپتىن بىلىم ئۆگىتىپتۇ. قىزنىڭ داڭقى شەھەرنى بىر ئاپتۇ. قىزنىڭ ھۆسن - جا - مالدا، ئەقىل - پاراسەتتە تەڭداشسىز چوڭ بولغانلىقىنى ئاڭ - لىغان شەھەر كاتتىلىرىنىڭ بەگزادىلىرى قىزغا ئەلچى كىر -

گۈزۈپتۇ. ئۇستاز بولسا، ئەلچىلەرنى ھەر دەپل باھاندا سە -
 ۋەبلەر بىلەن قايتۇرۇپتۇ. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىزنىڭ چوڭ
 بوپتۇ. ئۇستاز ئابلايىدىن ھېچقانداق خەۋەر ئالمايدىن،
 يىمىن قىزنى ياتلىق قىلمىسا بولمايدىغانلىقىنى ئويلاپ،
 شەھەردە داڭقى بار بىر سودىگەرنىڭ ئوغلىغا بېرىشكە قوشۇ
 لۇپتۇ. ئىككى تەرەپ توي تەييارلىقىغا تۇتۇش قىپتۇ. شۇ
 ئەسنادا ئابلا باي بۇ شەھەرگە يېتىپ كەپتۇ ھەمدە ئويگىمۇ
 بارماستىن، يىگىتنى باشلاپ ئۇدۇل قىز ۋە ئۇستازنىڭ ئۆيد -
 گە بېرىپتۇ. ئاتا - بالا قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، ئامانلىق
 سورىشىپتۇ. ئابلا باي كەلگەن يىگىت قىزنى بىر كۆرۈپلا ئاشىدە
 قى بىقارار بوپتۇ. ئابلا باي قىزنىڭ ئۇستازى بىلەن پاراڭلىدە
 شىپ بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ، ئاخىردا
 باشلاپ كەلگەن يىگىتنى تونۇشتۇرۇپ، يولدا ئىنتايىن ياخشى
 ھەمراھ بولۇپ كەلگەنلىكىنى، ئۆزىگە ئوغۇل قىلىپ، قىزنى
 ئۇنىڭغا بېرىشكە ۋەدە قىلغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. قىزنىڭ ئۆس -
 تازى بولسا غەمگە پېتىپ، ئابلا باي كەتكەندىن كېيىن قىزنى
 ئاسراپ تەربىيىلىگەنلىكى، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىزنىڭ
 چوڭ بولۇپ قالغانلىقى، نۇرغۇن ئەلچىلەرنىڭ كەلگەنلىكى،
 ئۈچ يىلغىچە ئابلا باينىڭ دېرىكىنى ئالماي ئاخىر قىزنى بىر
 سودىگەرنىڭ ئوغلىغا ياتلىق قىلىشقا پۈتۈشۈپ توي تەييارلىقى
 قىلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلارغا باش قېدە
 تىنچچىلىقى چۈشۈپتۇ. ئۇلار ئويلاپ - ئويلاپ، قانداق قىلىش -
 نىڭ ئامالنى تاپالماپتۇ، بىر - بىرىگە يا ئۇنداق، يا بۇنداق
 بولسۇن، دېيىشەلمەپتۇ. ئۇلار غەمدىن خالاس بولۇش ئۈچۈن، قىزنى ئىككى يىدە
 گىتتىن قايسى بىرىگە بېرىش كېرەك؟

قىزنىڭ چارسى

پادشاھ ۋەزىرلىرىنى سىناپ بېقىش ئۈچۈن پات - پات ھەر خىل چارىلەرنى قوللىنىپ بىرەر ئىشنى قىلدۇرۇپ با- قىدىكەن، چۈنكى پادشاھ ۋەزىرلىرىنىڭ ئەقىللىق، تەدبىر- لىك، ماھارەتلىك بولۇشىنى تولىمۇ ئارزۇ قىلىدىكەن. بىراق، ۋەزىرلەر دائىم پادشاھنىڭ دېگەن يېرىدىن چىقالمايدىكەن، ئىشلارنى يا ئۇنداق، يا مۇنداق بۇزۇپ قويۇپ، پادشاھنىڭ غەزىپىگە قالىدىكەن. بۇنىڭدىن پادشاھنىڭ كۆڭلى تولىمۇ يېرىم ئىكەن. شۇنداق قىلىپ، كۈنلەر ئۆتۈۋېرىپتۇ، ئۆمۈر ئاز - ئازدىن كېتىۋېرىپتۇ، پادشاھمۇ قېرىشقا باشلاپتۇ. پا- دشاھنىڭ ئوغلى چوڭىيىپ، پادشاھلىق تەختىگە ئولتۇرىد- غان ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ. پادشاھ ئوغلى تەختكە ئولتۇرغاندىن كېيىن ۋەزىرلەر توغرا مەسلىھەت ۋە تەدبىر كۆرسىتىپ بې- رەلمەي، تەختنى ۋەيران قىلىۋېتىشتىن تولىمۇ ئەنسىرەيدى- كەن، بۇلارنى ئويلىسا بەكمۇ بېشى قاتىدىكەن. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلازمۇ ئۆتۈپتۇ. پادشاھ يەنە ۋەزىرلى- رىنى سىناپ باقماقچى بولۇپ، بىر ۋەزىرگە:

— ساڭا بىر ۋەزىپە بار، ئەتىلىككە سەن ئىككى مىڭ قوينى بازارغا ئاپىرىپ سېتىپ، كەچتە ساتقان پۇل بىلەن قويلارنى قايتۇرۇپ كېلىسەن. ئېسىڭدە بولسۇنكى، قويدىن

بىرىمۇ كەم بولمىسۇن، — دەپتۇ.

ۋەزىر نائىلاج ماقۇل بوپتۇ، لېكىن كۆڭلىدىكى قىزنى ساتسام، ئىككى مىڭ تۇياق قوينى ساق تاپشۇرۇش مۇمكىن ئەمەس، ئەگەر ئىككى مىڭ تۇياق قوينى ساق ياندۇرۇپ كەتسەم، قوي ساتقان پۇل يوق بولىدۇ، دەپ تازا بېشى قېتىپتۇ. بىرەر مۇۋاپىق چارە تاپالماي گاڭگىراپتۇ، ئۆيگە گويا ئۇزۇن يىل كېسەل تارتقان كىشىدەك سولغۇن قايتىپ كەپتۇ، بېشى ئايلانغاندەك بولۇپ دۈم چۈشۈپ يېتىپتۇ، خېلى ئۇزۇنغىچە ئۈندىمەپتۇ. دادىسىنىڭ بىر قىسىم بولۇپ قالغانلىقىنى كۆرگەن قىزى دادىسىدىن ئەھۋال سوراپتۇ:

— دادا، نېمە بولىدىلا، تاۋىلىرى يوقمۇ؟ باشلىرىغا بىرەر مۈشكۈلات كەلدىمۇ؟

ۋەزىر ھەسرەتلەنگەن ھالدا پادىشاھنىڭ بەرگەن پەرمانىنى قىزىغا بىر — بىرلەپ دەپ بېرىپتۇ. قىزى دادىسىنىڭ گېپىدىكى ئاڭلىغاندىن كېيىن، بىردەم ئويلىنىپ تۇرۇپ دادىسىغا بىر چارە كۆرسىتىپتۇ. ۋەزىر پادىشاھنىڭ بۇيرۇقىنى قىزدىن ئىككى كۆرسەتكەن چارىسى بويىچە ئورۇنداپ، پادىشاھنىڭ ئالدىدىغا كەپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرنىڭ ۋەزىپىنى ئورۇندىغانلىقىغا بارىكالا ئېيتىپتۇ، ئەمما بۇ ئىشلارنى ئۆزى قىلغانلىقىغا ئىشەنمەپتۇ، كۆڭلىدە، چوقۇم بىرى ئەقىل كۆرسەتتى، دەپ ئويلاپتۇ، ۋەزىردىن كىمنىڭ ئەقىل كۆرسەتكەنلىكىنى سوراپتۇ. ۋەزىر قىزىنىڭ ئەقىل كۆرسەتكەنلىكىنى راستچىللىق بىلەن دەپ بېرىپتۇ. پادىشاھ ۋەزىرنىڭ قىزىغا بارىكالا ئېيتىپتۇ، كۆڭلىدە بۇ قىزنى ئوغلغا ئېلىپ بېرىشنى لايىق كۆرۈپتۇ.

قىزى، قىزىنىڭ دادىسىغا قانداق ئەقىل كۆرسەتكەنلىكىنى كىم ئېيتىپ بېرەلەيدۇ؟

مالچىنىڭ ئىرقى

بۇرۇن بىر باي ئۆتكەنكەن، ئۇ تولىمۇ بېخىل، قۇۋ
بولغاچقا، ئەل ئىچىدە ياخشى نامى ئەمەس، يامان نامى پۈر
كەتكەنكەن. ئۇ بېخىللىقتىن مالايلىرى تۇرماق، ئۆزىنىڭ
قورسىقىغا يېيىشكىمۇ كۆڭلى قىيمايدىكەن، كىشىلەردىن
قەرز ئالسا، قەرزنى قايتۇرۇپ بېرىش ئۇخلاپ چۈشىگىمۇ
كىرمەيدىكەن، كىشىلەردە ئېلىشى بار بولسا، كېچىسى جۆيلۈپ
ئۇخلىيالمى، شۇ كىشىنىڭ ئىشىكىنى قېقىپ ئارام بەرمەيدى-
دىكەن. شۇڭا، بىر نۆۋەت ئۇ باينىڭ دامىغا چۈشكەن كىشى-
لەر ئىككىنچى قېتىم ئۇنىڭ بىلەن ھېچبىر ئالغۇ - بەرگۈ
قىلىشمايدىكەن. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ باي قاقتى -
سوقتىلىق بىلەن قىلىدىغان تاپاۋىتى كۈندىن - كۈنگە ئازىد-
يىپ، تىت - تىت بولۇپ ئولتۇرالمى، ئۆز مالايلىرىنى قاق-
تى - سوقتى قىلىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ.

كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ھەپتىلەر ئۆتۈپتۇ، كۈز كېتىپ، قارا
قىش كىرىشى بىلەن باي ئۆز كۆڭلىگە پۈككەن غەرەزنى ئە-
مەلگە ئاشۇرۇشنىڭ يولىنى ئىزدەشكە باشلاپتۇ، لېكىن نەچچە
كۈنلەرگىچە مۇۋاپىق چارە تاپالمى تىت - تىت بولۇپ، ئۆي-
قۇسى كەلمەي جۈدەپ كېتىپتۇ، ئاخىر ھەر قىشلىقى مالايلىد-
رىنىڭ قىشتىن چىقىۋېلىشى ئۈچۈن ئېلىپ بېرىدىغان جۇۋد-

دىن پايدىلىنىشنى كۆڭلىگە پۈكۈپتۇ. شۇنداق بىلەن باي ئوغە -
رىزىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئىككى جۇۋا ئىچۈرۈپ،
ئۇ، سەمەت، ئەمەت، مەمەت قاتارلىق ياۋاش، كۆپ ئىش كۆرۈ-
مىگەن مالايلىرىنى ئالدىغا چاقىرىپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئەمەت
جۇۋىنى تاشلاپ:

— سىلەرگە شاپائىتىم كېلىپ، قىشنى خاتىرجەم ئۆت-
كۈزۈۋېلىشىڭلار ئۈچۈن جۇۋا قىلىپ بەردىم، — دەپتۇ مۇ-
غەمبەرلىك بىلەن. بۇنى ئاڭلىغان مالايىلار، باينىڭ راستتىنلا
ئۆچكە يېغى ئېرىپ قالغان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپ، جۇۋىلارنى
ئاپتۇ. قارىسا، بىر جۇۋا كەم ئىكەن. ئۇلار بۇنىڭدىن ھەيران
بولۇپ، بىر بايغا قارىسا، بىر ئۆزئارا قارىشىپ، كۆزلىرىنى
چەكچەيتكىنىچە تۇرۇپ قاپتۇ. بۇ چاغدا باي مۇغەمبەرلىك بى-
لەن كۈلۈپ:

— ھا - ھا - ھا... جۇۋا كەممىكەن؟ — دەپتۇ كۆزىنى
پارقىرىتىپ تۇرۇپ، — سىلەرچە بولسا، بىرىڭلارغا بىردىن
بولسا بولاتتى، بىراق سىلەر مېنىڭ ئەمرىمگە بويسۇنۇشۇڭلار
كېرەك، ئەگەر بويۇن تولغىساڭلار، ھەيدىۋېتىمەن، قارا
قىشتا توڭلاپ ئۆلسەڭلارمۇ كارىم يوق، — دەپتۇ. مالايىلار باي-
نىڭ قولىدىن ھەرقانداق يامانلىقنىڭ كېلىدىغانلىقىنى بىل-
گەچكە، ھېچقانداق قارشىلىق قىلماي، قىشتىن ساق - سالا-
مەت ئۆتۈۋېلىشنى ئويلاپ:

— خوش، باي ئاكا، دېگەنلىرىدەك بولسۇن، — دەپ،
باينىڭ ئالدىدا قول قوشتۇرۇپ تۇرۇپتۇ. باي ئۆز مالايلىرىنىڭ
ئىتائەتمەنلىكىدىن مەمنۇن بولۇپ، مېيىقىدا كۈلۈپ:

— سىلەر مۇشۇنداق ئىتائەتمەن بولغاچقا، جۇۋىنى سى-
لەرگە ئېلىپ بەردىم. قاراڭلار، بۇ جۇۋىلارنى كىيىشتە مۇنداق
بىر شەرت بار. ئەگەر مېنىڭ شەرتىمنى ئورۇندىيالىساڭلار،

جۇۋىنى سىلەرگە بىكارغا بېرىۋېتىمەن، ئورۇندىيالىمىساڭلار،
ھەربىرىڭلار بىر جۇۋىنىڭ ئورنىغا ئىككى جۇۋا قەرزدار بو-
لىسىلەر، — دەپتۇ. مالايلار بىر — بىرىگە قارىشىپ تۇرۇپ
قاپتۇ. مالايلارنىڭ ئەھۋالىنى كۆرگەن باي:

— بۇ ئىككى جۇۋىنى سىلەر ئۇچىڭلار بىر ئاي ئىچىدە
يىگىرمە كۈندىن كېيىنسىلەر. بىر جۇۋىنىڭ ئىچىگە ئىككى
ئادەم كىرىۋېلىشقا، ئىككى جۇۋىنى قوشۇپ بىر ئادەم كىمىد-
ۋېلىشقا بولمايدۇ. مۇشۇ شەرتنى ئورۇندىيالىساڭلار، جۇۋا سە-
لەرنىڭ، بولمىسا، ھەربىرىڭلار ئىككى جۇۋىنى تۆلىمەي قۇتۇ-
لىمەن دەپ، خام خىيال قىلىشماڭلار! — دەپتۇ.

مالايلار باينىڭ ۋەھمىسىدىن قورقۇپ، باي قويغان
شەرتنىڭ تېگى — تەكتىنى ئويلاپ كۆرمەيلا غەم — ئەندىشىگە
پېتىپتۇ. چۈنكى ئۇلار، بىر تەرەپتىن، باينىڭ شەرتىنى ئو-
رۇندىيالىماي قېلىشتىن قورقسا، يەنە بىر تەرەپتىن، قارا
قىشتا ئۆي — ماكانسىز قېلىشتىن قورقۇپتۇ. ئاخىر: «جان
بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان» دەپ ئويلاپ، جۇۋىلارنى قول-
تۇقلىغىنىچە باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ، روھى چۈشكەن،
چىرايلىرى سولغۇن ھالدا باينىڭ ئالدىدىن چىقىپ كېتىۋې-
تىپ، باينىڭ ئاق كۆڭۈل، ئەقىللىق، زېرەك مالىچىسىغا
ئۇچراپ قايتۇ. مالىچى ئۆز ھەمراھلىرىنىڭ پەرىشان ھالىنى
كۆرۈپ، سۈكۈت قىلىپ تۇرۇشقا كۆڭلى قىيماي، ئۇلارنىڭ
ئالدىغا بېرىپ:

— ھالىڭلار پېتىر تۇرىدۇ، بېشىڭلارغا كۈن چۈشكەن
ئوخشايدۇ، — دەپ ئەھۋال سورايتۇ. مالايلار كۆزلىرىنى سە-
بىي بالىلاردەك مۆلدۈرلىتىپ، ئۆزلىرىنىڭ ئىلاجسىز قالغان
بىچارە قىياپىتىنى ئىپادىلەپ، لام — جىم دېمەي تۇرۇشۇپتۇ.
ئۆز ھەمراھلىرىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرگەن مالىچىنىڭ باغرى

پۇچىلىنىپ، تىنچ تۇرالمى، تاقەتسىزلىنىپ تاقەتسىزلىنىپ،
— گەپ قىلساڭلارچۇ، بامەسلەھەت ئىش قىلدىمۇ؟ —
دەپ تىت — تىت بولۇپ كېتىپتۇ. بۇ ئەھۋالنى
مالايىلار مالچىنىڭ ئۆزلىرىگە ھېسداشلىق قىلىپ، ياردەم
مەكچى بولۇۋاتقانلىقىنى چۈشىنىپ، باي بىلەن ئۆزلىرى ئوتتۇرا
تۇرسىدا بولۇپ ئۆتكەن ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. مالچى
بىرھازا قوشۇمىسىنى تۇرۇپ تۇرغاندىن كېيىن:
— سىلەر جۇۋىلارنى خاتىرىگە كىيىڭلار. باينىڭ سى-
لەرگە كولىغان ئورنىغا ئۆزىنى چۈشۈرەيلى، — دەپتۇ ۋە
ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى مالايىلارغا چۈشەندۈرۈپتۇ.
مالايىلار مالچىنىڭ ئەقىل — پاراستىگە ئاپىرىن ئېيتىد-
شىپ، مالچىنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى بويىچە خۇشاللىق بىلەن
جۇۋىنى كىيىشكە باشلاپتۇ.
ئاي توشقاندا، باي مالايىلارنى ئالدىغا چاقىرتىپ، كۆرەڭ-
لىگەن ھالدا:
— قانداق، شەرتى ئورۇندىيالىدىڭلارمۇ؟ — دەپ سوراپ-
تۇ. بۇ سوئالغا مالايىلارنىڭ ئۈچىلىسى تەڭلا:
— ئورۇندىدۇق، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مالايىلارنىڭ
جاۋابىنى ئاڭلىغان باينىڭ قۇيۇق تۈكلىرى تىك تۇرۇپ، كۆز-
لىرى چاناقلىرىدىن چىقىپ كېتىدىغاندەك پارقىراپ كېتىپ-
تۇ. باي ئاغزىدىن كۆپۈكلىرىنى چاچرىتىپ، زەردە بىلەن:
— قېنى، قانداق ئورۇندىدىڭلار؟ — دەپ ۋارقىراپتۇ.
سەمەت بىر قەدەم ئالدىغا چىقىپ، مالچىنىڭ ئۆگەتكىنى بو-
يىچە ھەممىنى سۆزلەپ بېرىپتۇ.
ئۆزىنى ئەقىللىق ساناپ، شۇنچە ۋاقىتنى سەرپ قىلىپ
تاپقان چارىسىنىڭ مالايىلارنىڭ ئالدىدا كارغا كەلمەي، جۇۋى-
سىدىن ئايرىلىپ قالغانلىقىغا چىدىمىغان باي:

— مېنىڭ جۇۋام...! — دەپ كەينىگە ئۆرۈلۈپ كېتىپتۇ.
 مالايلار ئىككى جۇۋىنى ئېلىپ چىقىپ كېتىپتۇ. شۇنىڭدىن
 كېيىن مالايلار بىر — بىرى بىلەن ھەمدەمدە بولۇپ، ئىتتە-
 پاقلىشىپ، باينىڭ ھەرقانداق ھىيلە — مىكر، قۇۋلۇقلىرىنى
 يېڭىپ، تىنچ — خاتىرجەم ياشاپتۇ. —
 قېنى، ئويلاپ كۆرۈڭلار، مالچى ئۇلارغا قانداق ئەقىل
 ئۆگەتكەن؟

پادشاھ ۋە شاھماتچى

شاھمات ئويناش ئەۋج ئالغان بىر زامانلاردا، بىر ئەلدە نۇرغۇنلىغان داڭدار شاھماتچىلار بولغانىكەن، ئۇلارنىڭ ئارىسىدا داۋاملىق شاھمات مۇسابىقىسى بولۇپ تۇرىدىكەن. شۇ دۆلەتنىڭ پادشاھى شاھمات ئويناشنى بىلمىسىمۇ، شاھماتچىلارغا كۆڭۈل بۆلىدىكەن، ئۇلارنى پات - پات مۇكاپاتلاش ئىشلىرىنىمۇ ئېلىپ بارىدىكەن.

شۇ شاھماتچىلارنىڭ ئارىسىدا ناھايىتى داڭدار بىر شاھماتچى بولغانىكەن، ئۇنىڭ داڭقى شۇ دۆلەتتە بىر ئىكەن، ناھەقىقەتەنمۇ ئەدەم بىلىدىكەن، يىراق - يېقىن دۆلەتلەردىن شاھمات ئويناش ئۈچۈن ئۇنى ئىزدەپ كېلىدىكەن، ئەمما ئۇ تۇرۇپ قويۇپ، ئەل - يۇرت ئالدىدا يۈزى چۈشۈپ قاپتىن كېتىدىكەن. ئۇ شاھماتتا دائىم ئۇتۇۋالغاچقا، پادشاھتىن پات - پات ئىنئام ئېلىشنى كۈتىدىكەن. پادشاھمۇ شاھماتچىنىڭ كۆڭلىگە يارىشا ئىنئام بېرىپ تۇرىدىكەن.

شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، پۈتۈن مەملىكەت بويىچە ۋە يېقىن - يىراقتىكى دۆلەتلەر بويىچە شاھمات مۇسابىقىسى ئۆتكۈزۈلمەكچى بولمىش. شاھماتچىلار مۇسابىقە تەييارلىقىنى قىلىشىپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي شاھمات مۇسابىقىسىمۇ باشلىنىپتۇ. شاھماتچىلار مۇسابىقىگە بەس - بەس بىلەن چۈشۈپتۇ.

بۇ قېتىمقى مۇسابىقە راسا قىزىپتۇ، ئەل - جامائەت توپ - توپ بولۇپ يىغىلىپتۇ، ماھىرلار جان - جەھلى بىلەن ئېلىد - شىپتۇ. مۇسابىقە مۇشۇنداق قاينام - تاشقىنلىق بىلەن ئۇدا ئون ئۈچ كۈن داۋاملىشىپتۇ. ئون تۆتىنچى كۈنى مۇسابىقىد - نىڭ نەتىجىسى ئېلان قىلىنىپتۇ. ھېلىقى داڭلىق شاھماتچى يەنىلا بىرىنچى بوپتۇ. ئۇ دۆلەتكە شەرەپ كەلتۈرگەنلىكى ئۈ - چۈن پادىشاھ ئۇنى راسا بىر مۇكاپاتلىماقچى بولۇپ يېنىغا چاقىرىپتۇ. پادىشاھ ئۇنىڭغا:

— بۇ قېتىم شاھماتتا ئۇتۇپ چىقىپ مەملىكەتكە زور شان - شەرەپ كەلتۈردۈڭ، سېنىڭ بۇ ئەجرىڭ ئۈچۈن سېنى مۇكاپاتلىماقچى. بۇ قېتىم سەن مېنىڭ نېمە بىلەن مۇكاپات - لىشىمنى خالايسىن؟ — دەپتۇ. شاھماتچى سەل ئويلىنىۋالغان - دىن كېيىن، شاھمات تاختىسىنىڭ ئاتىشى تۆت كاتەكچىسىنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— بىرىنچى كاتەكچىگە بىر تال، ئىككىنچى كاتەكچىگە ئىككى تال، ئۈچىنچى كاتەكچىگە تۆت تال، تۆتىنچى كاتەك - چىگە سەككىز تال... دىن نىسبەتلەشتۈرۈپ بۇغداي بەرسىلە، رازى بولىمەن، — دەپتۇ. شاھماتچىنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان پادىشاھ مەسخىرە ئارىلاش كۈلۈپ:

— بەشىنچى كاتەكچىگە ئون ئالتە تال بېرىمەن، كېيىن - كىلىرىگىمۇ شۇ نىسبەت بويىچە بىر ھەسسەدىن ئاشۇرۇپ بېرىمەن، شۇنداقمۇ؟ — دەپتۇ.

شاھماتچى «شۇنداق» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پادىشاھ شاھماتچىنىڭ گېپىگە ئېرەن قىلماي، بۇ چاغ - لىقلا ئىش ئىكەنغۇ، دەپ قاراپ، شاھماتچىغا شۇ بويىچە بۇغداي بېرىشنى ۋەزىرگە تاپىلاپتۇ. ۋەزىر خەزىنىدار بىلەن بۇنى ھېسابلاپ كۆرۈپ، پادىشاھقا:

— ئەگەر شۇ بويىچە ھېسابلساق، پۈتۈن مەملىكەتنىڭ
بۇغدايمۇ بۇ سانغا يەتمەيدىكەن، — دەپتۇ. پادىشاھ ھېچنە
قايتۇ، ئەمما دېگەن گېپىدىن يېنىۋېلىشقا يۈزى چىدىمەيتتۇ.
قېنى، كىم ھېسابلاپ باقىدۇ، پادىشاھ شاھماتچىغا قارىتىپ
لىك بۇغداي بېرىشكە تېگىشلىك ئىكەن؟

مىڭ تىڭ كىپۇل

ئۆتكەن زاماندا بىر سودىگەر بار ئىكەن. كۈنلەرنىڭ بىر-بىرىدە ئۇ ئىككى ھەمراھى بىلەن ياقا يۇرتلارغا قاراپ سودا ئىشلىرى بىلەن يۈرۈپ كېتىپتۇ. ئۇلار خېلى يوللارنى بېسىپ، تاغ - داۋانلاردىن ئېشىپ، بىر شەھەرگە كېلىپ بىر ساراينغا چۈشۈپتۇ. ئۇلار بۇ يەردە بىرنەچچە كۈن تۇرغاندىن كېيىن، يەنە باشقا يەرگە بېرىشقا تەرەددۈت قىپتۇ. ئۇلار مېخش ئالدىدا ئۆزلىرى چۈشكەن ساراينىڭ ئىگىسىگە مىڭ تىڭگە پۇلنى بېرىپ، قايتىشىدا ئالدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ ۋە پۇلنى ئۈچى تەڭ كەلگەندىن كېيىن ئاندىن بېرىش ھەققىدە ساراينى بىلەن خەت - توختام قىلىشىپتۇ. ساراينى پۇلنى ئېلىپ قايتۇ. شۇنداق قىلىپ، سودىگەرلەر خاتىرجەم يولغا چىقىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپتۇ، ئايلا ئۆتۈپتۇ، ئۇلار خېلى كۆپ جايلارنى ئايلىنىپ ھېلىقى ساراينغا قايتىپ كەپتۇ، ياتاققا ئورۇنلىشىپ، يۈز - كۆزلىرىنى يۇيۇپ تاماق يېيىشكە ئولتۇرۇپتۇ. تاماق يېيىلىۋاتقاندا، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرى پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، غىپىدە چىقىپ ساراينىڭ ئۆيىگە كىرىپتۇ - دە، ساراينىڭ:

— بىز ئۈچەيلەن تولۇق كەلدۇق، بۈگۈن پۇلنى ئېلىپ قايتىپ كەتمەكچىمىز، پۇلنى بېرىۋەتسىڭىز، — دەپتۇ.

سارايۋەن ئىشەنگۈسى كەلمەي ئۇلار چۈشكەن ھوجرىغا قاراپ بېقىپتۇ، قارىسا، راست دېگەندەك ئۆيدە ئىككى يەۋاتقانكەن. سارايۋەن سودىگەرنىڭ گېپىگە ئىشىنىپ بېرىۋېتىپتۇ. پۇلنى ئالغان سودىگەر ئىككىسىنىڭ يەۋاتقان پۇرسىتىدىن پايدىلىنىپ غىپىدە تىكىۋېتىپتۇ. ئارىدىن خېلى ۋاقىت ئۆتۈپتۇ. ئىككى سودىگەر تاماقلارنى يەپ بولۇپ ئۈچىنچى سودىگەرنى خېلى ساقلاپتۇ، ئەمما ئۇ كەلمەپتۇ. ئاخىر ئۇلار سارايۋەننىڭ قېشىغا كىرىپتۇ، پۇلنى ئېلىپ كېتىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. بۇ ئىككى سودىگەرنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان سارايۋەن داڭقىتىپ تۇرۇپ قاپتۇ، نېمە ئىشلارنىڭ بولغانلىقىنى ئاڭقىرالماپتۇ، ھېلىلا سودىگەرگە پۇلنى بەرگەنلىكىنى ئېيتىپتۇ. ئەمما، ئىككى سودىگەر پۇلنى ئالمىغانلىقىنى دەپتۇ. بۇلار خېلى تالاش - تارتىش قىلىپتۇ، ئاخىر سارايۋەن ئۆزىنىڭ ئالدىنغانلىقىنى بىلىپتۇ. ئىككى سودىگەر بۇرۇنقى كېلىشىمنى كۆرسىتىپ، پۇلنى تۆلەپ بېرىشكە قىستاپتۇ. سارايۋەن ئۆزىنىڭ زىيان تارتىدىغانلىقىنى ئويلاپ بەكمۇ ئازابلىنىپتۇ، ئاھ ئۇرۇپتۇ، چارە ئىزدەپتۇ، ئا-مال تاپالماپتۇ، كەچ بولغاندا غەمكىن، سالىيىپ ئۆيگە قايتىپتۇ. بوۋىسىنىڭ پەرىشانلىقىنى كۆرگەن كىچىك نەۋرە قىزى بوۋىسىدىن نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورايتۇ. بوۋا ي خورسىنغان ھالدا:

— ئەي قىزىم، نېمە ئىش بولاتتى، بېشىمغا كۈن چۈشتى، بىر كازاپ مېنى ئالداپ كەتتى. ئەمدى مەن مىڭ تەڭگە زىيان تارتىدىغان بولدۇم، قېرىغاندا بۇ ئىش ماڭا ئېغىر كېلىۋاتىدۇ، بېشىم قاتتى. بۇنىڭغا نېمە چارە؟ ! قولدا ئىسپات خەت تۇرسا، ئامال قىلىش مۇمكىنمۇ؟ — دەپتۇ. قىز:

— نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى مەن بىلىپ باقسام بولارمۇ؟

سىزنى كازراپ
 قانداق ئالداپ
 كەتتى؟ — دەپتۇ.
 ساراىۋەن بول-
 غان ئىشلارنىڭ
 ھەممىسىنى نەۋرە
 قىزىغا دەپ بې-
 رىپتۇ. قىز بوۋۇد-
 سىنىڭ گېپىنى
 ئاڭلاپ:

— غەم قىل-
 ماڭ، بوۋا، بۇ ئاسان
 ئىشكەنغۇ، سىز
 مۇنداق... مۇنداق...
 قىلىڭ، — دەپ
 مەسلىھەت بېرىپ-
 تۇ. قىزنىڭ جاۋا-
 بى ساراىۋەننى

شادلاندىرۇپتۇ، كۆڭلىدىن غەم تۇمانلىرى تارقىلىپتۇ، دىلى
 نەۋرە قىزىدىن سۆيۈنۈپتۇ، كېچىنى خاتىرجەم ئۇيقۇ بىلەن
 ئۆتكۈزۈپتۇ.

ئەتىسى ساراىۋەن ئىككى سودىگەرگە نەۋرە قىزىنىڭ
 كۆرسەتكەن ئەقلى بويىچە جاۋاب بېرىپتۇ. ساراىۋەننىڭ گېپىد-
 نى ئاڭلىغان ئىككى سودىگەر تىلى تۇتۇلۇپ غىڭ قىلالماپتۇ،
 باشلىرى ساڭگىلاپ ئۆز يوللىرىغا راۋان بوپتۇ.

ساراىۋەننىڭ چېچەن نەۋرىسى ئۇنىڭغا قانداق ئەقىل
 كۆرسەتتى، دەپ بېرەلمەيسىز؟

قىيىن دەپمىش توغرا

ئۆتكەن زاماندا مەلۇم بىر يېزىدا بىر ئىمام ئۆتكەنكەن. ئۇ ئانچە دۆت بولمىسىمۇ، دېگەندەك ئەقىللىقلاردىنمۇ ئەمەس ئىكەن، ئۆزىنىڭ قىلغان ئىشىنىڭ توغرا - خاتالىقىغا ھۆ - كۈم قىلالمايدىكەن، شۇنداق بولغاچقا، باشقىلار تەرىپىدىن دائىم كۈلكىگە قالىدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئىمام جامائەتنى باشلاپ توغرا بېرىشقا توغرا كېلىپ قاپتۇ. ئىمام ئۆزىنى جا - مائەتنىڭ ئاتىسى دەپ قارىغاچقا، توپىنىڭ ئالدىدا مېڭىپتۇ، بىراق ئويلىمىغان يەردىن، بىرى:

— موللىكا، سىلى سەركىدەكلا توپىنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋاپ - لىغۇ، بۇ نېمە قىلغانلىرى، ئەدەپ - قائىدىنى ئۇنتۇپ قالد - لىمۇ؟ — دەپتۇ.

ئىمام قاتتىق خىجالەت بولۇپ، ئاستا - ئاستا توپىنىڭ ئارقىسىدا قېلىشقا باشلاپتۇ، بۇ ئىشقا قارىتا كۆڭلىدە نارازى - لىقى بولسىمۇ، بىر ئېغىزىمۇ گەپ قىلماي توپىنىڭ ئارقىسى - دىن مېڭىۋېرىپتۇ. ئەمما، ئىمامنىڭ توپىنىڭ ئارقىسىدا مې - ئىشى جامائەتكە ياقماپتۇ، جامائەت ئۆز ئىمامىنىڭ ئۆزلىرىنى باشلاپ مېڭىشىنى خالايدىكەن. ئىمامنىڭ ئارقىدا قالغانلىقىغا نارازى بولغان جامائەتتىن بىرى، ئىمامغا:

— موللىكا، سىلىگە نېمە بولدى، پۈتى كۆيگەن توخۇدەك

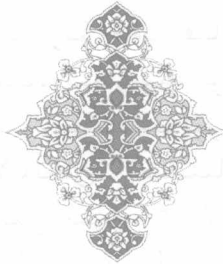
مېڭىپ جامائەتكە يېتىشەلمەيلىغۇ؟ — دەپ تەنە قىپتۇ. ئىمام چاندۇرماستىن ئاستا توپنىڭ ئىچىگە كىرىۋاپتۇ. ئىمام شۇ قاتاردا بىردەم مېڭىپتۇ، كۆڭلىدە، ئەمدى ماڭغان ئورنۇم بولغان ئوخشايدۇ، دەپ خېلى خاتىرجەم بوپتۇ. ئەمما، ئىمامنىڭ توپنىڭ ئوتتۇرىسىدا ماڭغانلىقىنى كۆرگەن بىرى، ئىمامغا:

— موللىكا، يۈرەكلىرى قۇشقاچنىڭ يۈرىكىدەك نېمانچە كىچىك، قورقۇنچاقلىق قىلىپ توپنىڭ ئىچىگە كىرىۋاپلىغۇ، بۇ نېمە قىلغانلىرى؟ — دەپتۇ. ئىمام خىجالەتچىلىكتە يەرگە كىرىپ كەتكىلى تاس قاپتۇ، كۆڭلى پاراكەندە بوپتۇ، ئۆزىنىڭ جامائەتنىڭ ئالدىدا توغرا ئىش قىلالماي گەپكە قالغانلىقىدىن نومۇس قىپتۇ.

ئەمدى ئىمام يولنى خاتا ماڭماسلىق ئۈچۈن كۆڭلىدە مۇۋاپىق بىر چارە تېپىشنى نىيەت قىپتۇ. خېلى ئۇزۇن باش قاتۇرۇپتۇ، ئەمما مۇۋاپىق بىر ئامال تاپالماپتۇ، تولا ئويلاپ، بېشىنىڭ ئىچىمۇ، تېشىمۇ قېتىپتۇ، خىياللار تېنىگە تاش بولۇپ يېتىپتۇ، ئەمما ئۇ توي بولغان ئۆينىڭ ئالدىغا كەلگۈچە زادى قەيەردە مېڭىشى لازىملىقىنى تاپالماپتۇ.

ئىمام زادى قەيەردە ماڭسا توغرا بولاتتى، ئېيتىپ بېرە-

لەمسىز؟

قىز ئوغۇلنىڭ نېمىسى بولىدۇ

ئۆتكەن زاماندا بىر سودىگەرنىڭ ئاقىل ئىسىملىك بىر ئوغلى بولغانىكەن. سودىگەر ئوغلىنى جېنىدىنمۇ ئەزىز كۆردى. دېگەن. ئاقىلمۇ ناھايىتى شوخ، ئەقىل - پاراسەتلىك چوڭ بولۇشقا باشلاپتۇ. سودىگەر ئوغلىدىن خۇش بولۇپ، ئۇنىڭغا بىر ئارغىماق سېتىۋېلىپ مىنىشكە بېرىپتۇ. ئاقىل دادىسى - نىڭ شاپائىتىدىن ئىنتايىن خۇش بولۇپ، يىراق - يېقىنغا ئات چاپتۇرۇپ ئوينايدىغان بوپتۇ.

كۈنلەر، ئايلار ئۆتۈپ، ئاقىل ئون تۆت ياشقا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ زېھنى كۈندىن - كۈنگە ئۆتكۈرلىشىپتۇ، دادىسىنىڭ سودا ئىشلىرىغا ياردەملىشىپ، ئېلىم - بېرىمدە دادىسىغا مەسلىھەت بەرگۈدەك ھالەتكە يېتىپتۇ. سودىگەر ئوغلىنىڭ ئۆزىگە ياراملىق يانتايلاق بولغۇدەك ھالەتكە كەلگەنلىكىنى كۆرۈپ، شەھەرنىڭ ئاۋات رەستىلىرىنىڭ بىرىدە دۇكان ئېچىپ - تۇ. ئاقىل كۈندە چۈشتە ئېتىغا مىنىپ، دادىسىغا ئۆيىدىن تاماق توشۇيدىكەن. كۈنلەرنىڭ بىرىدە ئاقىل ئادىتى بويىچە دادىسىغا ئاپىسى راسلاپ بەرگەن چۈشلۈك تاماقنى ئاپىرىش ئۈچۈن جابدۇنۇپتۇ. شۇ ئەسنادا ئۆيىگە ئوينىغىلى كەلگەن بىر قىز ئاقىل بىلەن شەھەرگە بىرگە بارىمەن دەپ غەلۋە قىلىپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاقىل ئۇ قىزنى ئېتىنىڭ كەينىگە مىندۈ -

رۇپ يولغا چىقىپتۇ. قىز ئاتتىن چۈشۈپ كېتىشتىن قورقۇپ ئاقىلغا مەھكەم يېپىشىۋاپتۇ. ئاقىل بولسا ئېتىنى چاپتۇرغىدەنچە يول يۈرۈپتۇ. ئۇ زاماندا ئەر - ئاياللار ھەرگىز كوچىغا بىرگە چىقىپ قول تۇتۇشۇپ ماڭالمىدىكەن. ئاقىل ئېتىنى شۇ چاپتۇرغىنىچە شەھەر قوۋۇقىغا يېقىنلاپ كەپتۇ. يىراقتىن ئات ئۈستىدە بىر ئوغۇل بىلەن بىر قىزنىڭ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ تۇرغان قوۋۇق قاراۋۇلى ئۇلارنىڭ يولىنى توسۇپ، ئاتنىڭ باشۇبغىدىن تۇتۇپ ئاتنى چەتكە تارتىپتۇ. ئاقىل قارا-ۋۇل گەپ ئېچىپ بولغۇچە:

— ھەي تاغا، سىز نېمىشقا بىكاردىن - بىكار يولۇمنى توسسىز، زادى مېنىڭ گۇناھىم نېمە؟ — دەپتۇ. قاراۋۇل: — ھەي شۇمتەك، سەن نېمە گۇناھىڭنىڭ بارلىقىنى بىلىشتە يوق، ماڭا سوئال قويۇۋاتامسۇن؟ بۇ قىزنى نېمە ئۈچۈن ئېتىڭنىڭ ئارقىسىغا مىنگەشتۈردۈڭ؟ — دەپتۇ. ئاقىل چاقىقانىلىق بىلەن:

— جېنىمنىڭ جانانىسى، يۈرىكىمنىڭ سەدىپارىسى، بۇ خېنىمنىڭ ھامماچىسى مېنىڭ ئاپامنىڭ قېينانىسى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. بۇ جاۋابنى ھەرقانچە ئويلاپمۇ چۈشەنەلمىگەن قاراۋۇل ئاقىل بىلەن قىزنى قويۇپ بېرىپتۇ. ئۇلار ئېتىغا يەنە مىنگىشىپ شەھەر ئارىلاپ كېتىۋاتسا، بىر ئايغاقچى كېلىپ ئۇلارنى تۇتۇۋاپتۇ. ئاقىل ئايغاقچىغا كۆپ يالۋۇرۇپ چۈشەندۈرگەن بولسىمۇ، ئايغاقچى قازىخانغا ئاپىرىمەن دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئاقىل بىلەن قىز ئاخىر ئۇنىڭغا ئەگىشىپ قازىخانغا مېڭىپتۇ. ئايغاقچى قازىخاننىڭ ئالدىغا كەلگەندىن كېيىن قىزغا ئاتنى تۇتقۇزۇپ قويۇپ، ئاقىلنى قازىخاننىڭ ئالدىغا باشلاپ كىرىپتۇ. قازى نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورىغانىكەن، ئايغاقچى بولغان ئەھۋالنى بايان قىپتۇ. ئاندىن قازى ئاقىلدىن:

— ئىسمىڭ كىم؟ — دەپ سوراپتۇ. ئەتىل
 — ئىسمىم ئاقىل، ھۆرمەتلىك قازى ئاخۇنجاننىڭ قىزى.
 جاۋاب قايتۇرۇپتۇ. قازى:
 — ئىسمىڭغۇ ئاقىل ئىكەن، بۇ شەھەرنىڭ قانداق قىزى؟
 — نىزامنى بىلمەسەن؟ — دەپ كايىپتۇ. ئاقىل تەمكىنلىك
 بىلەن:

— جېنىمنىڭ جانانئىسى، يۈرىكىمنىڭ سەدىپارىسى، بۇ
 جېنىمنىڭ ھامماچىسى مېنىڭ ئاپامنىڭ قېينانئىسى، — دەپ
 جاۋاب بېرىپتۇ. قازى شۇنچە ئويلىسىمۇ بۇ سۆزنىڭ مەنىسىدە
 نى ھېچ چۈشەنەلمەي:
 — ھەي بالا، سۆزۈڭنى ھېچ چۈشەنەلمىدىم. ماڭا بۇ
 سۆزلەرنى چۈشەندۈرۈپ قويساڭ، گۇناھىڭدىن كېچىمەن، —
 دەپتۇ.

ئاقىل سۆزىنى قازىغا بىرمۇبىر چۈشەندۈرۈپ قويۇپتۇ.
 قازى بولسا ئاقىلنىڭ چېچەنلىكىگە ھەيران بولۇپ، ئۇنىڭ
 گۇناھىدىن كېچىپتۇ ھەمدە بۇنىڭدىن كېيىن ئۇنداق قىلماس.
 لىقنى تاپلاپ، قايتىشقا ئىجازەت بېرىپتۇ. ئاقىل قازىخانغا
 ئالدىدا ساقلاپ تۇر.

غان قىزنى ئېلىپ،
 دادىسىنىڭ دۈكىنىغا
 راۋان بوپتۇ.
 قىز ئاقىلنىڭ
 قانداق تۇغقىنى بو.
 لىدۇ، ئىككى مىنۇت
 ئىچىدە تېپىپ چى.
 قالامسىز؟

مۇغەبەرتۈلكە

بوۋايلارنىڭ ئېيتىشىچە، مەھەللىمىزگە يېقىن ئورماندا، ھايۋانلار ئارىسىدا ئادەمنى ئويلاندۇرىدىغان بىر ئىش بولغاندەك. ئۇ ئىشنىڭ راست بولغانلىقىنى ياكى بولمىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەيدىكەن، ئەمما بۇ ئىش ھازىرغىچە سورۇنلاردا دائىم تېپىشماق ئورنىدا ئېيتىلىدىكەن. سىز بۇنىڭ قانداق ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىشنى خالامسىز؟ ئۇنداقتا مەن سىزگە بۇنى ئېيتىپ بېرەي:

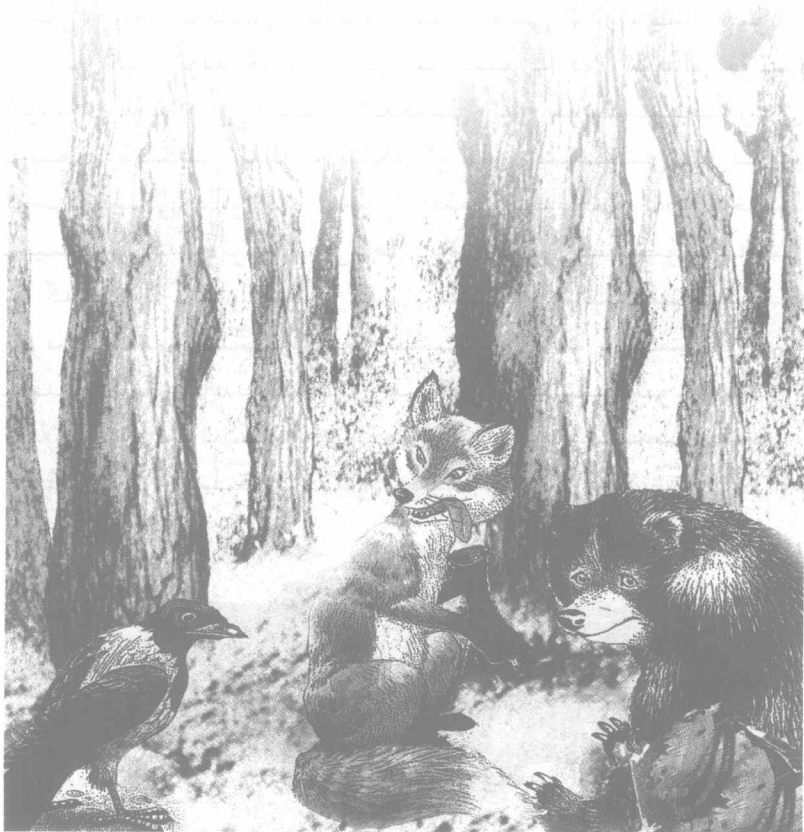
بىر كۈنى تۈلكە ئۇزۇق ئىزدەپ كېتىپ بېرىپ، ئېيىققا ئۇچراپ قاپتۇ. ئېيىقنىڭ قولىدا تۆت باش سەۋزە بار ئىكەن. بۇنى كۆرگەن تۈلكە ئېيىقنىڭ قولىدىكى سەۋزىگە قىزىقىپ قاپتۇ، بۇنى قانداق قىلىپ قولغا چۈشۈرۈش كويىدا چارە ئىزدەپتۇ، ئەمما مۇۋاپىق بىر چارە تاپالماپتۇ. ئاخىر مۇغەم-بەر تۈلكە ئېيىققا قاراپ:

— ئېيىق ئاداش، مەندىمۇ ئىككى باش سەۋزە بار، ھەم-مىسنى قوشۇپ شورپا قىلىپ ئىچمەيلىمۇ؟ — دەپتۇ. تۈلكە كىنىڭ بۇ گېپىنى ئاڭلىغان ئېيىق قىلچە ئويلانمايلا دەرھال ماقۇل بوپتۇ.

ئېيىقنىڭ جاۋابىنى ئاڭلىغان تۈلكە ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇلار شورپىنى تەي-

يارلاشقا كىرىشىپتۇ. بىرھازادىن كېيىن مەنمۇ تىيار بوپ-
تۇ. ئۇلار شورپىنى تازا مەززە قىلىپ ئىچەي
نەدىندۇر بىر يەردىن بىر قاقىر ئۇچۇپ كەپتۇ - دە،
بىلەن تۈلكىگە مۇراجىئەت قىلىپ:

— شورپاڭلارنى مەنمۇ بىللە ئىچەي، ئالتە دانە بېلىقىم
بار، ئۇلارنى سىلەرگە بەرسەم، قانداق؟ — دەپتۇ.
قاقىرنىڭ گېپىنى ئاڭلىغان تۈلكە بىلەن ئېيىق شۆلگەي-
لىرىنى ئېقىتىپ، دەرھال ماقۇل بولۇشۇپتۇ. شۇنداق قىلىپ،

ئۇلار شورپىنى ئۈچ قاچىغا تەخمۇتەڭ بۆلۈشۈپتۇ، ھەربىرى بىر قاچىدىن ئىچىپتۇ، قورساقلىرىنى ئازراق بولسىمۇ ئەس-تەرلىشىپتۇ. بىردەمدىن كېيىن قاقىر بېلىقلارنى ئۇلارغا بېرىپ خوشلىشىپ، يەنە ئوزۇق ئىزدەپ ئۆز يولىغا راۋان بوپتۇ. قاقىر كەتكەندىن كېيىن، تۈلكە بىلەن ئېيىق قاقىر بەرگەن بېلىقلارنى بۆلۈشۈۋېلىش نىيىتىگە كەپتۇ. ئېيىق ئالدى بىلەن:

— تۈلكە بۇرادەر، مېنىڭ سەۋزەم تۆت باش، سېنىڭ سەۋزەڭ ئىككى باش بولغاندىكىن، بېلىقىنىمۇ شۇنداق بۆلۈشەيلى، سەن ئىككىنى ئالغىن، مەن تۆتنى ئالاي، — دەپتۇ. بۇ گەپ تۈلكىگە راسا خۇشېقىپتۇ — دە، شۇنداق بۆلۈشۈپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن ئىككىسى ئۆز يوللىرىغا راۋان بوپتۇ. شۇنىڭدىن باشلاپ تۈلكە ئورمان ئىچىنى ئارىلاپ، ئۇچرىغانلىكى ھايۋانغا: «مەن ئېيىقنى ئالدىم» دەپ ماختىدى. نىپتۇ. بۇ گەپ ئورماندىكى ھايۋانلارغا پۇر كېتىپتۇ، ھەتتا بۇ گەپ بارا — بارا يېقىن ئەتراپتىكى مەھەللىلەرگىمۇ يېتىپ بېرىپ، ھەممە كىشى بىلىپ كېتىپتۇ، ئەمما تۈلكىنىڭ ئېيىقنى قانداق ئالدىغانلىقىنى ھېچكىم بىلمەپتۇ. قېنى، ئويلاپ بېقىڭ، تۈلكە نېمە ئۈچۈن ئېيىقنى ئالدىم، دەيدۇ. ئەسلىي ئۇلار بېلىقنى قانداق بۆلۈشسە توغرا بولاتتى؟

ئوتۇنچى يېتىشك جاۋابى

قەدىمكى زاماندا، ئۈچ تاغنىڭ نېرسىدا، ئۈچ دەريانىڭ بېرسىدا ئاپئاق خان ئىسىملىك بىر سەلتەنەتلىك پادىشاھ ئۆتكەنكەن. بۇ پادىشاھ ئەقىل - پاراسەتتە قابىل، يۇرت سوراقتا ئادىل ئىكەن. شەھەردىكى سەكسەن ياشتىن سەككىز ياشقىچە خەلق ئاپئاق خان پادىشاھنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي تەرىپلىشىدىكەن. ئەمما، پادىشاھنىڭ سەلتەنەت تەختىگە ھۆسن قوشىدىغان بىرلا نەرسىسى - پەرزەنتى يوق ئىكەن.

ئاپئاق خان پادىشاھ ئۆز پۇشتىدىن بىر مۇ بالا بولمىغان. لىقتىن، چەكسىز ھەسرەت چېكىپ، كېچە - كۈندۈز خۇداغا سېغىنىپ نالە - پەرياد قىلىدىكەن، يېتىم - يېسىر، غېرىب - غۇرۋالارنىڭ بېشىدىن تەڭگە چېچىپ نەزىر قىلىدىكەن. لېكىن، شۇنچە قىلىسىمۇ ئاپئاق خان پادىشاھنىڭ تەلىپى ئىچىدا بەت بولماپتۇ. ئۇنىڭ ھەسرەتى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپتۇ، كۈنلەر، ئايلارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن پۈت - قولىدىن ماغدۇر قېچىپتۇ. ئاپئاق خان ئۆلۈم ئەلچىسىنىڭ ئۆزىگە يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى خىيال قىلىپ، كۆزى ئوچۇق ۋاقتىدا شاھ - لىق سەلتەنەتنى پاراسەتلىك، ئەلسۆيەر، ھەققانىيەتچى بىرد - گە ئۆتۈنۈپ بېرىش ئويىغا كەپتۇ. پادىشاھ بىر كۈنى ۋەزىر - ۋۇزرا، مەسلىھەتچىلىرىنى يىغىپ ئۆزىنىڭ ئويلىغانلىرىنى

ئۇلار بىلەن كېڭىشىپتۇ. باشقىلار پادىشاھنىڭ مەسلىھىتىگە قوشۇلۇپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، — دەپتۇ پادىشاھ، — بۈگۈندىن قال-
دۇرماي، پۈتۈن شەھەر تەۋەسىگە مېنىڭ پەرمانىمنى يەتكۈ-
زۇڭلار! سەكسەن ياشتىن سەككىز ياشقىچە بولغان ھەممە ئا-
دەم ئوردا ئالدىغا يىغىلسۇن، ئاشۇ چاغدا شاھلىقىمنى كىمگە
ئۆتۈنۈپ بېرىشىمنى جاكارلايمەن.

ئاپئاق خان پادىشاھنىڭ قول ئاستىدىكى ئاتارمەن — چاپار-
مەنلەر شۇ كۈنى تەرەپ — تەرەپكە يۈگۈرۈپ پەرماننى يەتكۈزۈپتۇ.
ئەتىسى ئوردا ئالدى ئادەملەرگە لىق تولۇپتۇ. پادىشاھ ئوردا
پەشتىقىغا چىقىپ، پۈتۈن خەلققە سالام قىلغاندىن كېيىن:

— ئى ئەزىز خەلقىم، مېنىڭ سىلەرنى ئاۋارە قىلىپ بۇ
يەرگە يىغىپ كەلگەنلىكىمنى كەچۈرگەيسىلەر! مەن سىلەرگە
بۈگۈن بىر مۇھىم ئىشنى جاكارلايمەن، ئۇ بولسىمۇ ئۈچ كۈن
ئىچىدە شاھلىق تەختىمنى باشقا بىرىگە ئۆتۈنۈپ بېرىش. بۇ-
نىڭ ئۈچۈن مېنىڭ بىرلا شەرتىم بار، كىمدەكىم ئاشۇ شەرت-
نى ئورۇندىيالىسا، شۇ شاھلىق سەلتەنەتتە ئولتۇرىدۇ. بۇنداق
قىلىشىم سىلەر ئۈچۈن. دۆلەت باشقۇرۇش ئۈچۈن ئادالەتنى
دوست تۇتقان، يۈرەكلىك، ۋىجدانلىق ھەمدە ئەقىل — پاراسەتلىك
كىشى لازىمدۇر. شەرتىم شۇكى، قانداق ئادەم بولۇشىدىن قەت-
ئىينەزەر، بىزنىڭ بۇ ئەلدە بىر ئورۇندا ئولتۇرۇپ ماڭا ئۆزد-
نىڭ دېگىنىنى بەجا كەلتۈرۈشكە پەرمان چۈشۈرەلەيدىغان ئە-
زىمەت بارمۇ، يوق؟ — دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپ، ئادەملەر
توپىدىن جاۋاب كۈتۈپتۇ.

توپ ئارىسىدىكىلەردىن بىرمۇ ئادەم چىقىپ بۇ سوئالغا
يا ئۇنداق، يا بۇنداق دەپ جاۋاب بېرەلمەپتۇ. بۇ ئەھۋالنى
كۆرگەن ئاپئاق خان پادىشاھ:

— بويتۇ، ئۇنداق بولسا ئۈچ كۈن مۇھەببەت ئىجىدە بۇ
 سوئالمغا جاۋاب بەرمەكچى بولغان كىشىگە ئوردىدا ئۆزىنىڭ
 ئوچۇق، — دەپ، خەلقنى تارقىلىشقا ئىجازەت بېرىپتۇ. بۇ
 ئۇلار تارقىلىپ تۇرسۇن، ئەمدى گەپنى باشقا ياقى
 ئاڭلايلى:

شاھنىڭ ئوردىدا ئالدىغا يىغىلىش توغرىسىدىكى پەرماندىن،
 ئوتۇن ئەكىلىش ئۈچۈن جاڭگالغا كېتىپ خەۋەردار بولالمىغان

تۇل خوتۇننىڭ تۇردى

ئىسىملىك ئوغلى

ئېشىكىنى ھەيدەپ

ئوتۇن ساتقىلى شە-

ھەرگە كىرىپ قارد-

غۇدەك بولسا، كىشە-

لەر تەرەپ - تەرەپكە

توپ - توپ بولۇپ

كېتىۋاتقۇدەك ھەمدە

بىر ئىش توغرىسىدا

مۇنازىرە قىلىشىۋات-

قۇدەك. تۇردى نېمە

ئەھۋال بولغانلىقىنى

تازا ئاڭقىرالماي ئو-

تۇنى سېتىپ، ئې-

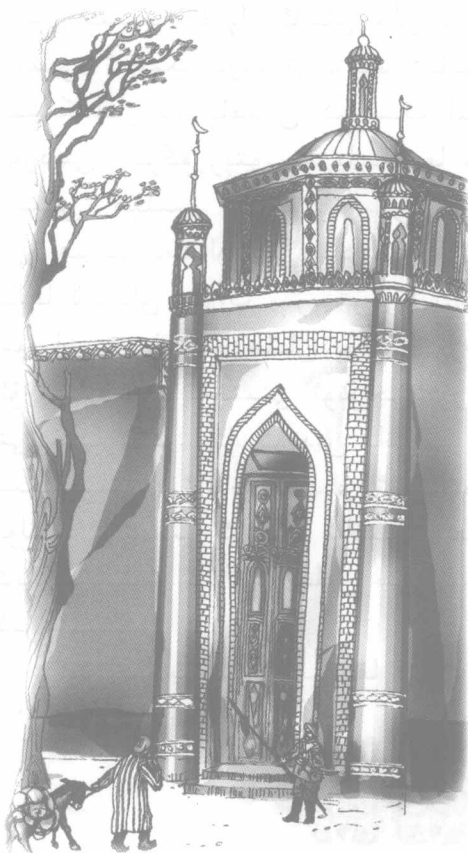
شىكىنى قىيپاش مە-

نىپ ئۆيىگە قايتىپ-

تۇ، يولدا بىر كىشى

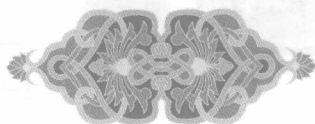
ئۇچراپتۇ. تۇردى بۇ

ئادەمگە سالام قىلىپ،

بۈگۈن شەھەردە نېمە ئىش بولغانلىقىنى سورايتۇ. ئۇ ئادەم پادشاھنىڭ شەرتىنى ئۇنىڭغا سۆزلەپ بېرىپتۇ. تۇردى ھېلى-قى ئادەمگە رەھمەت ئېيتىپ، ئۆيگە قايتىپ ئەھۋالنى ئاندىسىغا ئېيتىپتۇ ھەمدە ئۆزىنىڭ پادشاھنىڭ سوئالىغا جاۋاب بېرىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ئانىسىدىن ئىجازەت سورايتۇ. ئاندىسى ئوغلىدىن ئەنسىرەپ بېرىشقا قوشۇلماپتۇ، ئەمما تۇردى پادشاھنىڭ ئالدىغا بېرىش نىيىتىدىن يانماي، ئىككىنچى كۈنى تاڭ سەھەردە ئانىسىغا ئوتۇنغا ماڭدىم دەپ قويۇپ، ئېشىدىكىنى مېنىپ ئۇدۇل ئاپئاق خان پادشاھنىڭ ئوردىسىغا بېرىپتۇ، ئىشىكباقارغا ئۆزىنىڭ كېلىش مەقسىتىنى ئېيتىپتۇ. ئىشىكباقار پادشاھتىن كىرىشكە ئىجازەت سوراپ چىقىپ تۇردىنى كىرگۈزۈپتۇ. ئۇ پادشاھقا چوڭقۇر تەزىم قىلغاندىن كېيىن، كېلىش سەۋەبىنى سۆزلەپتۇ. پادشاھ سوئالنى يەنە بىر قېتىم تەكرارلاپ، تۇردىدىن جاۋاب كۈتۈپتۇ. تۇردى سوئالغا شۇنداق جاۋاب بېرىپتۇكى، پادشاھ ئۇنىڭ ئەقلىمگە ھەيران بوپتۇ. شۇ ھامان پۈتۈن ئوردا ئەمەلدارلىرىنى يىغىپ، ئۆزىنىڭ تاجۇ تەختىنى ئوتۇنچى تۇردىغا ئۆتۈنۈپ بەرگەنلىكىنى جاكارلاپتۇ. شۇ كۈندىن باشلاپ پادشاھ ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قېلىپ، ئۇزاققا بارماي ئۇ ئادەمگە سەپەر قىپتۇ. تۇردى بولسا، ئانىسىنى ئوردىغا ئەكېلىپ ھالىدىن ئوبدان خەۋەر ئاپتۇ، يۇرتنى ئادالەت بىلەن سوراپ، خەلقنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىپتۇ.

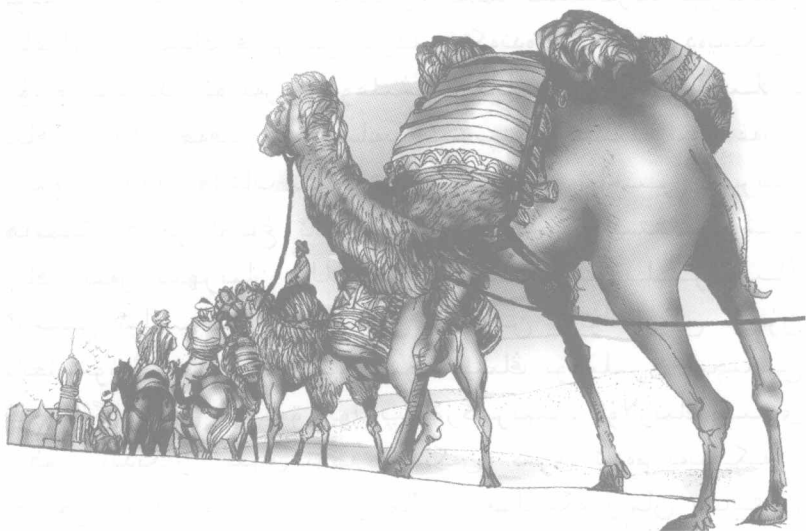
ئوتۇنچى يىگىت پادشاھقا نېمىدەپ جاۋاب بەردى؟

ئۈچ تۆگە

بۇرۇننىڭ بۇرۇنسىدا، تېخى كىشىلەر نام قويمىغان بىر يۇرتتا شۇنداق بىر ئىشلارمۇ بولغانىكەنمىش. بۇ ئىشلار كىشىلەرنىڭ ئەقلىنى لال قىلغانمىش، بۇ ئىشلارنىڭ يۈز بېرىدىشىگە بىر باي سەۋەبچى بولغانىكەنمىش. بۇ باي ھېسابسىز مال - دۇنياسى بىلەن شۇ يۇرتتا كاتتا ئىكەن، ئەمما ھەددىدىن زىيادە تويماس، پىخسىقلىقى بىلەن يۇرت - جامائەت ئالدىدا نەزەردىن ساقىت ئىكەن. ئۇنىڭ كىشىلەردە ئېلىشى بولسا ھەر باب بىلەن ئالدىدىكى، ئەمما كىشىلەرگە بېرىدىغان چاغدا: «تۆگىنىڭ قۇيرۇقى يەرگە يەتكەندە ئالسەن» دەيدىكەن. مۇشۇ يوسۇندا كۈنلەرنى قوغلىشىپ ئايلار ئۆتۈپتۇ، باشقىلارنىڭ بايدىكى ھەقىقىي ھەسسەلەپ ئېشىپتۇ، كىشىلەرنىڭ غەزەپىمۇ پاراقلاپ قايىناپ تېشىپتۇ. بۇ ئىشلار ئاخىر بېرىپ ھەممىگە قانداق ئۇلۇغ ئاللا ئىگەمنىڭ سەمىگە يېتىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن مېھرىبان ئاللا ئىگەم يۇرتتىكى بەندىلىرىنىڭ ئۆچىنى ئېلىپ بېرىش، ئۇلارنى ئازابىتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن بايغا شۇنداق بىر بالانى بېرىپتۇ: باينىڭ تۆگىلىرى ئىچىدىن ئۈچ تۆگە يامان خۇيلۇق بولۇپ ئۆزگىرىپتۇ. ئۇلارنىڭ بىرى توقۇم يەيدىكەن، بىرى تۆگە يەيدىكەن، بىرى ئادەم يەيدىكەن. بۇ ئۈچ تۆگە باينىڭ نۇرغۇن مال - مۈلكىگە زىيان ساپتۇ،

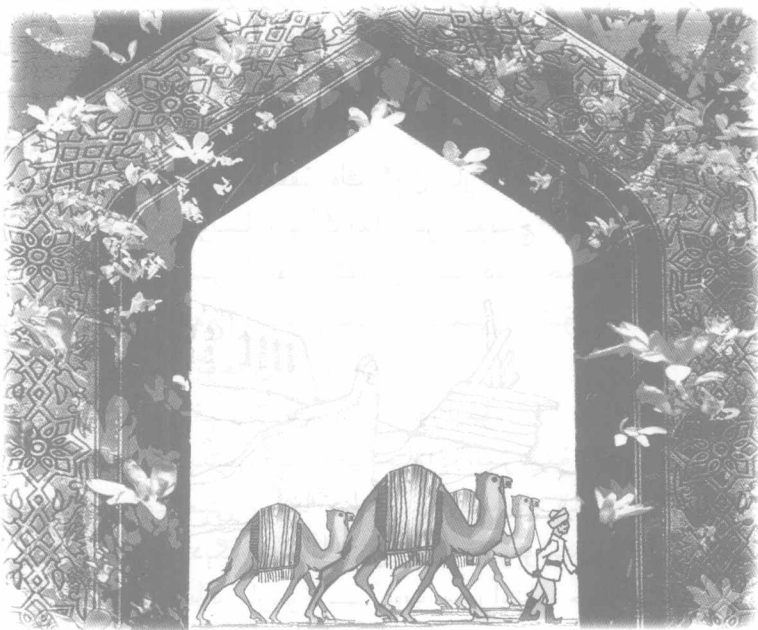
تۆگىلىرى كۈندىن - كۈنگە ئازلاشقا باشلاپتۇ، مالايلىرى خىزمەتلىرىنى تاشلاپتۇ، ھەتتا بىر بالىسىنىمۇ تۆگە يەپ كې- تىپتۇ. بۇ بالىنىڭ باينىڭ بېشىنى قاتۇرۇپتۇ، زىياننىڭ دەردىدە رەڭگىرىنى سارغىيىپ، ئورۇقلاپ گېلىدىن غىزا ئۆت- مەس بولۇپ قاپتۇ. ئاخىر باي تۆگىلەرنى ئۆلتۈرۈشكە كۆڭلى ئۈنمەي، زىيانغا تېخى چىدىماي، ئۈچ تۆگىنى بىر يوللا ئا- پىرىپ سېتىۋېتىش قارارغا كەپتۇ، ئەمما تۆگىلەرنى ساق - سالامەت بازارغا ئاپىرىپ ساتقۇدەك بىر ئامالنى قىلالماپتۇ. مۇنداق تىزىپ يېتىلسە ئادەم ئۆلىدۇ، ئۇنداق تىزىپ يېتى- لىسە تۆگە ئۆلىدۇ، قانداق قىلىش كېرەك؟ ھېچ بىلەلمەپتۇ. شۇنىڭ بىلەن باي پۈتۈن يۇرتقا جاكار چىقىرىپتۇ. نۇرغۇن كىشىلەر تۆگىنى بازارغا ئاپىرىشىپ بەرمەكچى بولۇپ كەپتۇ، ئەمما ھېچقايسىسى مۇۋاپىق بىر چارە تاپالماپتۇ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغان بىر تۆگىچى بوۋاي باينىڭ ئۆيىگە دەرھال يېتىپ كېلىپ:

— ئەگەر مەن بۇ تۆگىلەرنى شەھەرگە بىخەتەر ئاپىرىپ سېتىپ كەلسەم، نېمە بېرىسەن؟ — دەپتۇ.

ئۈچ تۆگىنى يېتىلەپ بېرىپ سېتىشقا كۆزى يەتكەن ئەگەر ئەخمەق باي ئاخىر بىر تۆگىنى بوۋايغا بېرىشكە ماقۇل تۇ. تۆگىچى بوۋاي ئەل - جامائەتنىڭ ئالدىدا باي بىلەن خەت توختام قىلىشىپ، ھېلىقى تۆگىلەرنى بىر - بىرىگە چېتىپ، شەھەرگە خېيىمخەتەرسىز ئەكىرىپتۇ، ئىككى تۆگىسىنى سېتىپ پۇلىنى بايغا بېرىپ، بىر تۆگىنى مىنىپ يولغا راۋان بوپتۇ. باي لېۋىنى چىشلىگىنىچە ئولتۇرۇپ قاپتۇ.

تېپىڭلارچۇ، تۆگىچى بوۋاي قانداق ئامال بىلەن تۆگىلەرنى بىر - بىرىگە چېتىپ بازارغا ئەكىرەلدى؟

ئوغرى بىلەن قارلغى

بۇرۇنقى زاماندا بىر شەھەردە بىر ئوغرى ۋە بىر قاراق-
چى بار ئىكەن، ئىككىسىنىڭ خوتۇنى بىر ئىكەن. بۇ سىرنى
بۇ خوتۇندىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدىكەن. بىر كۈنى ئوغرى
ئۆيىگە كېلىپ، خوتۇنغا:

— پادىشاھ: «ئوغرى - قاراقچىلارنى دارغا ئېسىڭلار» دەپ
يارلىق چۈشۈرۈپتۇ. يېمەكلىك تەييارلاپ بەرسەڭ، باشقا يۇرتقا
بېرىپ جاھان تىنچىغۇچە بىر مەزگىل تۇرۇپ كېلەي، —
دەپتۇ. خوتۇنى:

— بىر كۆمەچ چىققۇدەك ئۇن بار، — دەپتۇ. ئوغرى:
— ئۇنداق بولسا شۇ ئۇندا بىر كۆمەچ كۆمگىن، مەن
سىرتقا چىقىپ بىر خەۋەر ئۇقاي، — دەپ چىقىپ كېتىپتۇ.
خوتۇنى بىر كۆمەچ پىشۇرۇپ، يېرىمنى يوشۇرۇپ داستىخانغا
يۆگەپ قويۇپتۇ. ئوغرى كىرىپ:

— يېرىمى قېنى؟ — دەپ سورايتۇ.
— ئۆزۈم يېدىم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ ۋە يېرىم كۆ-
مەچ بىلەن ئوغرىنى يولغا ساپتۇ. ئارقىدىن قاراقچى كىرىپتۇ
ۋە ئۇمۇ ئوغرى دېگەن گەپلەرنى دەپ، خوتۇندىن:

— بىرنەرسەڭ بارمۇ؟ — دەپ سورايتۇ. خوتۇنى:
— بىر كۆمەچ پىشۇرۇۋىدىم، يېرىمنى ئۆزۈم يېدىم،

يېرىمى بار، — دەپ، يېرىم كۆمەچنى قاراقچىغا بېرىپتۇ.
شۇنىڭ بىلەن قاراقچىمۇ يولغا راۋان بوپتۇ.

ئۇلار ئىلگىرى — كېيىن بولۇپ بىر تەرەپكە مېڭىپتۇ.
ئالدىدا چىققىنىغا ئارقىدا چىققىنى يېتىشىۋېلىپ، ھەر ئىككىسى
ئەھۋال سورىشىپ، ئىككىسى بىر — بىرىگە ھەمراھ بولۇپ
يول يۈرۈپتۇ، بىر سۇ بويىغا كەلگەندە بىرنەرسە يەيلى دەپ
ئولتۇرۇپ، ھەر ئىككىسى ئۆزلىرىنىڭ كۆمەچلىرىنى چىقىرىپ
رىشىپتۇ ۋە بىر — بىرىنىڭ قولىغا قارىشىپ ھەيران قاپتۇ
ھەمدە يېرىمدىن كۆمەچنى بىر — بىرىگە جۈپلەپ كۆرسە،
بىر كۆمەچ ئىكەنلىكى مەلۇم بوپتۇ. بۇلارنىڭ كۆڭلىگە گۇمان
چۈشۈپتۇ. ئوغرى:

— ھەي قاراقچى، سېنىڭ ئۆيۈڭ قەيەردە؟ — دەپ
سورايتۇ. قاراقچى:

— ئۆيۈم شەھەردىكى ئوي مەھەللىدە. خوتۇنۇمنىڭ ئىسمى
مى ئايشەمخان، — دەپتۇ.

— بەس! — دەپتۇ ئوغرى، — خۇنپەر، ئۇ مېنىڭ ئۆيۈم،
ئۇ مېنىڭ خوتۇنۇم، يالغان ئېيتىۋاتىسەن!

شۇنداق قىلىپ، ئىككىسى ناھايىتى قاتتىق جېدەللىشىپ-
تۇ. ئاخىر ئىككىسى ھېرىپ ھالدىن كەتكەندىن كېيىن:
«ئىككىمىزنى ياراشتۇرىدىغان ھېچكىم يوق، شۇ ئۆيگە بېرىپ
بىر تەرەپ قىلالى!» دېيىشىپ، يولدىن يېنىپ ئۆيگە قايتىپ
كەپتۇ، قارىسا، ئۆيىدە ئايشەمخان ئولتۇرغۇدەك. ئىككىسى
خوتۇندىن سورايتۇ:

— سەن قايسىمىزنىڭ خوتۇنى؟
ئۇ خوتۇن:

— مەن ھەر ئىككىڭلارنىڭ خوتۇنى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ.
ئۇلار:

— بىر خوتۇن بىرلا ۋاقىتتا ئىككى ئەرگە تەگكەن نەدە بار؟! — دەپتۇ. خوتۇن جاۋاب بېرىپ:

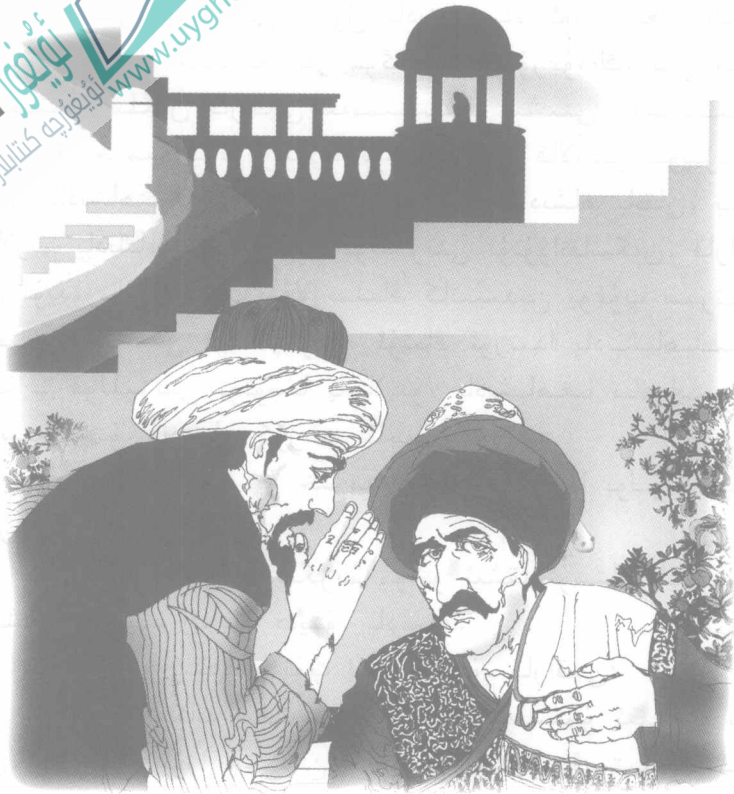
— بىرىڭلار قاراقچى، بىرىڭلار ئوغرى، بىر — بىرىڭلار. دىن ھېچ پەرقىڭلار يوق. شۇ سەۋەبتىن ئىككىڭلارنى بىر ئا- دەم دەپ ھېسابلىدىم، — دەپتۇ. ئوغرى بىلەن قاراقچى:

— ئەمدى بۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ. بۈگۈندىن باشلاپ بىرىمىزگە تەۋە بولسەن، قايسىمىزنى تاللاش ئۆزۈڭنىڭ ئىختىيارى، — دەپتۇ. خوتۇن:

— ئۇنداق بولسا، ئىككىڭلار ھۈنەر كۆرسىتىڭلار، قايسىڭلار ھۈنەردە ئۈستۈن بولساڭلار، شۇنىڭغا خوتۇن بولىمەن، — دەپتۇ. ئوغرى:

— ئۇنداق بولسا، ئالدى بىلەن مەن ھۈنرىمنى كۆرسىدىم، — دەپ ئايشەمخانىنى قاراقچى بىلەن بازارغا ئاچىقىپتۇ. ئۇلار ئايلىنىپ بىر يەرگە كەلسە، تۇماقچى بىر تۇماقنى يەتتە تەڭگىگە سېتىپتۇ ۋە پۇلنى ئېلىپ قوينغا ساپتۇ. ئوغرى پۇرسەتنى غەنىمەت بىلىپ، تۇماقچىغا بىر سۈركىلىپلا ئۇنىڭ قوينىدىكى پۇلنى ئېلىۋېلىپ، ئورنىغا بىر تاشنى سېلىپ قولىنى يۇپتۇ. تۇماقچى بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن قوينىدىكى پۇلنى ئېلىپ قاراپ، پۇلنىڭ تاشقا ئايلىنىپ قالغانلىقىنى كۆرۈپ، تۇماق ئالغان كىشى جادۇگەر ئىكەن، ماڭا پۇل بەرمەي تاش بېرىپتۇ، دەپ، سودا قىلىشقان كىشىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپ بېرىپتۇ. ئوغرىمۇ تۇماقچىنىڭ كەينىدىن بېرىپ بىر سۈركىلىپلا تاشنى ئېلىۋېلىپ، پۇلنى تۇماقچىنىڭ قوينىغا سېلىپ قويۇپتۇ. تۇماقچى بۇنى بىلمەي تۇماق ئالغان كىشىنى تۇتۇۋېلىپ:

— سەن جادۇگەر ئىكەنسەن، ماڭا پۇل بەرمەي تاش بېرىپسەن، — دەپ قوينىغا قولىنى سېلىپ تۈگۈچىنى ئالغاندەك:

كەن، قوينىدىكى تاش بولماي، پۇل بولۇپ چىقىپتۇ. كۆرگەن-
 لەر تۇماقچىنى مەسخىرە قىلىشىپتۇ. تۇماقچى خىجالەتچىلىك-
 تە قايتىپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئوغرى تۇماقچىغا ئەگىشىپ
 يەنە پۇلنى ئېلىۋېلىپ، تاشنى ئۇنىڭ قوينىغا سېلىپ قوبۇپ-
 تۇ. تۇماقچى يىراققا بېرىپ قوينىدىن پۇلنى چىقىرىپ قارد-
 سا پۇل ئەمەس، تاش چىققان، تۇماقچى ھەيران قاپتۇ. شۇنىڭ
 بىلەن ئوغرى، قاراچى ۋە ئۇلارنىڭ خوتۇنى ئۆيىگە قايتىپ كەپ-
 تۇ ھەم ئوغرىغا ئاپىرىن ئوقۇشۇپتۇ. كەچ بولغاندا، قاراچى:
 — ئەمدى مېنىڭ ھۈنرىمنى كۆرۈپ بېقىڭلار، — دەپ،

ئوغرى بىلەن خوتۇننى ئۇدۇل پادشاھنىڭ ئوردىسىغا باشلاپ كەپتۇ. قارىسا، جېسەكچىلەر مۈگدەپ ئولتۇرغۇدەك. پۇرسەتنى غەنىمەت بىلگەن قاراچى ھەممىسىنىڭ بېشىنى كېسىپتۇ، خوتۇنغا خېمىر يۇغۇرۇشنى، ئوغرىغا ئوت قالاشنى بۇيرۇپ، ئۆزى پادشاھنىڭ يېنىغا كىرىپ قارىسا، پادشاھ يانتقان، بىر مۇلازىم پادشاھنىڭ پۇت - قوللىرىنى تۇتۇۋاتقانكەن. قاراقتا چى تۇيدۇرماي كېلىپ مۇلازىمنىڭ كانىيىدىن بوغۇپ سىرتقا ئاچقىپ بېشىنى كېسىپتۇ ۋە ئۇنىڭ ئورنىدا پادشاھنىڭ پۇت - قوللىرىنى تۇتۇشقا باشلاپتۇ، پادشاھقا ناھايىتى خۇشېقىپتۇ. پادشاھ كۆزىنى ئاچماي تۇرۇپ:

— ئەي مۇلازىم، بۇ خىزمەتكە خېلى ئۇستا بولۇپ قاپ-سەن، — دەپتۇ. قاراچى:

— مېنىڭ ئوي - پىكرىم مۇشۇ ئىشقا ئۇستا بولۇشتا، پادشاھ ئالىيلىرى، — دەپتۇ. پادشاھ:

— ھېكايە ئېيتقاچ تۇت ! — دەپتۇ. قاراچى:

— مەن ھېكايە بىلمەيمەن، شۇنداق بولسىمۇ ئېيتىپ با-قاي، — دەپ، ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ئېيتىپتۇ، ئا-خىردا ئۆزىنىڭ مۇلازىمنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ئورنىغا پاد-شاھنىڭ پۇت - قوللىرىنى تۇتۇپ ئولتۇرغانلىقىنى دەپتۇ. شۇ ئەسنادا پادشاھ شېرىن ئۇيقۇغا كېتىپتۇ. قاراچى بولسا، شاھنىڭ تاجىنى ئېلىپ ئوردىدىن چىقىپ كېتىپتۇ.

ئوغرى بىلەن ئايشەمخان قاراچىغا ئاپىرىن ئوقۇشۇپتۇ، ئەمما ھەر ئىككىسى بىر - بىرىگە تەن بېرىشمەي، ئايشەم-خاننى تالىشىپ يەنە جېدەللىشىپتۇ.

قېنى ئېيتىڭغا، بۇلاردىن قايسىسى «ھۈنەر» دە ئۇستۇن ئىكەن؟ ئايشەمخان قايسىسىغا مەنسۇپ بولۇشى كېرەك؟

گۈھرى قانداق قىلىش كېرەك

بۇرۇنقى زاماندا، بىزگە يېقىنمۇ ئەمەس، يىراقمۇ ئەمەس بىر شەھەردە، ھال - كۈنى ئوتتۇراھال تۆمۈر ئاخۇن ئىسىم - لىك بىر كىشى ئۆتكەنكەن. ئۇ ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرى بىلەن تىنىمسىز مەشغۇل بولۇپ، ھالال ئىشلەپ، ھالال يەپ، ئۆز كۈنلىرىنى شۈكۈر - قانائەت بىلەن ئۆتكۈزىدىكەن. تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئايالى بولسا چۆچۈرىدەك ئۈچ ئوغلىنى بېقىش ھەلەكچىلىكىدە ئىكەن. ئوغۇللار كۈندىن - كۈنگە چوڭىيىپ كۆزگە كۆرۈنۈپ قاپتۇ. ئەمما، بالىلارنىڭ ئاپىسىغا كېسەللىك يېپىشىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قاپتۇ. تۆمۈر ئاخۇننىڭ كۆرسەتمىگەن داخان، تېۋىپى، ئىچكۈزمىگەن دورىسى قالماپ - تۇ، لېكىن ئايالىغا ھېچقانداق سەۋەب كار قىلماپتۇ. كۈنلەر - نىڭ ئۆتۈشى بىلەن ئايالىنىڭ كېسىلى ئېغىرلىشىپ، بۇ دۇنيا بىلەن ۋىدالىشىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ۋە ئۈچ ئوغۇل ئىنتايىن قايغۇرۇپتۇ. تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئۈستىدىكى يۈك ئېغىرلىشىپ، ئېتىز - ئېرىق ۋە ئۆي ئىشلىرى ئۇنىڭغا قاراشلىق بولۇپ قاپتۇ. ئۇ كېچىنى كۈندۈزگە ئۇلاپ، بالىلارغا ھەم ئانا، ھەم دادا بولۇپ يەتتە - سەككىز يىلنى جاپالىق ئۆتكۈزۈپتۇ. بالىلارنىڭ ئالدى ئون يەتتە ياشقا كىرىپ رەسمىي كارغا كەپ - تۇ. ئۇلار ئۆز لايىقىدا تۆمۈر ئاخۇنغا ھەمدەم بولۇپ، دادىسى - نىڭ زىمىنىدىكى يۈكنى يەڭگىللىتىپتۇ. دادا بالىلار بىلەن

مەسلەھەتلىشىپ، تاشلاندىق يەرلەرنى ئېچىپ، زىرائەت تېرىپ مول ھوسۇل ئاپتۇ. شۇ يوسۇندا ئۈچ - تۆت يىل ئۆتۈپتۇ، بالىلارمۇ قۇرامغا يېتىپتۇ. ئۇ چوڭ ئىككى ئوغلىنى ئارقا - ئارقىدىن ئۆيلەپ قويۇپتۇ، ئايرىم ئۆي تۇتۇپ بېرىپتۇ، ئۆزى كەنجى ئوغلى بىلەن قېلىپ، يەنە ئېتىز - ئېرىق ئىشىنى داۋام قىپتۇ. بىر يىلى ئەتىيازلىقى تۆمۈر ئاخۇن ئوسا قىلغان يەرلەرنى ھەيدەۋېتىپ بىر قارلىغاچنىڭ ئېتىزلىقتا پالاقلاپ يۈرگەنلىكىنى كۆرۈپ دەرھال قوشنى تاشلاپ، قارلىغاچنىڭ يېنىغا بېرىپتۇ، قارىسا، قارلىغاچنىڭ قاناتلىرى يۈلۈپ تاشلانغانىكەن. تۆمۈر ئاخۇن قارلىغاچقا رەھىم كېلىپ، ئۇنى قوينغا سېلىپ كەچ كىرگەندە ئۆيىگە ئەكېلىپ، دان، سۇ بېرىپ، سېۋەتكە سولاپ بىر كېچە بېقىپتۇ، ئەتىسى ئۆينىڭ پېشايۋىنىغا بىر ئۇۋا ياساپ بېرىپتۇ، ئاندىن ئوغلىغا قارىدە - غاچنى ياخشى بېقىشنى تاپىلاپتۇ. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قارلىغاچنىڭ قاناتلىرى ئۆسۈپ يېتىلىپتۇ، ئۇياق - بۇياقلار - غا ئۇچۇپ دانلايدىغان، تاڭ سەھەردە مۇڭلۇق ئۈنلەيدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى قارلىغاچ ئاسمانغا ئۇچۇپ پەرۋاز قىلىپ كۆز - دىن غايىب بوپتۇ. كەنجى ئوغۇل قارلىغاچنىڭ ئەمدى قايتىپ كەلمەيدىغانلىقىنى ئويلاپ مۇڭلىنىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، جانىۋار ساق - سالامەت قولىدىن چىقىپ، ئۆز ئەركىنلىكىنى تاپتى، دەپ ئويلاپتۇ. بارا - بارا قارلىغاچ بۇ ئائىلىنىڭ ئېسىدىن كۆتۈرۈلۈپ كېتىپتۇ. كۈن، ئاي ئۆتۈپ كۆز كەلگەندە، تۆمۈر ئاخۇن كەنجى ئوغلىنى ئۆيلەپ قويۇش تەييارلىقىنى قىلىپ، بىر دېھقاننىڭ ئەدەپ - قائىدىلىك، ئىشقا پىشقان قىزى بىلەن ئوغلىنىڭ تويىنى قىلىپ قويۇپتۇ. كېلىن ياخشى مەجەزلىك بولۇپ چىقىپتۇ، ئاتا - بالىنىڭ ئاش - تامىقىنى ۋاقتىدا ئېتىپ، ھويلا - ئارامنى پاكىز تۇتۇپتۇ. ئۇلار بىر

ئائىلىدە خۇشال - خۇراملىق بىلەن قىشنى ئۆتكۈزۈشكە تۆۋەن مۇر ئاخۇن ئۆزىنىڭ زىممىسىدىكى ئېغىر ۋەزىپىنىڭ ئىشلىرىنى يېنىكلىشىپ قالغانلىقىنى ھېس قىپتۇ. ئالدىنقى ئىشلىرىنى غۇللىرىمۇ ئۆز ئىشلىرىغا پۇختا بولۇپ ئوبدان ئۆي تۈتۈشكە تۇرۇپتۇ. ئۇلارنىڭ بىر - ئىككىدىن بالىسى بوپتۇ.

ياندۇرقى يىلى ئەتىياز مەزگىلى يېتىپ كەپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، يەرلىرىنى بالدۇر ئوسا قىلىپ، زىرائەت تېرىشقا تۇتۇش قىپتۇ. بىر كۈنى سەھەردە قوش ھەيدەۋاتسا، بىر قارلىغاچ ئاسماندىن ئوقتەك شۇغۇپ ئېتىزلىققا چۈشۈپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن، نېمە ئىش بولغاندۇ، دەپ زەن سېلىپ قارىسا، بىر قارلىغاچ پارقىراق بىرنەرسىنى چىشلەپ تۆمۈر ئاخۇن تەرەپكە يورغىلاپ كەپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، بۇنىڭ چوقۇم ئۆتكەن يىلى مۇشۇ ئېتىزلىقتا ئۇچراپ ئۆيىگە ئاپىدەرىپ باققان قارلىغاچ ئىكەنلىكىنى پەرەز قىپتۇ. قارلىغاچ تۆمۈر ئاخۇننىڭ يېنىغا كېلىپ تۇمشۇقىدىكى پارقىراق نەرسىنى يەرگە تاشلاپ، زۇۋانغا كىرىپ:

— ئەي ئاق كۆڭۈل، مېھىر - شەپقەتلىك دېھقان، سەن مېنى تونۇدۇڭمۇ؟ مەن ئۆتكەن يىلى مۇشۇ مەزگىلدە، مۇشۇ ئېتىزلىقتا سېنىڭ شەپقىتىڭگە ئېرىشكەن قارلىغاچ بولمەن. مەن شۇ چاغدا بىر نابابنىڭ قولىغا چۈشۈپ قېلىپ، جېنىم نابۇت بولغىلى تاس قالغانىدى. سەن ماڭا ئۇنتۇلغۇسىز ياخشىلىق قىلدىڭ، مېنى ئويۇڭگە ئاپىرىپ باقتىڭ، مەن سېنىڭ بۇ قىلغان ياخشىلىقىڭنى قانداق قايتۇرارمەن، دېگەن خىيال بىلەن ساڭا دېمەي ئويۇڭدىن ۋاقىتسىز ئايرىلدىم. مەن ئەسەمدە ئالەمدىكى پۈتۈن قارلىغاچلار پادىشاھنىڭ ئارزۇلۇق بالىسى بولمەن. مېنىڭ ماكانىم بۇ يەردىن نەچچە ئاي ئۇچسا يەتكىلى بولىدىغان يەردە. مەن ئويۇڭدىن ئۇچۇپ چىقىپ شاھ

دادامنىڭ قېشىغا بېرىپ، ئۆيىمىزدە نەچچە ئەۋلاد ساقلاپ كېلىۋاتقان بىر دانە گۆھەرنى ساڭا ئەكەلدىم. بۇ مېنىڭ ساڭا قىلغان ئازراق رەھىمىتىم، قوبۇل قىلغايىسەن! — دەپتۇ.
تۆمۈر ئاخۇن گۆھەرنى قولىغا ئېلىپ ھاڭ — تاڭ قاپتۇ.
گۆھەر شۇ دەرىجىدە ئېسىل بولۇپ، ئۇنىڭدىن ھەر خىل رەڭ-
لەر جۇلالىنىپ تۇرىدىكەن. تۆمۈر ئاخۇن:

— ھەي قارىلغىچ، مەن سېنى قانداقتۇر بىرنەرسە تەمە قىلىپ قۇتۇلدۇرغان ئەمەس ئىدىم، سەن كايىپ، كۆپ جاپا — مۇشەققەتلەرنى تارتىپ بۇ گۆھەرنى ماڭا ئەكەپسەن، ھىممەتتىڭگە مىڭ مەرتە رەھمەت، خۇدا سېنى ئۆز پاناھىدا ساقلىدى. سۇن! — دەپ قارىلغىچقا دۇئا قىپتۇ. قارىلغىچ:

— بۇ گۆھەرنىڭ خاسىيىتى شۇكى، بۇنى ساقلىغان ئادەمنىڭ ئۆمرى ئۇزۇن، تېنى ساغلام بولىدۇ، ئىشلىرىغا بەردىكەت، بەخت — سائادەت يار بولىدۇ. سەن بۇ گۆھەرنى ئەۋلاد مۇئەۋلاد ساقلىغايىسەن، بۇنى ھەرگىز ساتما، چاقما، يېنىڭدىن ئايرىما، — دەپ تاپىلاپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بۇ گەپلەرنى كۆڭلىدە كەمەكەم پۈكۈپتۇ. قارىلغىچ تۆمۈر ئاخۇن بىلەن خوشلىشىپ ئاسمانغا ئۆرلەپ ئۈچۈپ كېتىپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن گۆھەرنى قوينىغا ئاۋايلاپ سېلىپ، خۇشلۇقىدا، بىر كۈن كەچكىچە ھەيدەپ بولىدىغان يەرنى پېشىنىغا قالماي ئاغدۇرۇپ ئۆيىگە يېنىپ كەپتۇ. ئۆزىنىڭ خۇشاللىقىدىن ئوغۇللىرىنىمۇ تەڭ بەھرىمەن قىلىش نىيىتىگە كېلىپ، بالىلارنى تېپىپ كېلىشكە كېلىنىنى ماڭغۇزاي دەپ تۇرۇپ ئويلاپ قاپتۇ: «ھازىر بۇ بىر دانە گۆھەرنى بالىلارغا كۆرسەتسەم، ساق بېشىمغا پىت سېلىۋالمەنمۇ، قانداق؟ ئۇلار بۇنىڭدىن بەھرىمەن بولۇش ئويىدا بولسىغۇ ناھايىتى ياخشى، ئەگەر نىيىتى بۇزۇلۇپ ئۇنىڭغا يالغۇز ئىگە بولۇشنى ئويلاپ،

بىر - بىرى بىلەن دۈشمەنلىشىپ قالسا، ھەممىسىمۇ ئوخشاش قىلىپ، ئارازلىق تۇغۇلسا، ئۇ چاغدا بۇ خاسىيەتلىك گۈلنى ئۆزىگە ئېلىپ چىقىش كېرەك. ئەگەر ئۇزۇن ئۆتمەيلا، بۇنى قۇرۇپ چىقىپ، ھېچقانداق ئىنسى - جىنغا تىنماي ساقلاش لازىم.»

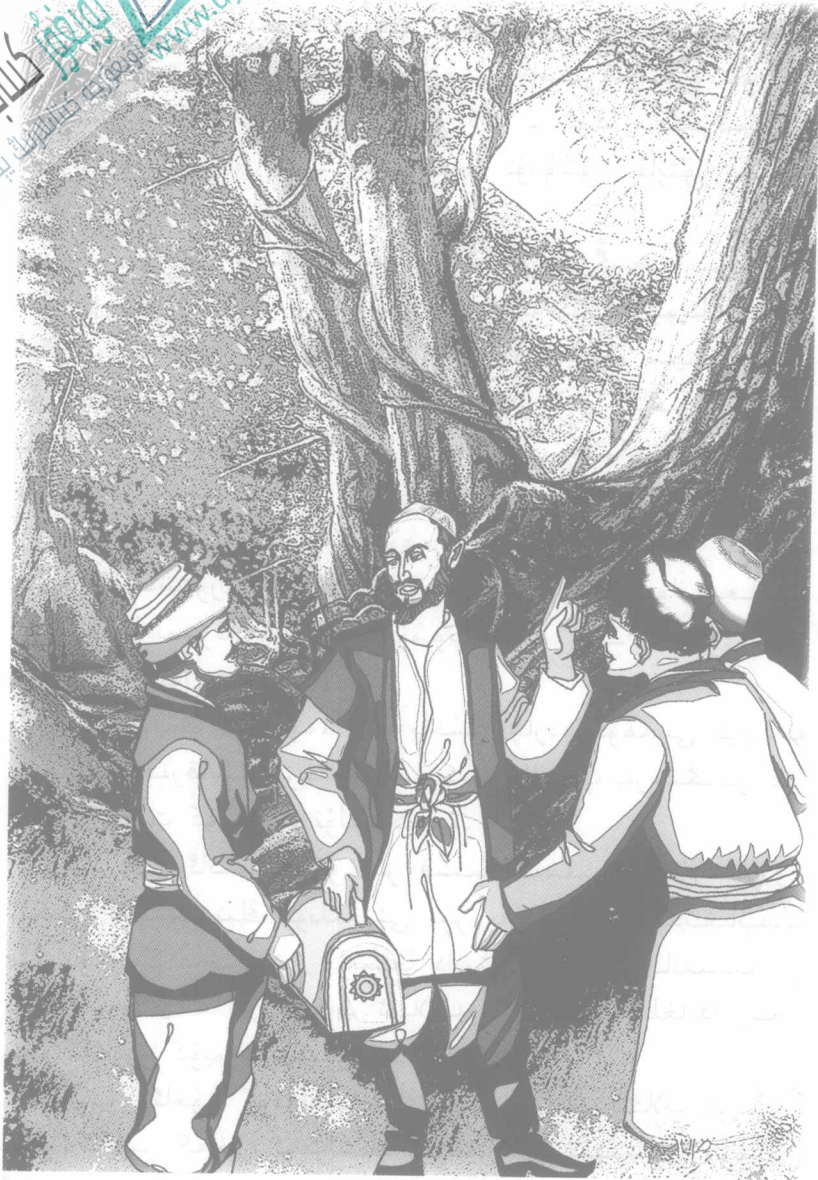
تۆمۈر ئاخۇن ئويلىغانلىرىنى ماقۇل كۆرۈپ، كۈنلىرىنى ئاۋۋالقىدەك ئۆتكۈزۈشكە باشلاپتۇ، گۆھەرنى بولسا كېچە - كۈن - دۈز يېنىدىن ئايرىماي ساقلاپتۇ، بارغانچە ئوغۇللىرىنىڭ ۋە ئۆزىنىڭ تاپقان - تەرگىنى كۆپىيىپ، قىلغان - ئەتكەنلىرى ئوڭۇشلۇق بولۇپ، بەخت - سائادىتى ئېشىپتۇ. كۈنلەر ئايلار - نى قوغلاپ، ئايلار يىللارنى قوغلاپ ئارىدىن نەچچە ئون يىل ئۆتۈپ كېتىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇنغا قېرىلىق يېتىپتۇ. ئۈچ ئوغۇل بولسا، شەھەردە نامى چىققان سودىگەرلەردىن بولۇپ قاپتۇ، توختىماي كارۋان ماڭغۇزۇپ، بارمىغان داڭلىق شەھەرلەر قالماپتۇ. ئۇلار دادىسىغا ياخشى قاراپ، ئۆزلىرىنىڭ ئوغۇللىق بۇرچىنى يەتكۈزۈپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ بىر كۈنى كېچىسى بوۋاي شېرىن ئۇيقۇدا بىر چۈش كۆرۈپتۇ. چۈشىدە مۇنداق بىر ئىش كۆرۈپتۇ: بىر ئەتىياز مەزگىلى ئىمىش، بوۋاي ئادىتى بويىچە يەر ھەيدەۋاتقۇدەكىمىش، بىر چاغدا گۆھەرنى سوۋغات قىلىپ كەتكەن قارلىغاچ يەنە بوۋاينىڭ يېنىغا ئۇچۇپ كەپتۇمىش ۋە بوۋاينىڭ ئوڭ مۇرىسىگە قونۇپ تۇرۇپ، زۇۋانغا كىرىپ:

«ئەي دېھقان، مەن ساڭا ھەدىيە قىلغان گۆھەرنىڭ خاسىيەتىنى بىلىشىڭنى بىلەن مۇشۇ چاغقىچە ئاغرىق - سىلاق، بالا - قازادىن خالىي بولۇپ، ئوبدان ياشىدىڭ، بارلىق مۇراد - مەقسىتىڭ ھاسىل بولدى، گۆھەرنىمۇ ئىنتايىن ئەزىزلەپ ساقلىدىڭ. ئەمدى بەس، ئۆلۈم نۆۋىتى ساڭا كېلىپ قالدى. بۇ يىل توپ - توغرا يۈز ياشقا كىرىپسەن، ئۇنىڭدىن ئارتۇق ياشىساڭ، ئۆ - زۇڭگە ئۆزۈڭ يۈك بولسەن. ئاخىرنىڭ تەييارلىقىنى قىل -

غىن، خەير - خوش» دەپ، پۇرىدە ئۇچۇپ كۆزدىن غايىب بوپتۇمش. تۆمۈر بوۋاي قارلىغاچنى ئاسماندىن ئىزدەيمەن دەپ كۆزنى شۇنداق ئاچقانكەن، كۆرگىنى چۈش بولۇپ چىقىپتۇ. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىككى رەكەت ناماز ئوقۇپ، خۇداغا شۇ - كۈر - قانائەت ئېيتىپتۇ، ئويلسا، ئۆزى بىلەن تەختۇشلاردىن بىرىمۇ قالمىغان، شۇنىڭ بىلەن كۆرگەن چۈشگە ئىشىنىپ، جان ۋەسۋەسىگە چۈشۈپتۇ ھەم تاڭ ئېتىش بىلەن تەڭ ئو - غۇللىرىنى چاقىرىپ ئەتراپىغا يىغىپ:

— بالىلىرىم، سىلەرنى يىغشىمنىڭ سەۋەبى مۇنداق: مەن بولسام پۇت - قولۇمدىن ماغدۇر قېچىپ، قېرىپ كەت - تىم، ئەتىمۇ، ئۆگۈنمۇ بۇنىسى نامەلۇم، لېكىن پانىي ئالەمدىن باقىي ئالەمگە يېنىش نۆۋىتى كېلىپ قالدى. سىلەر بولساڭلار ئۆي - ئوچاقلىق، بالا - چاقىلىق بولۇپ، ھەرقايسى تەرەپ - لەردىن بىھاجەتلىك پەللىسىگە يەتتىڭلار، مۇشۇ ئاغزىمدىن زۇۋان قاچمىغان پەيتتە سىلەرگە ۋەسىيەت قىلىش قارارىغا كەلدىم. ۋەسىيەتمىنىڭ بىرىنچىسى، مېنىڭ كۆزۈم يۈمۈلغان - دىن كېيىن، مەن باردىكىدەك ئۆم - ئىتتىپاق بولۇپ، بىر - بىرىڭلارغا پۇت - قول بولۇپ ئۆتسەڭلار، بىر - بىرىڭلارنىڭ گېپىنى ئېلىپ، كېڭەش بىلەن ئىش قىلساڭلار. ئىككىنچى - سى، سىلەرگە نەچچە ئون يىل مابەينىدە سىر تۇتۇپ كەلگەن بىر ئىشنى ئېيتماقچىمەن، ئۇ بولسىمۇ، بىر قارلىغاچنى ئۆ - لۇمدىن قۇتۇلدۇرۇپ قويۇش سەۋەبلىك بىر خاسىيەتلىك گۆ - ھەرگە ئىگە بولغانىدىم، بۇ بىر قوۋمنىڭ بەخت - سائادىتى مۇشۇ گۆھەردىن نېسىپ بولغانىدى، بۇنىڭدىن كېيىنمۇ شۇنداق بولغۇسى. ئەمدى بۇ گۆھەرنى سىلەرگە مېراس قالدۇ - رۇش پەيتى يېتىپ كەلدى، لېكىن گۆھەر بىر، سىلەر بول - ساڭلار ئۇچ، بۇنى بىرىڭلارغا بېرىپ، ئىككىڭلارنى قارىتىپ

قويسام ياخشى بولمايدۇ. شۇڭا، قانداق قىلغاندا گۆھەرنى ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا قالدۇرۇپ ساقلىغىلى بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ كۆرسەڭلار، - دەپ سۆزىنى ئاخىرلاشتۇرۇپتۇ. بۇ ئىشتىن ئەمدى خەۋەر تاپقان ئۈچ ئاكا - ئۇكا تېڭىرقاش ۋە ھەيرانلىق ئىچىدە لام - جىم دېمەي تۇرۇشۇپ قاپتۇ. بالىلار - نىڭ بۇ ھالىتىنى كۆرگەن تۆمۈر ئاخۇن:

— ئۇنداق بولسا، سىلەرگە ئەتە ئەتىگەنگىچە مۆھلەت بېرەي، ھەرقايسىڭلار بۇ ئىشنى ئۆز ئالدىڭلارغا ئويلاپ كې-لىڭلار، - دەپ، بالىلارنى ئۆز ئۆيلىرىگە يولغا ساپتۇ. بىر كۈن ئۆتۈپ، ئەتىسى بالىلار يىغىلىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ئۇلار - نىڭ قانداق قارارغا كېلىشكەنلىكىنى سورىغانىكەن، چوڭ ئو-غۇل گەپ باشلاپ:

— دادا، مېنىڭچە، بۇ گۆھەرنى سېتىپ پۇلىنى ئۈچ-مىزگە ئۈلەشتۈرۈپ بەرگىنىڭىز تۈزۈك، ئۇنداق بولمىغاندا، بىزنىڭ ئارىمىزغا ئارازلىق چۈشۈپ قالىدۇ، - دەپتۇ. ئو-تۇرانچى ئوغۇل:

— مېنىڭ ئويۇمچە، ئەڭ ياخشى چارە، گۆھەرنى ئۈچكە پارچىلاپ، ھەرقايسىمىزغا تېگىشلىكىنى ئايرىپ بەرسىڭىز، - دەپتۇ. نۆۋەت كەنجى ئوغۇلغا كەپتۇ. ئۇ:

— دادا، ئاكىلىرىمۇ بىر قىسىم مەسلىھەتلەرنى بەردى، لېكىن ئۈچىمىزنىڭ ئويلىغىنى بىر يەردىن چىقمايدىغاندەك قىلىدۇ. ئەڭ ياخشىسى، بۇنىڭغا دانىشمەن يۇرت كاتتىسىدىن بىرى مەسلىھەت بەرسە دەپ ئويلايمەن. شۇنداق قىلغاندا زى-مۇ، كاۋاپمۇ كۆيمەسمىكىن، - دەپتۇ.

تۆمۈر ئاخۇن ئوغۇللىرىنىڭ دېگەنلىرىنى ئاڭلاپ ئويلى-نىپ، ئاخىر كەنجى ئوغۇلنىڭ بەرگەن مەسلىھىتىنى مۇۋاپىق كۆرۈپتۇ. شۇنىڭ بىلەن كەنجى ئوغۇلنى بۇ شەھەردە دانىش-

مەنلىكتە شان - شوھرىتى بار ئۇلۇغ بىر مۆتىۋەرنى چاقىرىپ كېلىشكە ئەۋەتىپتۇ. ھايال بولماي مۆتىۋەر ئىشقا چىقتى. ئۇلار ئۆزئارا سالام - سەھەت قىلىشقاندىن كېيىن،

داستىخان راسلىنىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن بولسا، خاسىيەتلىك گۆھەرنىڭ ئۆز قولىغا چۈشۈپ ھازىرغا قەدەر ساقلىنىپ كېلىش جەريانىنى بىرمۇبىر سۆزلەپتۇ ھەم ئەڭ ئاخىردا ئۈچ ئوغۇل ئۇنىڭدىن قانداق قىلغاندا تەڭ بەھرىمەن بولىدىغانلىقى توغرىسىدا مەسلىھەت سوراپتۇ. مۆتىۋەر كىشى بولسا، بىردەم ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن، ئۈچ ئوغۇلغا ئىنتايىن باب كېلىدەن - خان دانا مەسلىھەت بېرىپتۇ. مۆتىۋەرنىڭ مەسلىھىتىگە ھەم - مەيلەن رازى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشۈپتۇ. مۆتىۋەر كىشى:

— ئۇنداق بولسا، ئۇچىڭلار مۇشۇ پۈتۈشكەن مەسلىھەت - نىڭ بۇزۇلۇپ كەتمەسلىكىگە قەسەم قىلىڭلار، — دەپتۇ. ئۈچ ئوغۇل ئاللاننى تىلغا ئېلىپ قەسەم قىپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن مۆتىۋەرگە رازىمەنلىك بىلدۈرۈپ، سوۋغا - سالام بىلەن يولغا ساپتۇ. تۆمۈر ئاخۇن ھەپتە ئۆتمەي كېچىلىك ئويۇسىدىن ئۆپ - غىنالمى ئۇ دۇنياغا سەپەر قىپتۇ. ئۈچ ئوغۇل بولسا، دادى - سىنىڭ ئاخىرەتلىك ئىشلىرىنى ئوبدان بىر تەرەپ قىپتۇ. ئۇلار مۆتىۋەر بەرگەن مەسلىھەتكە ئەمەل قىلىپ، كېيىنكى ئەۋلادلىرىغىمۇ ئاشۇ مەسلىھەت بويىچە ۋەسىيەت قالدۇرۇپتۇ. خاسىيەتلىك گۆھەر ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا مىراس بولۇپ، ئۇلارغا بەخت - سائادەت ئاتا قىپتۇ. ئاڭلاشلارغا قارىغاندا، خاسىيەتلىك گۆھەر ھازىرغىچە تۆمۈر ئاخۇننىڭ ئەۋلادلىرىنىڭ قولىدا ساقلاپلىق بولۇپ، ئۇلارغا ھەممە ئىشتا ئۈستۈنلۈك ئاتا قىلىپ بېرىۋاتقانمىش.

قىنى، ئويلاپ بېقىڭا، مۆتىۋەر كىشى قانداق مەسلىھەت

بەرگەن؟

تۈردى ماقۇلنىڭ قىزلىرى

بۇرۇننىڭ بۇرۇنىسىدا، ياقا يۇرتلارنىڭ بىرىدە تۈردى ئىسىملىك بىر كىشى ئۆتكەنكەن. ئۇ شۇنداق ئاق كۆڭۈل، ساددا ئىكەنكى، كىچىك بالا ئىشقا بۇيرۇسىمۇ ياق دېمەيدىكەن، شۇڭلاشقا باشقىلار ئۇنىڭ ئىسمىنى «ماقۇل» دېگەن لەقەم بىلەن قوشۇپ چاقىرىدىكەن.

تۈردى ماقۇلنىڭ ئانىسىدىن كىچىك قېلىپ، كەپتەر باچكىسىنى ئاسرىغاندەك بېقىپ چوڭ قىلغان بىر قىزى بار ئىكەن. بۇ قىز ئاتىسىنىڭ ئېتىز - ئېرىق ئىشلىرىغا يار - دەملەشكەچ ئاش - تاماق ئېتىپ، ئۆينىڭ چوڭ - كىچىك ئىشلىرىنى قىلىدىكەن. كۈنلەرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن قىز بويىغا يېتىپ، ھۆسن - لاتاپەتتە تولۇپ يېتىلىپتۇ. قىزنىڭ ياۋاش، ئاق كۆڭۈل، چېۋەرلىكى ئۇنىڭ ھۆسنىگە ھۆسن قوشقانكەن. نۇرغۇن يىگىتلەر قىزغا ئاشق بولۇپ، مەھەللە ئارىلاپ ناخشا ئېيتىدىغان بولۇپ قاپتۇ. تۈردى ماقۇل ئۆز ئىشىنىڭ ھەلەك - چېلىكىدە يۈرۈۋېرىپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى تۈردى ماقۇل نامازشامدىن قايتىپ ئۆيگە كىرسە، ھويلىدىكى ئۈزۈم بارىشى ئاستىدا بىر ئايال بىلەن بىر ئەر ئولتۇرغۇدەك. ئۇلار تۈردى ماقۇل بىلەن سالام - سەھەت قىلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ. تۈردى ماقۇل ئۇلارنىڭ ئالدىغا داستىخان سايپتۇ، ئۇلار بىر پىيالىدىن

چاي ئىچىشىپتۇ. ئارىلىقتا ئەر كىشى گەپ باشلاپ:
— تۇرداخۇن، بىز يۇقىرىقى مەھەللىدىن، ئۆزلىرىڭنىڭ
بىر ئىش ئۈستىدە مەسلىھەتلەشكىلى كېلىۋىدۇق. ئۆزلىرىڭنىڭ
مەقسىتىمىز ئايان بولسۇنكى، ئىنىمىزنىڭ ئوغلىنى ئۆزلىرىڭمۇ بو-
گە ئوغۇل قىلىپ بېرىش ئويىدىمىز. قارساق، قىزلىرىمۇ بو-
يىغا يېتىپ قاپتۇ. ئۆزلىرى قانداق قارايلىكىن؟ بىزمۇ يامان
ئادەملەردىن ئەمەس، — دەپ، ئۆز جەمەتىنىڭ تەرىپىنى قى-
لىشقا باشلاپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۇ كىشىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ
بولۇپ، ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا:

— سىلىدەك كۆپنى كۆرگەن بىر ئادەم ئالايتەن كەلسە -
لە، مەن قانداقمۇ ئۇنداق - مۇنداق دەي. بوپتۇ، قىزمنى سە -
لەرگە كېلىنلىككە بېرەي، — دەپتۇ.
شۇ ئەسنادا ئايال كىشى يېنىدىكى داستىخاننى ئالدىغا تار -
تىپ ئېچىپ، توققۇز نان بىلەن بىر كىملىك رەختنى تۇردى
ماقۇلنىڭ ئالدىغا قويۇپتۇ. تۇردى ماقۇل ئۇنى رەھمەت دەپ
ئاپتۇ. ئۇلار ئۆزئارا پاراڭلىشىپ، توي كۈنىنى پۈتۈشۈپتۇ.
مېھمانلار قايتىپتۇ. ئەتىسى كەچتە تۇردى ماقۇل نامازدىن يې -
نىپ ئۆيگە كىرسە، يەنە بىر ئەر بىلەن بىر ئايال ئولتۇرغۇ -
دەك. ئۇلار قىزغىن سالاملىشىپتۇ. داستىخان ئۈستىدە ئەر كە -
شى سۆز باشلاپ:

— تۇرداخۇن، بىر ئىش بىلەن سىلىنىڭ قاشلىرىغا كەل -
دۇق. بىز بىلىشمەيدىغان ئادەملەر ئەمەس، شۇڭا گەپنى ئوچۇق
دېيىشەيلى. قىزلىرىمۇ چوڭ بولۇپ قالدى، ئوغلىمىزمۇ
شۇنداق. ئىككىسىنىڭ بېشىنى قوشۇپ قويساق، دېگەن نىيەت -
تىمىز. ئۆزلىرى بۇ ئىشقا قانداق قارايدىكەن؟ بىز سىلىنىڭ
ماقۇل دەيدىغانلىقلىرىغا ئىشىنىپ كەلدۇق، — دەپتۇ. تۇردى
ماقۇل بىر ئاز تېڭىرقاپ قاپتۇ ھەمدە ئاغزىغا باشقا گەپ كەل -
مەي:

— سىلەر دېگەندەك، مەن قانداقمۇ ماقۇل دېمەي، بالا
چوڭ بولغاندا ئۆيلىمەك، ئەرگە بەرمەك بىز ئاتا - ئانىلارنىڭ
پەرزى، — دەپ گەپنى تۈگىتىپتۇ.

— ئۇنداق بولسا، توپنى كېلەر ئاينىڭ ئاخىرقى يەكشەنبە
كۈنىگە توغرىلىساق، قانداق؟ — دەپتۇ ھېلىقى كىشى. تۇردى
ماقۇل ئويلىنىپ ئولتۇرمايلا ماقۇل دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. مېھ -
مانلار پۈتۈشكىنى بويىچە قايتىپتۇ. ئەتىسى، ئۆگۈنى يەنە ئەل -

چىلەر كەپتۇ. تۇردى ماقۇل بولسا ئۇلارغىمۇ سۆزنى بېرىش توغرىسىدا ۋەدە قىلىپ يولغا سايپتۇ. شۇنداق قىلىپ قىزغا قىزغا تۆت يەردىن ئەلچى كەپتۇ، ئۇمۇ ھەممىسىگە ماقۇل بولدى. بۇ ئەھۋالنى ئۇققان قىز دادىسىنىڭ ياۋاش، ساددا، ھەممىگە ئادەمنىڭ سۆزىنى يىرالمايدىغان كۆڭۈلچەكلىكىنى ئويلاپ غەم-گە پىتىپتۇ. پۈتۈشكەن توي كۈنى يېقىنلاپ كەپتۇ. تۇردى ما-قۇل بولسا، قىزنىڭ نىكاھ ئىشىدا قاملاشمىغان ئىش قىلىپ قويغانلىقىنى، ئاقۋەتتە ئىنتايىن سەتچىلىك بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ بەكمۇ ئازابلىنىپتۇ، كۈنلەر ئۆتكەنسېرى تېخىمۇ غەم-ئەندىشىگە پىتىپتۇ، كېچە - كېچىلەپ بۇ غەم - غۇسسىدىن قانداق قۇتۇلۇش ھەققىدە ئويلاپتۇ، لېكىن مۇۋاپىق چارە تاپال-ماپتۇ. بىر كۈنى كېچىسى ئۇ چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشىدە مۇنداق ئىش كۆرۈپتۇ: بىر ئاق ساقال، چىرايىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدى-غان بوۋاي تۇردى ماقۇلنىڭ ئالدىغا كېلىپ: «ھەي خۇدانىڭ مۆمىن بەندىسى! سەن ئۆزۈڭنىڭ ئاق كۆڭۈل، ساددىلىقىڭدىن يامان ئەھۋالغا چۈشۈپ قالدىڭ. تەدبىرنىڭ ياخشى بولمىسا، ئا-قنۇتنىڭ يامان بولىدۇ. مەن ساڭا بىر مەسلىھەت بېرەي، شۇ بويىچە ئىش قىلساڭ، غەمدىن خالاس بولىسەن. سەن ئالدى بى-لەن، كىشىلەرگە بىلدۈرمەي بىر ئىتنىڭ كۈچۈكىنى، بىر مۈشۈكنىڭ ئاسلىنىنى، بىر توشقاننىڭ بۆجىنىنى تېپىپ ئاخشىمى قىزنىڭ ئۇخلاپ قالغاندا ئۇلارنى چاندۇرماي ئۇ ياتقان ئۆيگە بىر كېچە سولاپ قويساڭلا بولىدۇ. ئامىن ئاللاھۇئەكبەر!» دەپ دۇئا قىلىپ كۆزدىن غايىب بوپتۇ. تۇردى ماقۇل چۆچۈپ ئويغىنىپتۇ، كۆرگەن چۈشىنى ئويلاپتۇ، بىر ئىشىنىپ، بىر ئىشەنمەي، قانداقلا بولسۇن، چۈشىدە كۆرگەن ئادەمنىڭ دېگەن-لىرىنى قىلىپ باقماقچى بوپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ئۇ ئورنىدىن

تۇرۇپ مەھەللە ئارىلاپ ئاسلان، كۈچۈك ۋە بۆجەن تېپىپ قىلدى. زىدىن يوشۇرۇن بىر يەرگە سولاپ قويۇپتۇ. كەچ كىرىپ قىزى ئۇخلاش ئۈچۈن ئۆيگە كىرىپ كېتىپتۇ. بىر ئاش پىشىمىدىن كېيىن تۇردى ماقۇل ئۇ ئاسلان، كۈچۈك ۋە بۆجەننى بىر - بىرلەپ قىز يانتان ئۆيگە كىرگۈزۈپ، ئىشىكىنى سىرتتىن قۇلۇپلاپ قويۇپ، ئۇزاق تىك تىخلاپ باقسا، ھېچقانداق سادا چىققىمى. تۇردى ماقۇل ئىچىدە، نېمە ئالامەتلەر بولار؟ بىچارە قىزىمغا ئاۋارىچىلىك يېتىپ قالارمۇ؟ خۇدا ئۇنى ئۆز پاناھىدا ساقلىغاي، نېمە بولسا ئەتىگەندە كۆرەرمەن... دەپ ئويلاپ، ئۆز ئۆيىگە كىرىپ ئۇخلاپتۇ. تاڭ ئېتىپتۇ. ئۇ قىزى ئورنىدىن تۇرغۇچە بېرىپ، قىزى يانتان ئۆيگە سېلىپ قويغان قۇلۇپنى ئېچىپ ئىشىك يېنىدا ئولتۇرۇپتۇ. بىرھازادىن كېيىن ئۆينىڭ ئىچىدىن گۈدۈڭ - گۈدۈڭ ئاۋاز چىقىپ، ئىشىك ئېچىلىپ، ئىچىدىن تۆت قىز چىقىپتۇ. بۇ قىزلار كىيىم - كېچەك، چىراي - شەكىل، يۈرۈش - تۇرۇش جەھەتلەردىن بىر - بىرىگە شۇنداق ئوخشاش ئىكەنلىكى، تۇردى ماقۇل بۇلارنىڭ ئىچىدىن قايسىسىنىڭ ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماپتۇ. قىزلار تەڭلا: «دادا» دەپ تەزىم قىپتۇ. تۇردى ماقۇل ھەيرانلىق ئىچىدە قىزلارنىڭ سالمىنى ئىلىك ئاپتۇ. ئۇ بۇ ۋەقەنى ئىس - جىنغا تىنماي، بېشىنى ئىچىگە تىقىپ يۈرۈۋېرىپتۇ. كۈنلەر ئۆتۈپ، قۇدىلار بىلەن پۈتۈشكەن توي ۋاقتى يېتىپ كەپتۇ. ئۇ قىزلىرىنى بىر كۈندە دېگۈدەك توي قىلىپ چىقىرىپتۇ. ئۇلار ئەر - لىرى بىلەن ئوبدان قىلمىشىپ قاپتۇ. قىزلار ئازنا شەنبەدە كېلىپ دادىسىنى يوقلاپ تۇرۇپتۇ. ئەمما، تۇردى ماقۇل بۇلارنىڭ ئىچىدە زادى قايسىسىنىڭ ئۆز قىزى ئىكەنلىكىنى بىلمەپتۇ، بىلەلمىگەنسېرى ئىچى پۈشۈپتۇ. ئۇنداق ئويلاپ، مۇنداق

ئويلاپ، ئاخىر ئۆز قىزىنى بىلىۋېلىش ئۈچۈن بىر چارە تېپىپتۇ. بىر كۈنى قىزلىرى ئۆزىنى يوقلاپ كەلگەن ئورماندىن پايدىلىنىپ:

— قىزلىرىم، سىلەر توي قىلىپ، ئۆي - ئوچاقلىق قىلىپ خېلى خېلى ۋاقىت بولۇپ قالدى. ئەللىرىڭلار بىلەن قانداقراق ئۆتۈۋاتىسىلەر؟ — دەپ، ئۇلارنى گەپكە ساپتۇ. شۇ ئەسنادا قىزدىن بىرىلەن گەپ باشلاپ:

— مېنىڭ ئېرىم بەك ياۋاش، مەن نېمە دېسەم شۇنى قىلىپ بېرىدۇ. بازاردىن ئەكەلگەن نەرسىلەرنى ئۇ يوق چاغدا يەۋېلىپ كۆرمىدىم دېسەممۇ، گەپ قىلمايدۇ. مېنىڭ بەختىم تازا ئېچىلدى، — دەپتۇ. ئىككىنچىسى بولسا:

— مېنىڭ ئېرىم سېنىڭكىدىنمۇ ياۋاش، ئاچچىقىم كەلگەندە تىللىساممۇ، چىشلىۋالساممۇ غىڭ قىلمايدۇ، — دەپتۇ. ئەمدى ئۆۋەت ئۈچىنچىسىگە كەپتۇ. ئۇ:

— مېنىڭ ئېرىم بەك ياخشى، مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن، ئۇمۇ مېنى ياخشى كۆرىدۇ. بىز بىر - بىرىمىزنى ھۆرمەتلەپ ئۆتۈشمىز، — دەپتۇ. ئەڭ ئاخىردا تۆتىنچى قىز يىغلام - سىراپ:

— قارىغاندا، ئىچىڭلاردا ئەڭ بەختسىزى مەن ئوخشايمەن. ئېرىم ناھايىتى قايىقى يامان، كۈلۈشنى بىلمەيدۇ. مەن ئۇنى ھەر كۆرسەم، قورققىنىمدىن ئۆزۈمنى دالدىغا ئالدىغان جاي تاپالماي قالمەن، — دەپتۇ. بۇ گەپلەرنى زەن قويۇپ ئاڭلاپ تۇرغان تۇردى ماقۇل قىزلارنىڭ گەپلىرىنىڭ ئۇراندىن ئۆزىنىڭ قىزىنى تونۇۋاپتۇ.

قېنى، سىز ئويلاپ كۆرۈڭ، تۇردى ماقۇل ئۆز قىزىنى قانداق بىلىۋالدى؟

ئوقانداق قۇتۇلۇپ قالدى

بۇرۇنقى زاماندا شەرق ئېلىدە ئىنتايىن چاققان بىر ئوغرى ئۆتكەنكەن. ئۇ ئەتراپ قاراڭغۇلۇققا چۆمگەن بىر ئاخشىمى سودىگەرنىڭ ئۆيىگە ئوغرىلىققا كىرىپتۇ. ئۇ ئەمدىلا پۇل ساندۇقىنى ئېچىشىغا سودىگەر بىلىپ قاپتۇ - دە، ئۇنى تۇتۇۋېلىش ئۈچۈن ئېتىلىپتۇ. ئوغرى دەرھال قېچىپتۇ، سو-دىگەر قوغلاپتۇ. سودىگەر قانچە كۈچەپ يۈگۈرسىمۇ ئوغرىغا يېتەلمەپتۇ. ئون چاقىرىمچە يول باسقاندىن كېيىن ئوغرى پا-يانسىز سزالىققا كېلىپ قاپتۇ. ئۇ قورقۇنچ ئىچىدە ئاياغلىرى-نى سالغۇچە سودىگەر يېقىنلىشىپ قاپتۇ ۋە: «تۇتۇۋالسام، چوقۇم ئۆلتۈرۈۋېتىمەن!» دەپ ۋارقىراپتۇ.

ئوغرى ئۆز جېنىنى ساقلاپ قېلىش مەقسىتى بىلەن سزالىق ئىچىگە يۈگۈرۈپتۇ، ئون نەچچە قەدەم مېڭىپلا يېتىپ قاپتۇ. سودىگەر بۇ ھالىنى كۆرۈپ تۇرۇپ قاپتۇ. ئوغرى يا ئالدى تەرەپكە، يا سودىگەر تۇرغان قۇرۇقلۇق تەرەپكە ماڭال-ماي، سزالىققا يېتىپ كېتىشكە باشلاپتۇ. سودىگەر ئىچ ئاغ-رىتىپتۇ، لېكىن قۇتۇلدۇرۇۋېلىشقا ئامالسىز قاپتۇ. ئوغرى ھاياتىدىن ئۈمىدىنى ئۈزۈپ، ئىككى كۆزىنى چىڭ يۇمۇۋاپتۇ، كېيىن يورۇقلۇقنى ئەڭ ئاخىرقى قېتىم بىر كۆرۈۋېلىش نى-يىتى بىلەن كۆزىنى ئاچقانكەن، ئۆزىنى قۇرۇقلۇقتا كۆرۈپتۇ.

قەدىرلىك دوستلار، ئويلاپ بېقىڭلار، ئوغرى سزالىقتىن قانداق چىقىپ، ئۆلۈمدىن قۇتۇلۇپ قالدى؟

ھاكىم تېكىن ئېشىكنى قانداق تاپتى

قەدىمكى زاماندا بىر سەھراللىق دېھقان ئېشىكنى مىنىپ شەھەرگە كىرىپتۇ، شەھەرگە كىرگەندىن كېيىن ئېشىكىنى ئۇلاغ باغلايدىغان جايغا باغلاپ قويۇپ، ئۆزى بازار ئارىلاپ يۈرۈپتۇ. شەھەردىكى قىزىقچىلىقلاردىن بېشى ئايلانغان دېھقان ئېشىكىنىمۇ ئەستىن چىقىرىپ قويۇپتۇ. بىرچاغدا ئېشىكى ئېسىگە چۈشۈپ، دەرھال ئېشىكى باغلانغان يەرگە كەلسە، باغلاقلىق تۇرغان بىر توپ ئۇلاغلار ئارىسىدا ئېشىكى يوق تۇرغۇدەك. بۇنىڭغا ئەجەبلەنگەن دېھقان، بىرى مىنىپ كەتكەن بولسا ئەكىلىپ قوياي، دەپ، كەچ كىرگۈچە ساقلاپتۇ، بىراق ئېشەكتىن دېرەك بولماپتۇ. باغلاقلىق تۇرغان ئۇلاغلارنى بولسا ئىگىلىرى ئەكىتىپتۇ. ئۇ يەردە پەقەت قوتۇر، كۆرۈمىسىز بىر ئېشەك قاپتۇ، ئەمما ئۇنى ھېچكىم ئالغىلى كەلمەپتۇ. بۇنى كۆرگەن دېھقان ئويلا - ئويلا، ئاخىر ئۆز ئېشىكىنى مۇشۇ ئېشەكنىڭ ئىگىسى ئەكەتكەنلىكىنى جەزملەشتۈرۈپ، نېمە قىلىشىنى بىلمەي تۇرغاندا، ئۆتۈپ كېتىۋاتقان بىر ئادەم ئۇنىڭ ئەھۋالىدىن خەۋەردار بولۇپتۇ ھەمدە ئۇنى ھاكىمغا ئەرز قىلىشقا ئۈندەپتۇ. دېھقان كېچىچە شۇ يەردە تۇنەپ، ئەتىسى ھاكىمنىڭ ھۇزۇرىغا بارسا، ئاخشام ئۆزىگە مەسلىھەت بەرگەن ئادەم ھاكىمنىڭ ئورنىدا ئولتۇرغۇدەك. ھاكىم دېھقاندا -

نى كۆرۈپ كۈلۈپتۇ ۋە ئۇنىڭغا:

— ئەجەبلەنمە، مەن بۇ شەھەرنىڭ ھاكىمى بولمەن، پات - پاتلا پۇقراچە ياسىنىپ ئەھۋال تەكشۈرمەن. سەن ھېلىقى قوتۇر ئېشەكنى ماڭا تاپشۇرۇپ، ئۆيۈڭگە خاتىرجەم كېتىۋەر. ئېشىدە - كىڭ چوقۇم بىر - ئىككى كۈننىڭ ئىچىدە تېپىلىدۇ. مەن ئۇنى ياساۋۇللاردىن ئەۋەتىپ بېرىمەن، — دەپتۇ.

ھاكىمنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان دېھقان ئۇنىڭدىن بەكمۇ سۆيۈنۈپتۇ. دېھقاننىڭ ئېشىكى راستتىنلا تېپىلىپتۇ. ئەسلىدە ھېلىقى قوتۇر ئېشەكنىڭ ئىگىسى ئۇنى ئۆزىنىڭ ئېشىكىگە تېگىشىۋالغانىكەن. قېنى، ھاكىم ئېشەكنى قانداق تاپتى؟

موللام ئوغزى قانداق تاپتى

بۇرۇنقى زاماندا بىر موللام بولۇپ، ئۇنىڭغا ئاتىسىدىن بىر دانە مەرۋايىت مىراس قالغانىكەن، بۇ مەرۋايىتقا كۆرگەنلا كىشىنىڭ زوقى كېلىدىكەن. موللام مەرۋايىتنى بىر كىچىك ساندۇقتا ساقلايدىكەن، ھەر كۈنى ئەتىگەندە ساندۇقنى ئېچىپ مەرۋايىتنى بىر كۆرىدىكەن. بىر كۈنى موللام ئادىتى بويىچە مەرۋايىتنى كۆرمەكچى بولۇپ ساندۇقنى ئاچسا، مەرۋايىت يوق تۇرغۇدەك. موللام ئۆز ئۆيىدە ئوقۇتۇۋاتقان تالىپلاردىن گۇماندا-لىنىپتۇ، لېكىن ئون نەچچە تالىپنىڭ ئىچىدە زادى قايسى-سىنىڭ ئالغانلىقىنى بىلمەك ئوڭاي ئەمەس - دە. قانداق قىلىش كېرەك؟ موللام ئويلا - ئويلا، ئاخىر بىر ئامال تېپىپتۇ. ئۇ ئوغۇللىرىنى ۋە تالىپلىرىنى بىر يەرگە يىغىپ:

— ئۆيىمىزدىكى مەرۋايىتنىڭ يوقالغانلىقى مەلۇم بولدى. مەرۋايىت يوقالغان بىلەن، ئۆيىمىزدە ئوغرى تۇتىدىغان بىر كوزا بار، بۇ كوزىنى ھەممىڭلار نۆۋەت بىلەن تۇتۇپ باقسىد-لىر، مەرۋايىتنى كىم ئوغرىلىغان بولسا، شۇنىڭ قولى كو-زىغا چاپلىشىپ قالىدۇ، — دەپتۇ - دە، بىر كوزىنى ئوتتۇ-رىغا قويۇپ چىراغنى ئۆچۈرۈۋېتىپتۇ.

موللامنىڭ ئوغۇللىرى ۋە تالىپلار نۆۋەت بىلەن كوزىنى تۇتۇپتۇ، ئەمما ھېچكىمنىڭ قولى كوزىغا چاپلاشماپتۇ. موللام

ھەممىسىنىڭ قولىغا قاراپ چىقىپ، ئارىدىن بىرىگە:
— مەرۋايىتىنى سەن ئوغرىلاپسەن، — دەپ ئۇنى باغلاشقا
بۇيرۇپتۇ، ئوغرىمۇ ئىقرار قىپتۇ. قېنى، ئويلاپ بېقىڭلار،
موللام ئوغرىنى قانداق تاپتى؟

دانشمەن نېمە دەيدۇ

بۇرۇن ئۈچ مەرگەن ئوۋغا چىقىپ بىر - بىرنى سە -
 نىشىپتۇ. ئۇلار ئوقيا ئېتىشىۋاتقاندا، ئۇچقۇر ئات مىنگەن
 بىر يولۇچى ئادەم كەپتۇ. ئاتقا مەرگەنلەرنىڭ كۆزى چۈشۈپ:
 — تۇلپارىڭىزنى سېتىپ بەرسىڭىز؟ — دېيىشىپتۇ. يو -
 لۇچى ئۇلارغا:

— تۇلپارىمنى ساتمايمەن، لېكىن ئۇچىڭلارغا ئۈچ خىل
 ياننىڭ ئوقىدىن بىرقانچە تالدىن بېرىمەن، كىمنىڭ نىشانغا
 تەگمىگەن ئوقى كۆپ بولسا، ئېتىم شۇنىڭ بولىدۇ. ئەمما،
 شەرت شۇكى، نىشانغا تەگكۈزۈش ئۈچۈن پۈتۈن ماھارىتىڭلار -
 نى ئىشقا سالىسىلەر، — دەپتۇ.

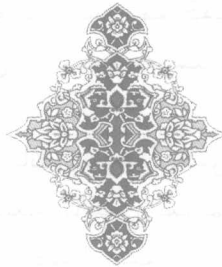
ئۈچ مەرگەن ماقۇل بوپتۇ. يولۇچى ئۇلارنىڭ بىرىنچە -
 سىگە ئاق، ئىككىنچىسىگە قىزىل، ئۈچىنچى مەرگەنگە قارا
 ئوقلارنى بېرىپ، نىشانغا بىر دانە تاۋۇزنى قويۇپ:
 — ئوقنى ئېتىڭلار! — دەپتۇ.

مەرگەنلەر تۇلپارنى قولغا چۈشۈرۈش مەقسىتىدە ئوقنى
 نىشاندىن باشقا تەرەپلەرگە ئېتىۋېرىپتۇ. شۇ چاغدا ئۇلارنىڭ
 يېنىغا بىر دانىشمەن كېلىپ:

— بۇ نېمە قىلغىنىڭلار؟ — دەپتۇ. ئۈچ مەرگەن بولغان

ئىشنى سۆزلەپ بېرىپتۇ. دانشمەن بۇلارنىڭ سۆزىنى ئاڭلاپ:
— مۇنداق قىلساڭلار، ئاتنى ئالمايسىلەر. بۇنىڭ ئۈچۈن
مۇنداق قىلساڭلار بولىدۇ، — دەپتۇ.
ئېيتىڭلارچۇ، دانشمەن زادى نېمە دېدى؟

بەش نان

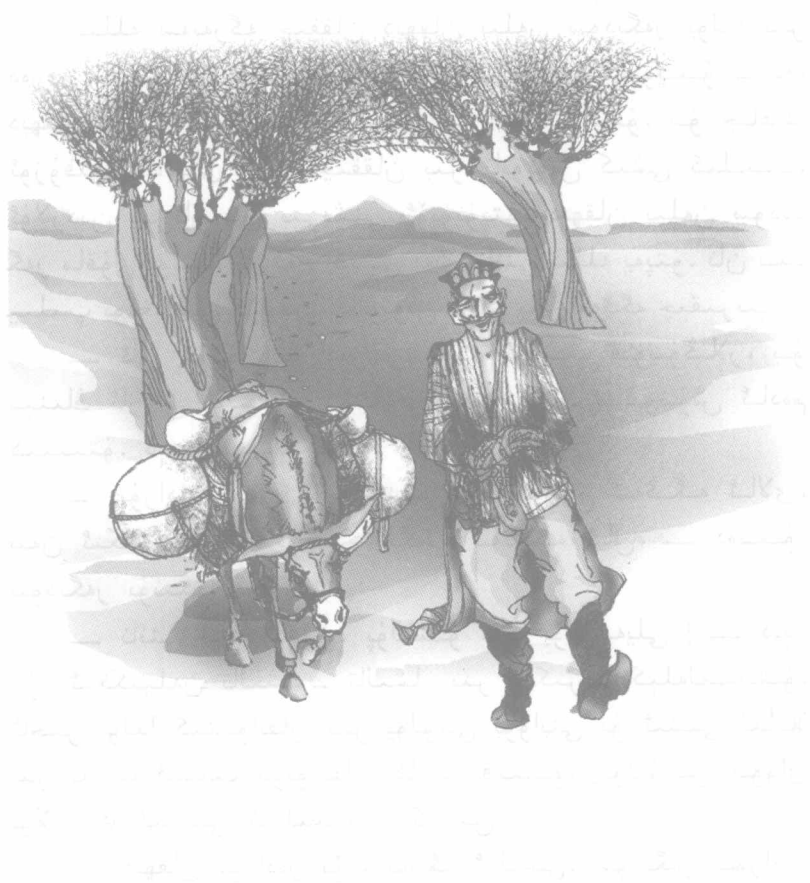
بىللە سەپەرگە چىققان دېھقان بىلەن سودىگەر يولدا بىر دەرخ سايىسىدە ئولتۇرۇپ نان يېيىشمەكچى بوپتۇ - دە، دېھقان ئۈچ نان، سودىگەر ئىككى نان چىقىرىپتۇ. بۇ چاغدا ئوزۇقلۇق ئالماي يولغا چىققان بىر ناتونۇش كىشى كېلىپ، ئۇلاردىن بىر ئاز نان بېرىشنى ئۆتۈنۈپتۇ. دېھقان بىلەن سودىگەر ماقۇل بوپتۇ، بۇ ئۈچ كىشى بەش ناننى بىللە يەپتۇ. نان يەپ-يىلىپ بولغاندىن كېيىن، ناتونۇش ئادەم بەش تەڭگە چىقىرىپ: — ئاق كۆڭۈل بۇرادەرلەر، بۇنى ئېلىپ قويۇڭلار، بۇ مېنىڭ ئازراق بولسىمۇ كۆڭلۈم! — دەپتۇ. ناتونۇش ئادەم كېتىپتۇ. دېھقان سودىگەرگە:

— بۇرادەر، مەن ئۈچ نېنىم ئۈچۈن ئۈچ تەڭگە ئالاي، سەن ئىككى نېنىڭ ئۈچۈن ئىككى تەڭگە ئال، — دەپتۇ. سودىگەر بۇنىڭغا قوشۇلماي:

— ناننى تەڭ يېدۇق، پۇلىنىمۇ تەڭ بۆلۈشەيلى! — دەپتۇ. ئىككىيلەن تالشا - تالشا، بىر پىكىرگە كېلەلمەپتۇ. ئاخىر يولدا كېتىۋاتقان بىر يولۇچى بوۋاينى بۇ ئىشنى لىلا بىر تەرەپ قىلىپ قويۇشقا تەكلىپ قىپتۇ. يولۇچى بوۋاي بۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن:

— دېھقان بۇرادەر تۆت تەڭگە ئېلىشى، سودىگەر بۇرادەر

بىر تەڭگىلا ئېلىشى كېرەك. مۇشۇنداق بولسا، تازا مۇۋاپىق بولغان بولىدۇ! — دەپتۇ. سودىگەرمۇ بۇنىڭغا قايىل بوپتۇ. يولۇچى بوۋاينىڭ تەقسىماتى ئادىل بولىدىمۇ، يوق؟

تېشماقلىق چۆچەكلەرنىڭ جاۋابلىرى

ئۇ قىز: «ئەلۋەتتە، ھەر ئىشنى ئۆزى بىلىپ قىلىشى كېرەك» دېگەن سۆزى بىلەن ئاتا - بالغا يارىغان.

پاتەمخان ساۋۇتقا تەئەللۇق بولۇشى كېرەك، چۈنكى ساۋۇت جاھاننەما ئەينىكىدە پاتەمخاننىڭ سەكراتقا چۈشۈپ قالغىنىنى كۆرمىگەن بولسا، ئاۋۇت بىلەن داۋۇت خەۋەرسىز قالاتتى - دە، پاتەمخاننىڭ قېشىغا ئۇنداق تېزلىك بىلەن بارالمىتتى، نەتىجىدە پاتەمخان جان تەسلىم قىلاتتى.

قىزچاق يىگىتنىڭ سۆيگىنىنى چاقىرغىلى بارغاندا، ئۆي - دە قىزنىڭ ئۆگەي ئانىسى يوق ئىكەن، شۇنىڭ ئۈچۈن، «يوق ئىكەن، كېلەي دېدى» دېگەن. ماڭاي دەپ تۇرغاندا ئۆگەي ئانىسى كېلىپ قېلىپ، يىگىتنىڭ قېشىغا بېرىشقا ئامال قىلالمىغان، بۇ ئەھۋالنى: «كېلىپ قېلىپ، كېلەلمىدى» دەپ ئۇقتۇرغان.

قىزنى ئۇستاز بىلەن پۈتۈشكەن يىگىتكە بەرسە مۇۋاپىق، چۈنكى ئابلاباي ھەج سەپىرىگە مېڭىشتىن ئىلگىرى ئۆزىنىڭ

قايتىپ كېلىش ۋاقتى ئۇزىراپ كەتسە، ئۇستازنىڭ قىزىغا ئا-
تدارچىلىق قىلىپ ياتلىق قىلىشنى تاپلىغان. دەرھەققەت
ئابلاباي قايتىپ كەلگۈچە نەچچە يىل ئۆتۈپ، قىز بويىغا يې-
تىپ قالغان.

ۋەزىر قىزنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى بويىچە، قويلارنى
بازارغا ئاپىرىپ قىرقىپ يۇڭنى سالتقان، كەچقۇرۇن ئۇ
قويلارنى قايتۇرۇپ كەلگەن ۋە يۇڭ سالتقان پۇلنى پادشاھقا
تاپشۇرغان.

مالچى ئۇلارغا: ئالدى بىلەن بىر جۇۋىنى ئەمەتنىڭ يى-
گىرمە كۈن كىيىشىنى، يەنە بىر جۇۋىنى سەمەت ئون كۈن
كىيىپ مەمەتكە بېرىشىنى، مەمەتنىڭ بۇ جۇۋىنى يىگىرمە كۈن
كىيىشىنى، ئەمەت كىيگەن جۇۋىنى سەمەت كىيىپ كەم قال-
غان ئون كۈننى تولدۇرۇشىنى، شۇنداق قىلسا، ئۈچ ئادەمنىڭ
بىر ئاي ئىچىدە ئىككى جۇۋىنى يىگىرمە كۈندىن كىيىپ
چىققىلى بولىدىغانلىقىنى ئېيتقان.

ئىككىنىڭ ئاتىشى تۆت دەرىجىسىگە تەڭ بۇغداي بېرىش
لازىم.

سارايۋەننىڭ نەۋرىسى: «بىز خەت - توختام بويىچە ئىش
قىلايلى، پۇلنى ئۈچ كىشى تەڭ كەلگەندە تۆلەيمەن دەڭ» دې-
گەن. سارايۋەن نەۋرىسىنىڭ كۆرسەتكەن ئەقلى بويىچە بۇ
گەپنى قىلغان. ئىككى سودىگەرنىڭ تىلى تۇتۇلۇپ، قېچىپ
كەتكەن ھېلىقى بىرىنى تېپىپ كېلىش ئۈچۈن سەپەرگە
ئاتلانغان.

ئامادا باشلامچىلىق قىلىش ئىقتىدارى يوق، شۇنىڭ ئۈچۈن جامائەتنىڭ كۈلكىسىگە قالغان. باشلامچىلىق قىلىش ئىقتىدارى بولسا، باشقىلارنىڭ نېمە دېيىشىدىن قەتئىينەزەر، ھامان جامائەتنىڭ ئالدىدا مېڭىۋېرەتتى، كۈلكىگىمۇ قالمىماي، قىزنىڭ ئاپىسى بىلەن ئوغۇلنىڭ دادىسىنىڭ ئاپىسى بىر تۇغقان، قىز بىلەن ئوغۇلنىڭ دادىسى بىر نەۋرە تۇغقان بولىدۇ، ئوغۇل بولسا، قىزنىڭ نەۋرە ئاكىسىنىڭ ئوغلى بولىدۇ.

ھەقىقەتەن ئېيىق ئالدىنىپ قالغان، چۈنكى تۈلكە ئۆزى-نىڭ ئىككى باش سەۋزىسى بەدىلىگە بىر قاچا شورپا ئىچتى، دېمەك قازانغا قوشقان سەۋزىسىنى ئۆزى يەپ بولدى. قاقىر ئىچكەن بىر قاچا شورپا بەدىلىگە كەلگەن ئالتە دانە بېلىق ئەلۋەتتە ئېيىقنىڭ بولۇشقا تېگىشلىك، بۇنىڭدا تۈلكىنىڭ ھەقىقى يوق ئىدى. ئېيىق ھېسابنى توغرا قىلماي، تەبىئىي ھالدا تۈلكىگە ئالدىنىپ قالدى.

ئوتۇنچى يىگىت: «يوق» دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. پادىشاھ «نېمە ئۈچۈن؟» دەپ سورىغاندا، ئوتۇنچى يىگىت: «پادىشاھنى بۆشۈكتە ياتقان بالىسى ئۆز ئورنىدا تۇرۇپ ئىشقا سالالايدۇ، ئۇنىڭدىن باشقا ئادەم ئەيمىنىپ ئىشقا بۇيرۇيالمايدۇ. ھەزرەت-لىرىنىڭ بالىسى بولمىغاندىكىن، مەن يوق دېدىم» دەپ پادىشاھنى قايىل قىپتۇ.

تۆگىچى بوۋاي تۆگە يەيدىغان تۆگىنى مىنىۋالدى، توقۇم يەيدىغان تۆگىنى ئۇنىڭ كەينىگە چاتىدۇ، توقۇم تۆگىچىنىڭ ئاستىدا بولغانلىقتىن، كەينىدىكى تۆگە يېيەلمەيدۇ، ئادەم يەيدىغان تۆگىنى ئەڭ كەينىگە چاتىدۇ.

ئايالى قاراقچى ئالسا توغرا بولىدۇ. ئوغرىنىڭ ھۈنرىگە قارىغاندا قاراقچىنىڭ كۆرسەتكەن ھۈنرى ئۈستۈن، چۈنكى قاراقچى يۈرەكلىك ھالدا پادشاھقا ئۆز بېشىدىن كەچۈرگەنلىرىنى ھېكايە قىلىپ سۆزلەپ بېرىشكە جۈرئەت قىلالغان.

مۆتۈەر كىشى ئۈچ ئوغۇلنىڭ ھەرقايسى گۆھەرنى ئۆز ئۆيىدە بىر كېچە - كۈندۈزدىن ساقلاشنى، مۇشۇنداق نوۋەتلىشىپ ئايلىنىدۇرۇپ ساقلاشنى ئۆمۈرۋايەت داۋاملاشتۇرۇشنى، مۇشۇنداق بولغاندا، ئاكا - ئۇكىلارمۇ بىر - بىرى بىلەن كۈن ئاتلاپ دېگۈدەك كۆرۈشۈپ تۇرالايدىغانلىقىنى ئېيتقان. شۇنىڭ بىلەن بۇ چارە ئەۋلادتىن - ئەۋلادقا قېلىپ، گۆھەر يىتمىگەن ۋە خاسىيىتىنى يوقاتمىغان.

تۈردى ماقۇل قىزلارنى گەپكە سېلىپ، ئۇلارنىڭ ئەرلىرى بىلەن بولغان مۇناسىۋىتىدىن مەجەزىنى بىلگەن ۋە بۇنى مۇشۇك، ئىت، توشقانلارنىڭ ئالاھىدىلىكى بىلەن سېلىشتۇرۇپ، بىرىنچى بولۇپ سۆزلىگەن قىزنىڭ مۇشۇك، ئىككىنچى بولۇپ گەپ قىلغاننىڭ ئىت، ئەڭ ئاخىردا گەپ قىلغاننىڭ توشقاندىن ئۆزگەرگەنلىكىنى، ئۈچىنچى بولۇپ سۆزلىگەن قىزنىڭ ئۆزىنىڭ قىزى ئىكەنلىكىنى بىلىۋالغان.

ئوغرى چۈش كۆرگەن. ئۇ ئۆلۈم ۋەھمىسىدىن قورقۇپ چۆچۈپ ئويغىنىپ كەتكەن.

ھاكىم ھېلىقى قوتۇر ئېشەكنى بىر كېچە - كۈندۈز ئاچ قويدۇ، ئەتىسى ئېشەكنى قويۇۋېتىپ، ئۇنىڭ ئارقىسىغا پايلاقچى سېلىپ قويدۇ. ئاچ قالغان ئېشەك ئۆزىگە يەم بېرىپ ئۆگەتكەن ئىگىسىنىڭ ئۆيىگە بارىدۇ. شۇنداق قىلىپ،

ئوغرى تۇتۇلۇپ، ئېشەك ئىگىسىگە قايتۇرۇلدى.

موللام كوزىغا قازاننىڭ كۆيىسىنى سۈركەپ قويۇپ،
 ئوغرى قولىنىڭ چاپلىشىپ قېلىشىدىن قورقۇپ كوزىنى تويۇپ
 مىغان. كوزىنى تۇتقانلارنىڭ قولىغا كۆپە يۇقۇپ قالغان. پە
 قەت ئوغرىنىڭ قولىغا ھېچنېمە يۇقمىغان. مانا شۇنىڭغا
 قاراپ موللام ئوغرىنى تېپىۋالغان.

ئۇلارغا ئوقلىرىنى ئۆزئارا ئالماشتۇرۇپ نىشانغا ئېتىش
 ھەققىدە مەسلىھەت بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇلار پۈتۈن ماھا-
 رىتىنى ئىشقا سېلىپ، نىشانغا تەڭكۈزۈش ئۈچۈن ئاتىدۇ.

ئۇلار بەش نانىنىڭ ھەربىرىنى چوڭ - كىچىكلىكى ئوخ-
 شاش ئۈچ پارچىگە بۆلگەن. بۇنداق بولغاندا دېھقاننىڭ توققۇز
 پارچە، سودىگەرنىڭ ئالتە پارچە، جەمئىي ئون بەش پارچە بو-
 لىدۇ. ئۈچ ئادەمنىڭ ھەربىرى بەش پارچىدىن يەيدۇ. بۇنىڭدىن
 كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇكى، دېھقان ناتونۇش يولۇچىغا تۆت پارچە،
 سودىگەر بولسا، بىر پارچە نان بەرگەن بولىدۇ. بۇنداق بول-
 غاندا دېھقان تۆت تەڭگە، سودىگەر بىر تەڭگە ئېلىشى كېرەك.
 دېمەك، يولۇچى بوۋايىنىڭ تەقسىماتى ناھايىتى ئادىل بولغان.

بۆرە تۈلكە ھەم بۆدۈنە

بۇرۇن زاماندا، كونا خاماندا،
ئۈچى تۇيۇقسىز كۆرۈشكەنكەن.
كىشى بارمىغان چۆل - باياۋاندا،
سەپەر قىلىشىپ يۈرۈشكەنكەن.
جاڭگاللىقلارنى تۈلكە ئارىلاپتۇ،
ھېچقايسىسى بۇنى تۇيىمىغانكەن.
ئاچ كۆز بۆرىدىن جانلار زارلاپتۇ،
ئۇچرىغاننىلا قويمىغانكەن.
تۈلكە مۇغەمبەر، بۆرىسى ئاچ كۆز،
بۆدۈنە ساددا، ئۇقمىغانكەن.
ئۈچى سەپەردە، پەسلى دەل كەچ كۆز،
ئەمما، بۆدۈنە قورقمىغانكەن.

ئۆتكەن زامانلارنىڭ بىرىدە، كەنجى بېدە ئورۇمى ۋاقتىدا،
بىر بۆدۈنە بىر كونا خاماننىڭ قىرغىقىدىكى چىملىقتا ئۆز
جورلىرىنى ئىزدەپ: «ۋىت - ۋالاق، ۋىت - ۋالاق» دەپ
سايىراپ تۇرغاندا، بىر تۈلكە قۇيرۇقىنى يۇقىرىغا كۆتۈرۈپ
بۆدۈننىڭ يېنىغا كەپتۇ. بۆدۈنە بىلەن تۈلكە بىر - بىرىگە

قارشىپ تۇرۇشقانىڭ ئارىلىقىدىلا، بىر بىرگە كېلىپ،
ئىككى ئالىپ ئۇلارنىڭ قېشىغا كېلىپ تۇرىدىغان بىر
بۆرە، تۈلكە ئۈچى ئۈشتۈمتۇلا ئۇچرىشىپ قالغانىكەن.
جىم دېيىشمەي، خېلى ئۇزۇن ۋاقىتلارغىچە بىر - بىرگە
شىپ قاپتۇ.

بىر ۋاقىتلار ئۆتكەندىن كېيىن تۈلكە ئاۋۋال بۆرگە،
كېيىن بۆدۈنىگە تازا سەپىلىپ قارىۋېلىپ، ئاستا ئېڭىشىپ
سالام بېرىپتۇ - دە، مۇنداق دەپتۇ:

— ئۈچىمىز ئۈچ ياقىتىن كەلدۇق، ئۇزۇن يوللارنى بىر -
بىر ئاران تېپىشتۇق، دوست بولايلى، دوست بولغاندىمۇ،
تازا چىن دوستلاردىن بولايلى، تاپقان - تەرگىنىمىز تەڭ
بولسۇن، ئۆمرىمىز بىللە ئۆتسۇن.

بۆدۈنە بىلەن بۆرە ئاۋۋال بىر - بىرگە قارىشىۋېلىپ،
كېيىن ئىككىسى تەڭ ئېگىلىپ تۈلكىگە تەزىم قىلىشىپتۇ -
دە، تۈلكىنىڭ تەكلىپىنى ماقۇل كۆرۈپتۇ. بۇ ئۈچى شۇ كۈن -
دىن باشلاپ دوست بولۇپ، ئۇزۇن زامانغىچە بىر كونا خاماندا
كۈن ئۆتكۈزۈشۈپتۇ.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە بۇ ئۈچى يىراق بىر جايغا سەپەرگە
جايدۇنۇپ يولغا راۋان بوپتۇ. ئۇلار قويۇق چاتقاللىق، جاڭ -
گاللارنى، ئېگىز - ئېگىز تاغ - ئېدىرلارنى ۋە ئويما -
چوڭقۇر سايلارنى بېسىپ ئۆتۈپتۇ، سەپەرنىڭ دەسلەپىدە غەم -
لىۋالغان ئوزۇقلىرىدىن كەڭتاشا يەپ - ئىچىپ مېڭىشىپتۇ،
يول يۈرۈشمۇ كۆڭۈللۈك بوپتۇ، ئەمما يولى بەك ئۇزىراپ،
ئوزۇقلىرى تۈگەشكە باشلاپتۇ، ئاخىردا يېگۈدەك بىرەر نەر -
سىمۇ قالماپتۇ ھەم يولدىنمۇ تېپىلماپتۇ. بۆرە قورساق ئاچ -
لىقىغا چىداشلىق بېرەلمەپتۇ، بۆدۈنە بىلەن تۈلكە بۆرىنىڭ
ئالدىغا چۈشۈپ، لىپىلداپ كېتىۋېرىپتۇ. بۆرە غەيرىتىگە ئې -

لىپ ئۇلارنىڭ كەينىدىن خېلى يەرلەرگىچە مېڭىپ بېقىپتۇ، ئاخىر بولالماي يولنىڭ ئوتتۇرسىدا يېتىۋاپتۇ. بۆدۈنە بىلەن تۈلكە ئارقىسىغا قارسا، بۆرە يولنىڭ ئوتتۇرسىدا پالاستەك سوزۇلۇپ ياتقۇدەك. يېقىن كېلىپ قارسا، بۆرنىڭ چىرايى تاترىپ، يەتتە يىل كېزىك تارتقاندەك سارغىيىپ كەتكەن. بۆرە:

— قورسىقىم بەك ئېچىپ كەتتى، يەيدىغانغا بىرنەرسە تېپىلمىسا يول يۈرەلمەيمەن، — دەپتۇ.

تۈلكە بۆرنىڭ بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، قۇيرۇقىنى كۆتۈرۈپ، بىر ئۇياققا، بىر بۇياققا مېڭىپتۇ، ئاندىن سوزۇلۇپ ياتقان يولغا كۆز سايپتۇ، بايقىغۇدەك بولسا، بىر خوتۇن ئېتىزدا كۈزگى ئېڭىز ئاغدۇرۇۋاتقان ئېرىگە قاچىدا تاماق ئېلىپ كېلىۋاتقۇدەك. تۈلكە دەررۇ بۆرىگە قاراپ:

— دوستۇم، غەم قىلما، قورسىقىڭنى ھازىر تويغۇزدىمىز، — دەپتۇ ۋە بۆدۈننى يېنىغا تارتىپ، — بۇرادەر بۆدۈن نە، ئاۋۋ كېتىۋاتقان خوتۇننى كۆردۈڭمۇ؟ سەن ئاشۇ خوتۇن كېتىپ بارغان تەرەپكە قاراپ ئۇچىسەن، ئۇنىڭ يېنىغا بارغاندا، ئالدىغا چۈشسەن. ئۇ سېنى تۇتۇۋالمىمەن دەپ قاچىنى قويۇپ قوغلايدۇ، سەن بولساڭ بىر قونۇپ، بىر ئۇچۇۋېرىدەن، قاچىدىكى تاماق بولسا بىزگە قالىدۇ، — دەپتۇ.

بۆدۈنە تۈلكىنىڭ مەسلىھىتىگە «ماقۇل» بولۇپ، ھېلىقى خوتۇن تەرەپكە قاراپ ئۇچۇپتۇ. بۆدۈننىڭ ئارقىسىدىنلا تۈلكە بىلەن بۆرە ھېلىقى خوتۇن كېلىۋاتقان يولنىڭ چېتىدىكى ئېرىقنىڭ ئىچىگە يېتىپ بېرىپ ماراپ يېتىشىپتۇ. بۆدۈنە ئۇچقان بويىچە خوتۇننىڭ ئالدىغا بېرىپ چۈشۈپ، بويىنى ئۇزۇن سوزۇپ چۇرۇلداپ يورغىلاپ مېڭىپتۇ. قاچا كۆتۈرۈپ كېتىۋاتقان خوتۇن:

— ئەجەب چىرايلىق جانۋار — دە، سەن، جۈرۈكداشلىم،
رىڭ خويمۇ يېقىملىق. سېنى تۇتۇپ بالامغا بېقىپ قويغۇدەك
دەپ، قاچىنى يەرگە قويۇپ، بۆدۈننى قوغلاپتۇ. بۆدۈننىڭ
ھېلىقى خوتۇننىڭ ئالدىدا بىر ئۇچۇپ، بىر يورغىلاپ
ۋېرىپتۇ، ئۇ خوتۇن خۇشال بولۇپ: «ئەنە تۇتۇۋالدىغان بول-
دۇم، مانا تۇتۇۋالدىغان بولدۇم» دەپ، بۆدۈننىڭ كەينىدىن
قوغلاپ كېتىۋېرىپتۇ. قاچا بولسا، ئۇنىڭ يادىدىن چىقىپ
كېتىپتۇ. خوتۇن شۇ قوغلىغىنىچە ئېرىنىڭ يېنىغا يېتىپ
كېلەي دەپ قايتۇ.

قوش ھەيدەۋاتقان ئېرى خوتۇنغا قارىسا، پۇلاڭلاپ چىقىپ
كېلىۋاتقۇدەك، ئۇنىڭ چاچلىرى چۇۋۇلۇپ كەتكەن، يېقىنراق
كەلگەندە بايقىسا، بىر بۆدۈنە خوتۇننىڭ ئالدىدا بىر ئۇچۇپ،
بىر قونۇپ يورغىلاپ كېتىۋاتقۇدەك. دېھقان ھەيدەۋاتقان قو-
شنى توختىتىپتۇ، ئاڭغىچە بۆدۈننىمۇ ئۇچۇپ كېلىپ قوشقا
قېتىملىق ئۇينىڭ مۇڭگۈزىگە قونۇۋاپتۇ. ئەتىدىن — كەچكىچە
قوشقا قېتىلغان ئۇي ھېرىپ كەتكەنلىكتىن مۇڭگۈزىنى
سىلكىمۇ قويماپتۇ.

— توختا، خوتۇن، توختا! — دەپ، دېھقان ئالدىراشلىق
بىلەن قولىغا بىر كالتەكنى ئېلىپ ئاتقانكەن، بار كۈچى
بىلەن ئېتىلغان كالتەك بىچارە ئۇينىڭ مۇڭگۈزىنى تاق تۇۋد-
دىن قومۇرۇپ چۈشۈپتۇ. بۆدۈننىڭ كالتەك تېگەمدۇ، ئۇ ئال-
لىقاچان پەيدەك ئۇچۇپ كۆزدىن يىتىپتۇ.

ئۇينىڭ مۇڭگۈزى كالتەك بىلەن تەڭلا يەرگە چۈشكەندە،
دېھقاننىڭ خوتۇنى قاچىنى ئەسلەپ، ئۇنى ئېلىپ كېلىش ئۈ-
چۈن كەينىگە يېنىپ يۈگۈرۈپتۇ، بېرىپ قاچىنى قولىغا ئاپتۇ —
دە، ئۇينىڭ مۇڭگۈزى يامان بولدى، ئەمدى قوش توختاپ قال-
سا، بار بالانى تەرگەن سەن خوتۇن، دەپ، ھېلىقى كىشى مې-

نى ئۆلگۈچە دۇمبالاپ يۈرمىسە بولاتتىغۇ، دەپ، قايغۇ ئىچىدە ئېرى تەرەپكە مېڭىپتۇ، ئېرىنىڭ يېنىغا يېقىن بېرىپ قارد-سا، ئۇنىڭ رەڭگىرۈپ قار - يامغۇر ياغدىغاندەك تۇرغۇدەك. خوتۇن ئېرىنىڭ بۇ پەيلىدىن قورقۇپ، پۇتىنىڭ ئۇچىدا بىر دەسسەپ، ئىككى چامداپ كەپتۇ. ئەندىشە خىيالى تېرىقتەك چېچىلىپ كەتكەن خوتۇن نېمە قىلارنى بىلمەستىن ئورنىد-دىلا تۇرۇپ قاپتۇ، ئېرى خاپىلىق بىلەن ساڭگىلىتىپ ئول-تۇرغان بېشىنى كۆتۈرۈپ:

— ھوي ھاڭۋاقتى، بولساڭچۇ، قورساق ئېچىپ ئۆلەي دېدىغۇ كىشى، — دەپ، خوتۇننى بىرمۇنچە جونۇپتۇ. خوتۇن قاچىنىڭ ئاغزىدىكى ئورالغان لۆڭگىنى يېشىپ قارىسا، كورد-نىڭ ئاغزى بىلەن تەڭ تېزەك تۇرغۇدەك. بۇ ئالامەتنى كۆرگەن خوتۇن: «ۋاي ئۆلدىمەي» دەپ، پېشانىسىگە بىرنى ئۇرۇپتۇ - دە، بېشىدىن بىر قاپاق سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك بولۇپ، تۇر-غان جايدا تاشتەك قېتىپ قاپتۇ.

بىچارە خوتۇن كورنى كۆتۈرۈپ ماڭغاندا ئۇنىڭ ئىچىگە قارىمىغانىكەن. ئۇ بۆدۈننى تۇتمەن دەپ قوغلاپ ماڭغاندا، ئېرىنىڭ ئىچىدە ماراپ ياتقان تۈلكە بىلەن بۆرە مانتىنى تويغۇچە يەپ، ئېشىپ قالغانلىرىنى بۆلۈشۈۋېلىپ، قاچىنىڭ ئىچىگە ئاغزى بىلەن تەڭ ئات تېزىكىنى تولدۇرۇپ، ئۈستىنى ئاۋۋالقىدەك لۆڭگە بىلەن ئوراپ قويۇشقانىكەن.

خوتۇن ھوشىنى يىغىپ ئەتراپىغا قارىسا، ئالدىدا تۇرغان ئېرى يوقتەك، ئەتراپىغا سىنچىلاپ قارىغۇدەك بولسا، ئېرى ئۈيىنى يېتىلەپ ئۆيى تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقۇدەك. خوتۇن نېمە ئىشلار بولۇپ كەتكەنلىكىنى ئويلاپتۇ - ئويلاپتۇ، ئۇنىڭ چېگش ئويى يېشىلمەپتۇ. ئۇ ئۆرە تۇرۇپ «ئۇھ» دەپتۇ، «ئاھ» دەپتۇ، ئاخىردا: «ئۆزۈم تاپقان بالاغا، نەگە باراي دەۋاغا»

دەپ، ئۆيى تەرەپكە قاراپ كېتىپتۇ. ئەر - خوتۇن ئىككىسى خاپىچلىق بىلەن ئۆيگە بارغاندىن كېيىن، ئۇنىڭ ئىسمىنى تەكشۈرۈپ چىقىپ، بىر - بىرى بىلەن ئۇرۇشۇپ ئاجرىشىپ كېتىشىنى ياكى: «ئۆتكەن ئىشقا سالاۋات» دەپ، يەنە ئاۋۋالقىدەك ئۆي تەكشۈرۈپ چىقىپ، ئۇنىڭ تېگى - تەكتىنى سۈرۈشتۈرۈپ كۆرگەن كىشى بولماپتۇدەك.

بۇدۈنە مەسلىھەت قىلغان جايغا كېلىپ، تۈلكە بىلەن بۇرىدىن ئېشىپ قالغان بىر مانتىنى كىچىك تۇمشۇقى بىلەن چوقۇلاپ، ئۇششاق توغرىغان كاۋا بىلەن تۈگۈرلىشىپ قالغان جىگرەدەكلەرنى يەپ قورسىقىنى تويغۇزۇپتۇ، ئاندىن بۇ ئۈچى يەنە يولغا چۈشۈپتۇ. بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن بۆرە تۈلكە بىلەن بۇدۇننى توختىتىۋېلىپ:

— ئاغىنىلەر، قورسىقىم ئاچقاندەك قىلىۋاتىدۇ. قورساق - نىڭ ئاچقانلىقىنى ئىلگىرىبەك ئېيتىپ قويمىسام، كېيىن چىداپ تۇرالمىدىكەنمەن، — دەپتۇ. تۈلكە بۇدۇننىڭ قارايتۇ - دە، ئاندىن كېيىن بۆرىگە:

— راست دەيسەن، دوستۇم، قورسىقىڭنىڭ ئېچىۋاتقانلىقىنى ئالدىنراق ئېيتقىنىڭ ياخشى بولدى، ئالدىنراق مەسلىھەت - لىشىۋالايلى، — دەپ، بۇدۇننى يولىنىڭ بىر چېتىگە تارتىپ، — دوستۇم بۇدۇنە، بۇ بۆرە بىزگە بىر بالا بولدى، ئۇنىڭدا قورساق جېدىلىدىن باشقا ھېچ گەپ يوق، ئولتۇرسا - قوپسا يەيمەنلا دەيدۇ، — دەپتۇ تۈلكە. بۇدۇنە تۈلكىگە يېقىنراق كېلىپ:

— دوستۇم، بۆرىنىڭ پەيلى شۇنداقلا بولسا، بىر كۈنى بولمىسا، بىر كۈنى بىزنىمۇ يەپ قويدىغان ئوخشايدۇ، — دەپتۇ.

— ياق، ئالدىرما، ئۇنى جايلايمىز، — دەپتۇ تۈلكە.

— قانداق جايلايمىز؟ — دەپ سوراپتۇ بۇدۈنە.

— ھازىر ئالدىمىزغا قاراپ ماڭىمىز، بىر دۆڭدىن ئۆتۈپ توختايمىز، ئۇ يەردە ناھايىتى چوڭ بىر باغ بار. سەن شۇ باغنىڭ ئىچىگە ئۇچۇپ كىرسەن، ئارقاڭدىنلا بۆرە بىلەن ئىككىمىز سۆڭۈكچىدىن كىرىمىز. سەن باغدىكى باراڭغا قونۇپ تۇرۇپ ئۈزۈمنى چوقۇلاپ يەرگە چۈشۈرۈپ بېرىسەن، بىز ئۇنى يەيمىز، يېگەندىمۇ ئاغزى — بۇرنىمىزدىن چىققۇچە يەيمىز، ئاندىن مەن ساڭا شەرەت قىلىمەن، سەن شۇ چاغدا: «ۋاي ئىگىسى، باغقا ئوغرى كىردى» دەپ راسا ۋارقىرايسەن — دە، قاچىسەن، ئەنە شۇ چاغدا ئۇ تەييارتاپتىن قۇتۇلىمىز، — دەپتۇ تۈلكە.

بۇدۈنە «ماقۇل» دەپتۇ. ئاندىن بۇ ئۈچى يولغا چىقىپ، خېلى يوللارنى بېسىشپ ھېلىقى باغقا يېتىپ كەپتۇ. باغنىڭ ئەتراپى ئېگىز سېپىلدەك تاملار بىلەن قورسالغانىكەن. بۇدۈنە ئۇچقان پېتىچە باغقا كىرىپ كېتىپتۇ. تۈلكە بىر ئۇياققا، بىر بۇياققا مېڭىپ بېقىپ، بىر سۆڭەك گۈچنى تېپىپ، بۇ—

رنى يېنىغا قىچقىرىپ مۇنداق دەپتۇ:
 — دوستۇم، باغقا كىرگەندىن كېيىن ئۈچ ماقنى بىراقلا يەۋالىمىز، مۇنداق قىلمىغاندا يولدا ئامان قىلىپ مايدۇ. بۇ باغدىكى ئۈزۈم ناھايىتى شېرىن، قانچە يېسەك، شۇنچە سىڭمۇپىرىدۇ، بۇرنىمىزدىن چىققۇچە يېيىش كېرەك، بولمىسا، قورساق تويغان ھېسابلانمايدۇ، — دەپ جەپكىلەپتۇ. بۆرە:
 — بولدى، يەيدىغانلا نېمە بولسا، مەن تەييار، — دەپ مەيدىسىگە ئۇرۇپتۇ.

تۈلكە بىلەن بۆرە سۇڭگۈچتىن قىسلىشىپ باغنىڭ ئىچىگە كىرىپ قارىسا، باراڭدىكى ئۈزۈملەر راسا پىشىپ مەي بولۇپ كەتكەنكەن. بۆدۈنە ئۈزۈمنى چوقۇپ يەرگە چۈشۈرۈپ بېرىپتۇ، مۆلدۈردەك يەرگە چۈشۈۋاتقان ئۈزۈملەرنى بولسا، بۆرە بىلەن تۈلكە نەرخنى سورىماي يەۋىرىپتۇ. بىر ۋاقىتلار، دىن كېيىن تۈلكە بۆرەگە كۆرسەتمەي ئىككى تال ئۈزۈمنى بۇرنىنىڭ ئىككى تۆشۈكىگە تىقمۇۋاپتۇ. بۆرە بىر ئارىلىقتا تۈلكىگە قارىسا، ئۇنىڭ بۇرنىنىڭ تۆشۈكىدە ئۈزۈم تۇرغۇدەك. بۇنى كۆرگەن بۆرە تۈلكىدىن سورايتۇ:

— دوستۇم، بۇ نېمەك؟
 — يادىڭدىن چىقىرىپ قويدۇڭمۇ؟ بايا ساڭا ئېيتىمىدىممۇ، قورسىقىم تويۇپ، ئۈزۈم بۇرنۇمدىن چىقتى، — دەپتۇ تۈلكە.
 بۆرە گەپ - سۆز قىلماستىنلا يەردىكى ئۈزۈملەرنى ئو-چۇملاپ ئاغزىغا سېلىشقا باشلاپتۇ، لېكىن قانچە يېسىمۇ بۇر-نىدىن چىقماپتۇ. تۈلكە بولسا:
 — بۇرنۇڭدىن چىقمىغىنىغا قارىغاندا، قورسىقىڭ تويماپ-تۇ، يەنە يېگىن، — دەپ زورلاۋىرىپتۇ. بۆرە بولسا يەۋىرىپ-تۇ، ئاخىردا بۇرنىنىڭ قورسىقى تويۇپ كەتكەنلىكتىن، ئورند-

دىن تۇرالماي قالغۇدەك ھالغا چۈشۈپتۇ. ئەنە شۇ ۋاقىتتا تۈلكە بۆدۈنىگە ئىشارەت قىلىپ قويۇپتۇ. بۆدۈنە قونۇپ تۇرغان ئورنىدا ئۆزىنى جۈندۈۋېلىپ:

— ۋاي ئىگىسى، باغقا ئوغرى كىردى، ۋاي ئىگىسى، ئۈزۈمنى بۆرە يەپ كەتتى! — دەپ، باغنى چاڭ كەلتۈرگۈدەك بەش — ئالتە قېتىم ۋارقىراپتۇ — دە، ئۇچۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. ئۆزىنى رۇسلاپ تۇرغان تۈلكىمۇ قۇيرۇقىنى دىڭ تۇتۇپتۇ — دە، سۇڭگۈچتىن چىقىپ قېچىپتۇ. بۆرە بولسا، كۆك بېدە يەپ قارنى كۆپكەن كالىدەك پۇشۇلداپ ئورنىدىن ئاران تۇرۇپتۇ ۋە قورسىقىنى سۆرەپ سۇڭگۈچكە قاراپ يۈگۈرۈپتۇ، بىراق سۇڭگۈچكە كەپلىشىپ قاپتۇ. باغنىڭ ئىگىسى: «ماھ — ماھ» دەپ، تايغانلىرىنى چاقىرغانمىكەن، بۇ ئاۋازنى ئاڭلىغان بۆرە ھازىرلا جېنى چىقىپ كېتىدىغاندەك قورقۇپ كېتىپتۇ. ئۇ سۇڭگۈچنىڭ ئىچىدە بىردەم دۈم بولۇپ بېقىپتۇ، بىردەم ئوڭدا بولۇپ بېقىپتۇ، سۇڭگۈچتىن چىقىپ كېتەلمەپتۇ، ئاخر سۇڭگۈچنىڭ يان — يېنىنى بار كۈچى بىلەن تاتلاپتۇ — دە، سۇڭگۈچنى بىر ئاز كېڭەيتكەن بوپتۇ ۋە سۇڭگۈچتىن چىقىپ قېچىپتۇ.

باغنىڭ ئىگىسى ئۇزۇن بىر كۆسەينى ئاپتۇ — دە، جەدە بايتىلىنى ياۋىداق مىنىپ، ئىككى تايغىنىنى ئەگەشتۈرۈپ، بۆرىنىڭ ئارقىسىدىن قوغلاپتۇ. بۆرە ئۆلەر — تىرىلىشىگە باقماي ئويماق — چوڭقۇرلۇقلاردا پۈتلىشىپ، يىقىلىپ — قوپۇپ قېچىۋېرىپتۇ. قانداقلا قىلسىمۇ جان ساقلاپ قېلىشقا كۆزى يەتمىگەن بۆرە گاڭگىراپ ئەتراپىغا كۆز سالسا، بىر بوۋاي قوش ھەيدەۋاتقۇدەك. بۆرە بوۋاينىڭ قارىسىنى ئاپتۇ — دە، بوۋاي تەرەپكە بۇرۇلۇپ:

— ۋاي بوۋاي، تاغارنىڭ ئاغزىنى ئاچ، ۋاي بوۋاي، تاغار —

نىڭ ئاغزىنى ئاچ ! — دەپ يۈگۈرۈپتۇ. بوۋاي ناھايىتى ئېغىر ئەھۋالدا زارلاپ كېلىۋاتقان بۇرنى كۆرۈپ مەيدانغا قوشنى توختىتىپ، تاغارنى قولغا ئېلىپ، ئۇنىڭ ئاغزىنى بۆرىگە قارىتىپ ئېچىپ تۇرۇپتۇ. بۆرە ئوقتەك ئېتىلىپ كېلىپ تاغارنىڭ ئىچىگە كىرىپ جايلىشىپتۇ. بوۋاي بولسا، تاغارنىڭ ئاغزىنى بوغۇپ، ئۇنى سۆرەپ بىر دالدىغا ئەكېلىپ تاشلاپ قويۇپتۇ. بوۋاي قوشنىڭ يېنىغا كېلىشىگە، باغنىڭ ئىگىسى بوۋاينىڭ يېنىغا يېتىپ كېلىپ:

— يېنىڭىزدىن بىر بۆرە ئۆتتىمۇ؟ — دەپ سوراپتۇ. بوۋاي پاك ئادەمنىڭ قىياپىتىگە كىرىۋېلىپ:

— ئۇكام، بۈگۈن سەل كېچىكىپرەك كېلىۋىدىم، يامان ئەمەس، بىر يېرىم پۈت ئۇرۇق چېچىپ بولدۇم، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. باغنىڭ ئىگىسى، بوۋاينىڭ قۇلقى ئېغىر بولسا كېرەك، دەپ، ئېتىنى دېۋىتىپ، بوۋايغا تېخىمۇ يېقىنراق كېلىپ:

— بوۋا، مەن قانچىلىك ئۇرۇق چاچقانلىقىڭىزنى سورىدىم، يېنىڭىزدىن بىر بۆرە قېچىپ ئۆتتىمۇ دەۋاتىمەن؟! — دەپتۇ ئۇنلۇك ۋارقىراپ. بوۋاي بىر كۈلۈپ قويۇپ:

— ھەي ئۇكام، سىلەرگە ئوخشاش ھال — ئوقتىتى بار كىشىلەر يەرنى جىق تۇتمىسا، بىز كەمبەغەللەر جىق يەرنى نېمە قىلىمىز؟ — دەپتۇ.

باغنىڭ ئىگىسى بۇ جاۋابنى ئاڭلاپ، ئاينىپ قالغان بوۋايمۇ نېمە، كالا دېسە پاقالچاق دەپ يۈرمەمدۇ، دەپ، ئېتىنىڭ يېشىنى بۇراپ ئارقىسىغا يېنىپ كېتىپتۇ. باغنىڭ ئىگىسى خېلى يىراقلاشقاندىن كېيىن، بوۋاي تاغارنىڭ ئاغزىنى يېشىۋېتىپتۇ. بۆرە تاغاردىن چىقىۋېلىپ، رەھمەت ئېيتىشنىڭ ئورنىغا بوۋاينىڭ قوشقا قېتىقلىق ئۇيلىرىنىڭ ئالدى — كەي-

نىڭگە ئۆتۈپ:

— بوۋاي، قور-

سقىم ئاچتى، ئۆيد-

لىرىڭدىن بىرنى يې-

مىسەم بولمىدى.

قايسىسىنى يېسەم

بولىدۇ؟ — دەپتۇ.

بوۋاي بۇرنىڭ سۆ-

زىگە ھەيران بولۇپ:

— ئۆيۈمدىن

بىرنى يېسەڭ دېھقان-

چىلىقىمنى قانداق

قىلىمەن؟ — دەپتۇ.

بۆرە:

— دېھقانچىلىد-

قىڭ بىلەن نېمە كارىم، قورسقىم توپسا بولدى، — دەپتۇ.

بوۋاي غەزەپ بىلەن كەتمەنى قولىغا ئېلىپ:

— ئۆينى يەيدىغان ھەددىڭ ئەمەس! — دەپ، بۇرنىڭ

ئالدىنى توسۇپتۇ. تازا مۇشۇ جاڭجالنىڭ ئۈستىگە بۆدۈنە بى-

لەن تۈلكە كېلىپ قاپتۇ. تۈلكە:

— ھوي دوستۇم، بارمۇسەن؟ ئەھۋالڭ قانداق؟ قانداق

قۇتۇلدۇڭ؟ — دەپ سوراپتۇ. بۆرە بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەنى

سۆزلەپ بېرىپتۇ. تۈلكە:

— دوستۇم، بۇ سۆزۈڭگە ئىشەنگىلى بولمايدۇ، تاغارنىڭ

ئىچىگە قانداقمۇ پاتقانەن؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە، باغنىڭ ئىگىسى

ئىككى تايغان بىلەن كەينىڭدىن ئىز بېسىپ قوغلاپ كې-

لىۋاتسا، سېنىڭ قەيەرگە مۆكۈۋالغىنىڭنى كۆرمەي قالامدۇ؟ —

دەپتۇ. بۆرە:

— مېنىڭ بۇ سۆزۈمگە ئىشەنمەمسىلەر؟ قانداق قىلىشىمىزنى تەلەپ قىلىۋاتىمىز؟
تۇلغىنىمنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرگەن بوۋاي ئەنە قارا، ئۆزىنىڭ قىزىقىشىنى بىر قانچە
غۇ، سوراپ كۆرمەمسىلەر؟ — دەپتۇ. تۈلكە بىلەن بۆدۈنە يەنە قانداق قىلىشىمىزنى تەلەپ قىلىۋاتىمىز؟

— ياق - ياق، بۇ گەپلىرىڭگە زادى ئىشەنگىلى بولمايدۇ
ئەگەر گېپىڭ راست بولسا، شۇ ئامالنىڭنى بىزگە يېڭىۋاشتىن
كۆرسىتىپ باققىنا، — دەپتۇ. تۈلكە بىلەن بۆدۈنە يەنە قانداق قىلىشىمىزنى تەلەپ قىلىۋاتىمىز؟

بۆرە ئولتۇرغان ئورنىدىن دەس تۇرۇپتۇ - دە، يۈگۈرۈپ
كېلىپ تاغارغا كىرىپ كۆرسەتمەكچى بولۇپ مېڭىپتۇ. بۆرە
سەل يىراققا كەتكەندىن كېيىن، تۈلكە بوۋايغا قاراپ: —

— بوۋاي، بۆرىنىڭ ساڭا قىلغان بۇۋاپالىقىنى كۆرۈپ
تۇردۇق، ئەمدى پەيتى كەلدى، ئەپلەپ تۇرۇپ بۆرىنىڭ جاجى -
سىنى بېرىشنىڭ چارىسىنى قىلمايمسەن! — دەپتۇ. ئاڭغىچە

بۆرە يۈگۈرۈپ كەپتۇ - دە:
— ۋاي بوۋاي، تاغارنىڭ ئاغزىنى ئاچ! تاغارنىڭ ئاغزىنى
ئاچ! — دەپ ۋارقىراپتۇ. بوۋاي تاغارنىڭ ئاغزىنى يوغان

كېرىپ بۆرىگە قارىتىپ تۇرۇپتۇ، بۆرە كېلىپ تاغارنىڭ
چىگە كىرىپتۇ. بوۋاي «ھىم» دەپ چىشىنى چىشىغا بېسىپتۇ -
دە، ئارغامچىنى قولغا ئېلىپ، ئاۋۋالقى قېتىمدا تاغارنىڭ

ئاغزىنى ئىككى قات قىلىپ باغلىغان بولسا، بۇ نۆۋەت تۆت
قات قىلىپ بوغۇپتۇ.
— خوش، قولغا چۈشتۈڭمۇ؟ ئۇنى يەيدىغان ھەددىڭ ئە -

مەس، دېمەپمىدىم، — دەپتۇ بوۋاي.
— تاغارنىڭ ئاغزىنى يېشىۋەت، چاپسان بول، — دەپ،
بۆرە بىردەم مەمەدانلىق بىلەن ۋارقىراپ بېقىپتۇ، لېكىن تا -

غاردىن چىقىشنىڭ ھېچبىر ئىلاجىنى تاپالماپتۇ. بۆدۈنە بىلەن
تۈلكە ئۈچەيلىرى ئۈزۈلۈپ كەتكۈدەك كۈلۈشۈپتۇ - دە،

بوۋايغا قاراپ:

— بوۋاي، بۆرىنىڭ ئەدەپىنى كېلىشتۈرۈپ بېرەرسەن، — دەپ، بۇ جايدىن كېتىشىپتۇ.

بوۋاي بۆرىنىڭ ۋاپاسزلىقىدىن غەزىپى ئۆرلەپ، ئۈنى كەتمەن بىلەن سالغىلى تۇرۇپتىكەن، ئاي - ھاي، بۆرە دۇنيا - غا كەلگىنىگە مىڭ بىر پۇشايما يەپتۇ. بوۋاي ھېرىپ - چارچاپ تاغارغا قارسا، بۆرىنىڭ پۈت - قوللىرى كۈكۈم - تالقان بولۇپ، تېنى بىر تۇلۇمغا ئوخشاپ قاپتۇدەك. بوۋاي ئۇنىڭ تېرىسىنى پىچاق تەگكۈزمەستىن سويۇپ ساتقانكەن، پۇلغا بىر ئات كەپتۇدەك. شۇنىڭ بىلەن بوۋاي يىراق - يېقىنغا پىيادە يول ماڭماس بولغانكەن.

بۆدۈنە بىلەن تۈلكە ئاچ كۆز بۆرىدىن قۇتۇلغاندىن كېيىن، خېلى ئۇزاق زامانلارغىچە بىللە ياشاپ، بىللە ئويناپ، بىللە كۈلۈپ يۈرۈشۈپتۇ. كۈنلەردىن بىر كۈنى تۈلكە بۆدۈنىگە: — دوستۇم، ئىككىمىز تولىمۇ چىرايلىق ئۆتتۇق، ھەم - مىلا جايدا ئويۇن - كۈلكە بىلەن كۈن ئۆتكۈزدۇق، كۈلىۋېلىپ زېرىكتىم، ئەمدى مېنى بىر قورقۇنۇپ باقماسەن، قورقۇش دېگەن قانداق بولىدىغانلىقىنى بىر كۆرۈپ باقاي، — دەپتۇ. بۆدۈنە:

— بولىدۇ، دوستۇم، مۇشۇ كەمگىچە سېنىڭ سۆزۈڭنى يەردە قويمىدىم، ھېلى بولسىمۇ بۇ سۆزۈڭنى بەجا كەلتۈرەي. بىراق، بۇ ئىشنىڭ ئاخىرى خاپىلىق بىلەن ئاياغلىشارمىكەن دەيمىنا، — دەپتۇ. بۇ چاغدا تۈلكە:

— ياق، دوستۇم، ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا كۆڭۈلسىز - لىك تۇغۇلماس، ئۇياقلىرىدىن خاتىرجەم بول، — دەپتۇ.

بۆدۈنە تۈلكىنى جاڭگاللىقتا تۇرغۇزۇپ قويۇپ، ئۆزى ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ، جاڭگاللىقنىڭ ئەتراپىغا كۆز سالسا، بىر

ئوۋچى بۈركۈتنى قولغا قوندۇرۇپ، ئىككى تارىخنى ئە-
 گەشتۈرۈپ ئاتلىق كېلىۋاتقۇدەك. بۆدۈنە ئۇنى ئۇرۇپ تۇرۇپ-
 نىڭ يېنىغا كەپتۇ، ئۇ تۈلكىنى ئارقىسىغا سېلىپ جاڭگال-
 لىقتىن چىقىپ، لويلا كوكاتلىق جايلار بىلەن ئوۋچىنىڭ
 ئالدىغا ئۇدۇل ئېلىپ مېڭىپتۇ. كوكاتلىقلار تۈگەپ، ئاقى-
 يەرگە چىققان ۋاقىتتا، ئوۋچى تۈلكىنىڭ قارىسىنى كۆرۈپ
 قاپتۇ. ئۇ تايغانلىرىنى قىچقىرىپ، بۈركۈتنى تۈلكىگە قارىتىپ
 قويۇۋېتىپتۇ. ئاسماندىن بۈركۈت، يەردىن تايغانلار تۈلكىگە
 قاراپ ئوقتەك ئېتىلىپتۇ. بۇلارنىڭ ئارقىسىدىن ئوۋچى ئې-
 تىنى بولۇشىغا چاپتۇرۇپ، قىنقاس سېلىپ مېڭىپتۇ. بۆدۈنە
 ئۆزىنى دالدىغا ئاپتۇ. تۈلكە ئۆزىنى بىر بىلىپ، بىر بىلمەي،
 ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ جاڭگاللىققا قاراپ قېچىپتۇ، مىڭ مۇشەق-
 قەتتە جاڭگاللىققا ئۇلىشىپتۇ، لېكىن تۈلكە جاڭگاللىققا كى-
 رىمۇ جان ساقلىغۇدەك جاي تاپالماي گاڭگىراپ قاپتۇ، دەل -
 دەرىخى شالاڭراق يەرگە بېرىپ تۇراي دېسە، ئۈستىدە ئەگىپ
 يۈرگەن بۈركۈت ئۇنى كۆرۈۋالدى، بۈككىدە جاڭگاللىقنىڭ
 ئىچىگە كىرىپ بىر يەردە ياتاي دېسە، ئىككى تايغان ئۈستىد-
 ىن چۈشۈپ باسىدۇ. تۈلكە نەگە بارسا، تايغانلار ئىز بېسىپ
 ئۇنى ئارقىسىدىن قوغلاپ كېلىۋېرىپتۇ. ئۇ جاڭگالمۇجاڭگال
 قېچىپ يۈرۈپ ھېچبىر دەرمانى قالماپتۇ، بەدىنىنى جىغانلار
 سىجاپ ھېچبىر ھالىنى قويماپتۇ، تەنلىرىدىن قان چىقىشقا
 باشلاپتۇ. تۈلكە شۇنداق قورقۇپتۇكى، ئۇنىڭغا جېنى ھازىرلا
 چىقىپ كېتىدىغاندەك تۇيۇلۇپتۇ. بۆدۈنە بولسا، ئېگىز دۆۋد-
 لەنگەن بېدىنىڭ ئارىسىغا كىرىۋېلىپ، تۈلكىنىڭ تاماشىسىنى
 كۆرۈپ ئولتۇرۇپتۇ.

تۈلكە ھېچ بولالماي، بۈك جاڭگاللىق بىلەن ئورالغان يار
 باغرىغا بۇرۇلۇپتۇ، قارىسا، بىر ياردا تۇشۇك تۇرغۇدەك. تۈلكە

شۇ تۆشۈككە بار كۈچى بىلەن ئېتىلىپتۇ. تايغانلارمۇ تۈلكە-
نىڭ ئارقىسىدىن قالماي تۆشۈككە كىرىپتۇ. بىراق، تايغانلار
قاراڭغۇ تۆشۈكنىڭ نېرىسىغا بارغاندا سىغىماي قايتىپ چى-
قىپتۇ. تايغانلار شۇ ئۆپچۆرىدە خېلى تۇرۇپ، كېيىن قايتىپ
كېتىپتۇ. بىر مەزگىللەردىن كېيىن تۈلكە تۆشۈكتىن قايتىپ
چىقىپتۇ، ئەمما ئۇ ناھايىتى قورقۇپ كەتكەنلىكتىن، پۈتۈن
بەدىنى لاغىلداپ تىترەيدىكەن. تۈلكىنى كۆرگەن بۆدۈنە:
— دوستۇم تۈلكە، قورقۇش دېگەن قانداق بولىدىكەن؟ —
دەپ، كۈلۈپ تۇرۇپ سوراپتۇ. تۈلكە بۆدۈنگە يېقىن كەپتۇ —
دە، ئۇنى كاپلا قىلىپ چىشلىۋاپتۇ ۋە:
— قورقۇت دېسە، شۇنچىۋالامۇ قورقۇتامسەن — ھە؟! يۈرد-
كىم ئورنىدىن قوزغىلىپ، جان تۇمشۇققا كېلىپ قالدى. سېنى
بىر چاينايكى، ئۈستىخنىڭنى ئاسمانغا پۇرقۇي! — دەپتۇ

غەزەپلىنىپ.
تۈلكىنىڭ ئاغزىغا تۇ-
يۇقسىز چۈشۈپ قالغان بى-
چارە بۆدۈنە بىر توغرام تې-
نى بىلەن نېمە ئامال قىلا-
لسۇن؟ ئۇ كۆزلىرىنى
مۆلدۈرلىتىپ تۇرۇپ مۇنداق
دەپتۇ:

— بوپتۇ، دوستۇم،
مەن ئۆلۈش ئالدىدا تۇرۇپ-
تىمەن، كەڭچىلىك قىلا-
ساڭ، ئاتا — ئانام، قوۋم —
قېرىنداشلىرىم بىلەن
خوشلىشىۋالاي، — دەپ

يالۋۇرۇپتۇ. تۈلكە: «بويۇتۇ» دەپ، بۆدۈنىنى بوشراق چىشلەپ تۇرۇپتۇ. بۆدۈنە: «ۋىت - ۋالاق، ۋىت - ۋالاق» دەپ ئوچ قېتىم سايراپتۇ.

— بولدۇڭمۇ؟ — دەپ سورايتۇ تۈلكە بۆدۈنىدىن.
 جىم تۇرۇپتۇ. تۈلكە يەنە تېرىكىپ:

— بولدۇڭمۇ؟ — دەپ سورايتۇ. بۆدۈنە ئۇن چىقارماي تۇرۇۋاپتۇ. تۈلكە ئاچچىقى بىلەن:

— ھوي، بولدۇڭمۇ؟ — دەپ قەھرى بىلەن سورايتكەن، ئۇنىڭ ئاغزىنىڭ يوغان ئېچىلغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، بۆدۈنە پۇررىدە قىلىپ ئۇچۇپ چىقىپ كېتىپتۇ. بىراق، بۆدۈنە نىنىڭ قۇيرۇقىنى تۈلكە چىشلەپ ئۈزۈپ ئېلىپ قاپتۇ. ئېيتىشلارغا قارىغاندا، بۆدۈننىڭ قۇيرۇقى ئەنە شۇ كۈندىن باشلاپ چولاق بولۇپ قالغانكەن.

باتۇر ئۆچكە

بۇرۇنقى زاماندا بىر بوۋاي بىلەن بىر موماي ناھايىتى نامراتچىلىقتا كۈن ئۆتكۈزگەنىكەن. ئۇلارنىڭ دۇنيادا بىرلا ئۆچكىسى بار ئىكەن، ئۆچكىگە ھەر كۈنى بىر تۇتام قۇرۇق ئوت بېرىپ، يېلىنلىرىغا مۇشتلاپ يۈرۈپ، كۈنگە بىر ئاپقۇر سۈت سېغىۋالدىكەن. بىچارە ئۆچكە ھەر ھەپتەدە بىر كۈن دەم ئېلىشقا قويۇپ بېرىلىدىكەن، ئۆچكە شۇ كۈنلا ئەركىن ئوتلاپ يۈرەلەيدىكەن، باشقا كۈنلىرى بولسا، بوينىدىن باغلانغان پېتى قۇرۇق ئوتنى يەپ، قوزۇق تۇۋىدە كۆشەپ ياتقىنى ياتقانىكەن.

ئۆچكە كۆكلەمدىكى دەم ئېلىش كۈنلىرىنىڭ بىرىدە، كەڭ توقايلىقتا چۆپنىڭ ئۈچىنى يەپ يايلاپ يۈرگەندە، ئۇنىڭ يېنىغا بىر ساغلىق قوي كېلىپ سالام بېرىپتۇ. ئۆچكە ئۇنىڭغا سىنچىلاپ قارىسا، بىچارە ساغلىقنىڭ ئەھۋالى ناھايىتى خارا، يېلىنلىرى خالتىلىشىپ، تېرىسى ئۈستىخانلىرىغا بېپىشىپ كەتكەن، ھەربىر قوۋۇرغىسى مانا مەن دەپ چىقىپلا تۇرغۇدەك. ئۆچكە ساغلىق قوينىڭ سالىمىنى ئىلىك ئېلىپ:

ئەي بىچارە قوي، كۆپ يول يۈرۈپسەن،
مۈشكۈل ئازابنى تازا كۆرۈپسەن.

تېرەڭدە سېنىڭ ئاندا - ساند ئۈك،
 ئەمدى ئۇ ساڭا بوپتۇ ئېغىر يۈك

دەپتۇ. ئۆچكىدىن بۇ پاراڭنى ئاڭلاپ، ساغلىق قوي:

ئەي دوستۇم ئۆچكە، قارا ئۆزۈڭگە،
 كىملەر كۈلمەيدۇ قىلغان سۆزۈڭگە.
 ئۆزۈڭنى بىلگىن، ئۆزگىنى قويغىن،
 سېنىڭ ئەھۋالىڭ بەتتەرغۇ مەندىن.

دەپتۇ. شۇنىڭدىن كېيىن بۇ ئىككىسى بىر - بىرى بىلەن
 تونۇشۇپ، ھال - مۇڭدېشىپ، پاراڭغا چۈشۈپ كېتىپتۇ.
 ئۆچكە:

— مېنىڭ ئىگەم بار، ئۇنىڭ مېنىڭدىن باشقا ھېچ نەر -
 سىسى يوق، يەيدىغان ئوزۇقمۇ يوق، پەقەت ئەر - خوتۇن
 ماڭا زورغا بىر تۇتام قۇرۇق ئوتنى تېپىپ بېرىپ، بىر ئاپ -
 قۇر سۈتۈمنى سېغىۋالدى، بالامغا سۈت قالدۇرمايدۇ. ئۇلار
 شۇنىڭ بىلەن جان بېقىشىدۇ. مەن بولسام، پەقەت جۈمە كۈ -
 نلا ئەركىن دەم ئېلىپ، يۈرىكىمنىڭ چىگىچىنى يېشىۋالدىم.
 مەن، — دەپتۇ.

ئۆچكىدىن كېيىن ساغلىق قويمۇ بېشىدىن ئۆتكەنلىرىنى
 سۆزلەپتۇ. ئۇنىڭ تۇرمۇشىمۇ ئۆچكىنىڭكىگە ئوخشاشلا ئى -
 كەن، ئۇمۇ جۈمە كۈنلا بىر كۈن دەم ئالىدىكەن.
 ئۆچكە بىلەن ساغلىق قوي خوجايىنلىرىنىڭ جەبىر -
 زۇلۇملىرىدىن قۇتۇلۇشنىڭ يوللىرىنى ئىزدەپتۇ، ئاخىر باشقا
 بىر جايغا قېچىپ كېتىشنى نىيەت قىلىشىپتۇ.
 — ئۇنداق بولسا، نەگە قاچىمىز؟ — دەپتۇ ساغلىق قوي.
 ئۆچكە تۆت ئەتراپىغا قاراپ، يىراقتىكى تاغنى كۆرسىتىپ:

— ئانام ماڭا: «بالام، ئاشۇ كۆرۈنگەن تاغ ناھايىتى ئوت-
لۇق، سۇلىرى ياخشى، ھاۋاسى ئۇنىڭدىنمۇ ياخشى، بىر ئىلاج
قىلىپ شۇ يەرگە يېتىۋالساق، ئۆمۈر بويى راھەتتە ئۆتەتتۇق،
بۇ يەردە كۆرگەن ۋە چەككەن ئازابلىرىمىزمۇ يادىمىزدىن چى-
قىپ كېتەتتى» دەپ ئېيتقانىدى، لېكىن ئانام رەھمەتلىك شۇ
يەرگە يېتەلمەي، بىزنىمۇ يەتكۈزەلمەي ئالەمدىن ئۆتتى. لې-
كىن، ماڭا يەنە: «ئەگەر بىر ئىلاج قىلىپ شۇ يەرلەرگە بارا-
لساڭ، كەڭ بايلىقلاردا ئەركىن - ئازادە يۈرگىنىڭدە مېنىمۇ
يادلاپ قويارسەن» دەپ ۋەسىيەت قىلغان. شۇ يەرگە بارساق
ياخشى بولاتتى، — دەپتۇ.

بۇ گەپ ساغلىق قويغا تازا يېقىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئىك-
كىسى تەۋەككۈل دەپ شۇ كۆرۈنگەن تاغقا قاراپ مېڭىپتۇ.
ئۇلار يولدا كېتىۋېتىپ، يىراقتىكى بىرنىمىنىڭ قارىسىغا
كۆزى چۈشۈپتۇ. دەسلەپ: «بۇ قانداق نەرسىدۇ؟» دەپ قورقۇ-
شۇپتۇ، يېقىنلاشقاندىن كېيىن، ئۇ بىر ئۆكۈز بولۇپ چىقىپتۇ.
ئۆكۈز پۇتلىرىنى ئارانلا يۆتكەپ، سەنتۈرۈلۈپ كېلىۋاتقانىكەن.
ئۆچكە بىلەن ساغلىق قوي يېقىن كېلىپ قارىسا، ئۆزى كۆتۈرەم
بولغان، مۇڭگۈزلىرى غۇلاچتىن ئاشقان، دۈمبىسىنى يېغىر باس-
قان، كۆزلىرى ئوربىدەك، بۇرۇنلىرى موربىدەك، بويىنى ئۇزۇن تال-
دەك، گەدىنى دومباق ئىششىق، سۆزلەشكىمۇ ھالى يوق ئۆكۈز
ئىكەن. ئۆچكە ئۆكۈزگە سالام بېرىپتىكەن، ئۆكۈز بېشىنى لىڭ-
شىتىپ، سالامغا ئارانلا جاۋاب قايتۇرۇپتۇ. ئۆچكە يەنە:

— ھە، ئۆكۈزۋاي، يول بولسۇن، — دەپتۇ. ئۆكۈز بىر
پۇشۇلىدۇپتۇ، مۇدۈرۈلۈپ تۇرۇپ:

— ھە، بالىلار، ھەپتە ئىشلىدۇق، بۈگۈن بىر ھاردۇق
ئېلىپ، پۇت - قولۇمنى ئۇزۇن سۇنۇپ راھەتلىنەي دەپ كې-
لىۋاتىمەن، — دەپتۇ.

ئۆچكە بىلەن ساغلىق قوي ئۆز باشلىرىدىن ئۆتسەنلەرنى
 سۆزلەپ، شۇ كۆرۈنگەن تاغقا كېتىۋاتقانلىقىنى
 كۆز بۇلارنىڭ سۆزى ئاياغلاشقاندىن كېيىن، بىر ئۆھمەتلىك:
 — دۇنيادىكى ئېغىرچىلىقتىن تويدۇم. سەھەر كۆيۈپ
 كەچكىچە ئىشلەيمەن، تىرىجەپ قوش تارتىمەن، كەچقۇرۇنلۇق
 قى ھېچ ماجالىم قالمىغاندىلا قوشتىن چىقمەن. «ئۆلگەننىڭ
 ئۈستىگە تەپمەك» دېگەندەك، ئۆيگە قايتىشتا قۇرۇق كەتمە-
 سۇن دەپ، ئىگمە يەنە بىرمۇنچە يۈكنى ئۈستۈمگە ئارتىدۇ.
 ھاسىراپ - ھۆمۈدەپ ئۆيگە كەلسەم تۈزۈكرەك تاماق بولسىچۇ
 كاشكى، بىر تۇتام پاختىدىن باشقا ھېچ نەرسە يوق. ئەمدى
 كۈچۈممۇ تۈگىدى، تاقىتىممۇ قالمىدى، بۇ جەبىر - جاپادىن
 قانداق قۇتۇلارمەن، دەپ، كۆپ ۋاقىتلاردىن بېرى ئويلاپ يۈر-
 گەندىم، ياخشى بولدى، سىلەر بۇ مەسلىھەتنى ئوبدان قىپ-
 سىلەر، مەنمۇ سىلەرگە يولداش بولۇپ، سىلەر بىلەن بىللە
 كېتەي، — دەپتۇ. كەينىمگە قاراپ كەتسەنمۇ،
 شۇنداق قىلىپ، ئۇلار ئۈچى جەم بولۇپ تاغقا قاراپ مې-
 ئىپتۇ، كۆپ يول يۈرۈپتۇ، يول يۈرگەندىمۇ مول يۈرۈپتۇ،
 ئاخىر كۆرۈنگەن تاغقىمۇ يېتىپ بېرىپتۇ.
 بۇ تاغ ئۆچكە ئېيتقاندىنمۇ ياخشى، ئازادە جاي ئىكەن،
 ھاۋاسى تازا، ئوت - چۆپى مول، سالقىن شاماللىق، ئېرىق -
 ئۈستىڭى كۆپ چەكسىز يايلاق ئىكەن. ئۇلار بېرىشى بىلەن
 ئاياغ تەگمىگەن ئوتلارنى يەپ، سۈزۈك سۇلارنى ئىچىپ قور-
 ساقلىرىنى توغۇزۇپ، چاقچاق قىلىشىپ، ئويناپ - كۈلۈشۈپ
 بىر چىنارنىڭ تۈۋىگە كەپتۇ ۋە شۇ چىنارنىڭ تۈۋىدىكى غار -
 نى ماكان قىلىپ يېتىشىپتۇ. سەھەر ۋاقتى بولغاندا، ئۆچكە
 ئۇيقۇسىدا چۈش كۆرۈپتۇ، چۈشكە خوجايىنلىرى كىرىپتۇ.
 خوجايىن: «نەگە يوقالدىڭ؟ ئەمدى سېنىڭدىن نەچچە كۈنلۈك

سۈتىنى بىراقلا سېغۇالمەن» دەپ، پۈتىنى چۈشەپ ساغقىلى تۇرغانمىش، ئەمچەكلىرىنى تارتىمۇ بىر ئاپقۇر سۈتتىن باشقا سۈت چىقمىغانمىش. خوجايىنى غەزەپلىنىپ: «قالغان سۈتلىرىڭنى نېمە قىلدىڭ؟» دەپ، قولىغا يوغان سويلنى ئېلىپ ھە دەپ ئۇرۇشقا باشلىغاندا، ئۆچكە ئاۋازىنىڭ بارىچە: «بە - بە - بە» دەپ ۋارقىرىۋېتىپتۇ. ئۆچكىنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئويغانغان ساغلىق قوي بىلەن ئۆكۈز: «ۋاي نېمە بولدى؟ نېمە بولدى؟» دەپ قورقۇپ كېتىشىپتۇ. ئۆچكە ئويغىنىپ كۆزىنى ئېچىپ، يۈرىكى جايغا چۈشۈپ:

— خۇداغا شۈكۈر، چۈشۈم ئىكەن... — دەپ، چۈشىدە كۆرگەنلىرىنى بىر - بىرلەپ سۆزلەپ بېرىپتۇ.

كۈندىكىدەك سەھەر ئويغىنىش، بويىغا ئارغامچا سېلىش، قىيناش، ئازابلان يوق. ئۇلار ئەمدى تېزلا سەمرىشكە باشلاپتۇ، بولۇپمۇ ئۆكۈز ناھايىتى بەك سەمرىپتۇ. ئۇنىڭ سۆلىتىنى كۆرگەن ھەر قانداق ياۋايى ھايۋانمۇ قاچىدىغان بوپتۇ. بىر كۈنى ئۆكۈز ئۆچكە بىلەن ساغلىق قويغا:

— مەن غارنىڭ ئىچىدە ئىسسىققا چىدىالمايۋاتمەن.

بۈگۈن چىنارنىڭ تۈۋىدە ياتاي، — دەپتۇ. ئەمما، بۇ كېچە سوغۇق بولۇپ كېتىپ، ئۆكۈزنىڭ پۈت - قولى ئۇيۇشۇپ قاپتۇ، ئەتىگەنلىكى يولداشلىرى چىقىپ قىچقارسا، ئۇنچىقىمىدە غۇدەك، «نېمە بولدىكىنە

بۇ؟» دەپ، بېرىپ قارد - سا، سوغۇقتا كاسىلداپ تىترەپ ياتقۇدەك. ئىككى كىشى مەسلەھەتلىشىپ، ئوت تېپىپ ئۆكۈزنى ئىسسىتىش قارارىغا

كەپتۇ. ئۆچكە چىنارنىڭ ئۈستىگە چىقىپ ئۇيۇق بۇراققا قارايتۇ، بىر چاغدا ئۇ پەس تەرەپتە ئىس چىقۇۋاتقان ئۆچكەنى كۆرۈپتۇ. ئۆچكە چىناردىن دەررۇ چۈشۈپتۇ، ساغلىق تەرىپى كىسى ئۆكۈزنى ئاران يۆلەپ قويۇرۇپ، ئىس چىققان تەر قاراپ مېڭىپتۇ، يولدا كېتىۋاتسا، بىر يەردە يولۋاس تېرىسى ئۇچراپتۇ، ئۆچكە تېرىنى ئېلىپ ئۆكۈزنىڭ ئۈستىگە يېپىپتۇ، يەنە بىر ئاز ماڭغاندىن كېيىن بىر بۆرە تېرىسى ئۇچراپتۇ، ئۇندىن مۇ ئۆكۈزنىڭ ئۈستىگە يېپىپتۇ. ئۇلار ئاخىر ئىس چىققان يەرگە يېتىپ بېرىپتۇ، قارسا، بۇ جايدا پۈتۈن يىرتقۇچ ھايۋانلار يىغىلغانىكەن، ئەسلىدە بۇ يىرتقۇچ ھايۋانلارنىڭ مەشرەپ قىلىدىغان جايى ئىكەن. ساغلىق بىلەن ئۆكۈز قورقۇپ كەينىگە يازدى. ماقچى بوپتۇ. ئۆچكە ئۇلارنى توختىتىپتۇ ۋە ئالدى بىلەن ئۆزى سالام بېرىپ ئۆڭكۈرگە كىرىپتۇ، كەينىدىن ساغلىق قوي بىلەن ئۆكۈز كىرىپتۇ، كىرىپ قارسا، شىر، يولۋاس، بۆرە، تۈلكىدىن تارتىپ ھەممە يىرتقۇچ ھايۋانلار ئولتۇرغانىكەن. يولۋاس پادىشاھ تەخت ئۈستىدە ئولتۇرۇپ، تۈلكىنى: «بۈگۈن سېنىڭ مەشرەپ قىلىپ بېرىش نۆۋىتىڭ تۇرۇپ، نېمىشقا تاماق تېپىپ كەلمدىدىڭ؟» دەپ قىستاۋاتقانىكەن. تۈلكە:

— ھەممە يەرنى ئاڭتۇرۇپ كەلدىم، ھېچقانداق ئوزۇق ئۇچراتمىدىم. خۇدا ئۆزى يەتكۈزمىسە، بەندىنىڭ نېمە ئامالى؟ — دەپ تۇرغاندا، ئۆچكە، ساغلىق قوي، ئۆكۈزلەر بۇ سورۇنغا كىرىپ كەلگەنىكەن. ئۇلار كىرىشى بىلەن تۈلكە ناھايىتى خۇرسەن بولۇپ:

بۇ ئولتۇرغان ھەممىمىزگە يولۋاس ئۆزى باش،
بۇنداق سېمىز بورداق ماللار بىزگە تەييار ئاش.
ئالدىمىزغا ئۆزى كەلدى، قوي بىلەن ئۆچكە،
ئاتمىش پۇتلۇق ئۆكۈز ئولجا، تويمىز گۆشكە.

دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ ساغلىق قوي بىلەن ئۆكۈزگە تىترەك ئو-
لىشىپ، سۈر بېسىشقا باشلاپتۇ، لېكىن ئۆچكە ئۆزىنى توخ-
تىتىپ، يولۋاسقا قاراپ تۇرۇپ مۇنداق دەپتۇ:

چارباغلىق، ئېگىز تاغلىق جايدا قاسساپمەن،
سۆزلىرىمگە قۇلاق سېلىپ ئاڭلا ئەمدى سەن.
ئاتمىش يولۋاس، ئاتمىش بۆرە ھەم ئاتمىش تۈلكە،
توختام قىلغان دۇكانچىمەن داڭلىق ئۆلكىگە.
خۇدايمغا شۈكۈر قىلاي، تاپتىم كانىدىن،
قېنى چىقسۇن باتۇرلىرى، كەچسۇن جانىدىن.

شۇنىڭدىن كېيىن بۇ يەردىكى يىرتقۇچ ھايۋانلار بىر -
بىرىگە قارشىپ، ئاستا مارىشىپ، بىر - بىرلەپ تالاغا چىد-
قىپتۇ. ئۇلار ھېلىقى يولۋاس، بۆرە، تۈلكىلەرنىڭ تېرىلىرىنى
كۆرۈپ ئەرۋاھى ئۈرۈكۈپتۇ ۋە ھەر تەرەپكە پىتىراپ قېچىپتۇ.
يولۋاس پادىشاھ بولسا، ئۆڭكۈرنىڭ ئىچىدە يالغۇز قاپتۇ. ئۇ
قورققىنىدىن ئاستا ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭغانىكەن، ئۆكۈز يۈ-
گۈرۈپ كەلگەن پېتى ئۇنىڭ قورسىقىغا ئۈسۈپتۇ، ئۆچكە بى-
لەن ساغلىق قويىمۇ ياردەمگە كېلىپ، يولۋاسنى ئۈسۈشكە
باشلاپتۇ. يولۋاس ئۆلەر ھالەتكە يېتىپ، ئاخىر يالۋۇرۇپ:

— جان ئاكاڭلار، بۇنىڭدىن كېيىن سىلەرگە زادى تەگ-
مەيمەن، سىلەر تەرەپكە بىرەر يىرتقۇچ ھايۋاننىمۇ قەدەم
تاشلاتمايمەن. مېنى قويۇۋېتىڭلار! — دەپتۇ.

بايقى يىرتقۇچ ھايۋانلار بۇلاردىن قېچىپ بېرىپ بىر
يەرگە توپلىشىپتۇ، قورقۇنچىلىرى بېسىلغاندىن كېيىن، ئاشۇ
ئۈچ لوق گۆشتىن قاچتۇقمۇ؟ دەپ، قاچقىنىغا پۇشايمان قىد-
لىشىپ، ئۇلارنىڭ كەينىدىن قوغلاپ مېڭىپتۇ.

ئۆچكە بۇلارنىڭ كېلىۋاتقىنىنى يىراقلاپ كۆرۈپلا، دەردىمۇ ساغلىق قوي بىلەن ئۆكۈزنى چىنارنىڭ ئۈستىگە قويۇپ تىپ، ئۆزى بىر پىنھان جايغا مۆكۈۋاپتۇ ۋە ساغلىق ئۆكۈزگە:

— ئەگەر ھېلىقى يىرتقۇچ ھايۋانلار بىزنى ئىزدەپ كېلىپ لىپ تاپالماي شۇ جايدا ئولتۇرۇپ قېلىشسا، قاتتىق ئاۋاز بىلەن ۋارقىراپ، ئۆزۈڭلارنى چىناردىن تاشلاڭلار، — دەپتۇ. يىرتقۇچلار بۇلارنى ئىزدەپ كېلىپ تاپالماي، چىنارنىڭ تۈۋىگە يىغىلىپ، تۈلكىگە يالۋۇرۇپتۇ:

— سەن پالچى ئىدىڭ، بىر پال ئاچقىن، ئۇلار نەگە مۆكتىكىن؟ تۈلكە چوقچىيىپ ئولتۇرۇپ پال ئاچقىلى تۇرۇپتۇ، باشقىلىرى ئۇنىڭغا قارىشىپ ئولتۇرۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا ئۆكۈز بىلەن ساغلىق قوي ئاۋازىنىڭ بارىچە ۋارقىراپ، چىنارنىڭ ئۈستىدىن ئۆزلىرىنى تاشلاپتۇ. شۇ ئارىدا نېرىقى تەرەپتىن: — پالچىنى تۇت! — دېگەن دەھشەتلىك بىر ئاۋاز ئاڭلىنىپتۇ. بۇ تۇيۇقسىز يۈز بەرگەن ئەھۋالدىن قورقۇشۇپ كەتكەن ۋەھشىي ھايۋانلار ئالدى — كەينىگە قارىماي قېچىپتۇ ۋە ئىككىنچى بۇ ئەتراپقا يولسىماپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۆكۈز، ئۆچكە، ساغلىق قوي بۇ يەردە ئۆمۈرۋاپەت خاتىرجەم ياشاپ ئۆتكەنىكەن.

تۈلكىنىڭ شاپاتى

ئۆتكەن زاماندا، شەھەردىن يىراق قىشلاقتا بىر كەمبەغەل كىشى ئۆتكەنىكەن. بۇ كىشىنىڭ ئىشىكى ئالدىدا بىر تۈپ جىگدىسى بولۇپ، پۈتۈن ئائىلىسى مۇشۇ بىر تۈپ جىگدىگە تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرىدىكەن. يىللارنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ كىشى ئالەمدىن ئۆتۈپ، جىگدە ئۇنىڭ ئوسمان ئىسىملىك يالغۇز ئوغلىغا قاپتۇ. ئوسمانمۇ تۇرمۇشىنى مۇشۇ جىگدىگە تايىنىپ ئۆتكۈزۈپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئۇ يىگىرمە ياشلارغا كىرىپتۇ. ئۇنىڭ جىگدىسى شۇ يىلىمۇ ناھايىتى ياخشى بوي-تۈ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە، ئوسمان جىگدە مېۋىسىنىڭ بارغانسېرى ئازلاپ كېتىۋاتقانلىقىنى بايقاپ قاپتۇ. ئۇ كۆڭلىدە، بۇنىڭدا بىر سىر بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپتۇ - دە، كېچىسى بىر خالىي جايغا مۆكۈپ تۇرۇپ، جىگدىنى كۆزىتىشكە باشلاپتۇ. يېرىم كېچە بولغاندا قارىسا، بىر تۈلكە ئاستا كېلىپ، گەتراپتا ھېچكىم يوقلۇقىنى كۆرگەندىن كېيىن جىگدىگە يا-مىشىپ چىقىپ، ئۇنى راسا يەپ تويغاندىن كېيىن غىپىدە تىكىۋېتىپتۇ. ئوسمان بۇنى كۆرگەندىن كېيىن تۈلكىنى با-لىماقچى بويپتۇ - دە، ئەتىسى بىر قاچا قارا يېلىمنى قاينى-تىپ، كەچقۇرۇن تۈلكە كېلىدىغان ۋاقىتقا يېقىن ئۇنى جى-دىنىڭ ھەممە شاخلىرىغا سۇۋاپ قويۇپ، ئۆزى يوغان بىر

توقماقنى تۇتۇپ ھېلىقى خالىي جايدا مۆكۈپ تۈلكىنى كۈتۈپ ئولتۇرۇپتۇ. يېرىم كېچە بولغاندا ھېلىقى تۈلكە چىقىپ ئۈدۈل جىگدىگە چىقىپ ئۇنى يېيشكە تەمشەلگەنكى، بۇ ئىشنى بىلىملىرى يېلىمغا يېپىشىپ قېلىپ، قىمىر قىلالماپتۇ. چاغدا ئوسمان مۆكۈنگەن جايدىن چىقىپ تۈلكىنى ئۇرۇشقا باشلاپتۇ، تۈلكە توقماقنىڭ زەربىسىگە چىدىماپتۇ. شۇ چاغدا ئۇ تىلغا كىرىپ:

— ھەي ئادەمزات، مېنى ئۇرمىساڭ، مېنىڭ ئۇششاق با-لىلىرىم بار، ماڭا رەھىم قىلغىن، — دەپ يىغلاپ يالۋۇرۇپتۇ. بۇ گەپنى ئاڭلىغان ئوسمان:

— ھەي ھارامزادە، سەن مېنى ئالدايمەن دېمە، بىز پۈتۈن ئائىلىمىز بويىچە مۇشۇ بىر تۈپ جىگدىگە تايىنىپ ھايات كەچۈرۈۋاتىمىز، سەن جىگدىنى يەپ كەتسەڭ، بىز نېمە بىلەن تىرىكچىلىك قىلىمىز؟ — دەپتۇ. — دە، تۈلكىنى تېخىمۇ قاتتىق ئۇرۇشقا باشلاپتۇ. تۈلكە يەنە يالۋۇرۇپ:

— ھەي ئادەمزات، سەن مېنى قويۇپ بەرسەڭ، مەن سېنى ئۆمۈر بويى يەتكۈدەك بايلىققا ۋە پادىشاھلىق تەختىگە ئىگە قىلىمەن، — دەپتۇ. ئوسمان ئىشەنمەي ئۇرۇشنى داۋاملاشتۇرۇپتۇ. تۈلكە يالغان ئېيتمايدىغانلىقىنى، ئۇنى چوقۇم مۇرادىغا يەتكۈزىدىغانلىقىنى قايتا-قايتا ئېيتىپتۇ. بۇنىڭ بىلەن ئوسمان يۇمشاپ، تۈلكىنى جىگدىدىن چۈشۈرۈپ-

تۇ. بۇ چاغدا تۈلكە: ئەھمەت ئەلەيھى رەھمەتە رەزىقە رەزىقىيە

— ھەي ئادەمزات، سەن ھېچقانداق ئاغرىنماي بۇ جىگە دەڭنى كەسكىن، — دەپتۇ. ئوسمان بۇ گەپنى ئاڭلاپ:

— ھەي ھارامزادە خۇنپەر، سەن يەنە جىگدىنى كەستۈرۈپ ئازغىنە ئېشىمدىنمۇ قۇرۇق قويماي دەمسەن؟ — دەپ، ئۇنى ئۇرۇشقا تەمىشلىپتۇ. تۈلكە ھەرگىز ئۇنداق نىيەتنىڭ يوق. لۇقىنى، جىگدىنى كەسمەسە بايلىققا ۋە پادىشاھلىق تەختىگە ئېرىشكىلى بولمايدىغانلىقىنى قايتا — قايتا ئېيتىپتۇ. ئوسمان بۇ گەپكە ئىشىنىپ جىگدىنى كېسىپتۇ. تۈلكە ئېيتىپتۇكى:

— ھەي ئادەمزات، سەن بۇ جىگدىنى سۆرەپ كەينىدىن شەھەرگە قاراپ ماڭمىسەن، قالغىنىنى ئۆزۈم بابلايمەن، — دەپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئوسمان جىگدىنى سۆرەپ يولدا چاڭ — توزان چىقىرىپ، تۈلكىنىڭ كەينىدىن شەھەرگە قاراپ يولغا چىقىپتۇ. تۈلكە ئالدىدا مېڭىپ، ئۈدۈل پادىشاھنىڭ ئوردىسىغا كىرىپتۇ — دە:

— ئى شانۇ شەۋكەتلىك شاھ ئالىيلىرى، بۈگۈن سىزنىڭ شەھىرىڭىزگە ئۇلۇغ ئوسمان پادىشاھلىقىنىڭ شاھزادىسى نۇرغۇن مال — مۈلۈك بىلەن زىيارەتكە كەلدى، بۇ خەۋەرنى يەتكۈزۈش ئۈچۈن مېنى ئالدىن ئەلچى قىلىپ ئەۋەتتى، — دەپتۇ. پادىشاھ بۇ خەۋەرنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ۋەزىر — ئۆ — لىمالارنى ئېلىپ ئوردىنىڭ راۋىقىغا چىقىپ قارىغانىكەن، يىراقتىن بۇ تەرەپكە قاراپ كېلىۋاتقان قويۇق چاڭ — توزاننى كۆرۈپتۇ ھەمدە بۇ خەۋەر راست ئىكەن، دەپ، شاھزادىنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن ئالدىغا ئادەم ئەۋەتمەكچى بولپتۇ. تۈلكە دەرھال كەينىگە يېنىپ ئوسماننىڭ ئالدىغا كەپتۇ — دە، ئۇ — نىڭ كالتە ئىشتىنىدىن باشقا كىيىملىرىنىڭ ھەممىسىنى سالدۇرۇپ، كىيىملەرنى يوشۇرۇپ قويۇپتۇ — دە، ئۇنى شۇ

جايدىكى بىر تۈپ دەرەخقە باغلاپ قويۇپ:
— ھەي ئوسمان، پادشاھنىڭ ئەلچىلىرى
لىشقا كېلىۋاتىدۇ، ئۇلار كەلگەندە سەن ئۇلارغا، بۇ
قاراقچىلىرى يامان ئىكەن، ئۇلار تۇيۇقسىز ئالدىمدىن چىقىپ
بارلىق مال - مۈلكۈمنى بۇلاپ، مېنى مۇشۇ دەرەخكە باغلاپ
قويدى، دېگىن، — دەپتۇ ھەمدە دەرھال كەينىگە قايتىپتۇ.
بىر ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندە پادشاھنىڭ ئەلچىلىرى كې-
لىپ، بىر كىشىنىڭ دەرەخكە باغلاشقا تۇرغانلىقىنى كۆرۈپ،
نېمە ئىش ئىكەنلىكىنى سورىغانىكەن، ئوسمان بايا تۈلكە
ئېيتقان گەپلەرنى تەكرارلاپتۇ. ئەلچىلەر ئوسماننى يېشىپ،
بىر پارچە رەخت بىلەن ئوراپ ئوردىغا ئېلىپ قايتىپتۇ، ئور-
دىغا قايتقاندىن كېيىن ئۇنىڭغا شاھانە كىيىملەرنى كىيگۈ-
زۇپ، شاھزادىلەردەك كۈتۈپتۇ. ئۇزۇن ئۆتمەي، پادشاھ ئۆز
قىزىنى بۇ «شاھزادە»گە نىكاھلاپ قويۇپتۇ. ئوسمان بۇ يەرگە
كېلىپ قىرىق كۈن بولغاندا، ئۆز يۇرتىغا قايتماقچى بوپتۇ.
پادشاھ كۈيۈغىلى ۋە قىزىغا ھەمراھ بولۇپ بېرىش ئۈچۈن
ئىككى يۈز لەشكەر، بەگ، سپاھلارنى ۋە نۇرغۇن بايلىقنى
قوشۇپ يولغا ساپتۇ. ئۇلار شۇنداق يول يۈرۈپ يەتتىنچى كۈ-
نىگە قەدەم قويغاندا، قاراغول پادشاھلىقىنىڭ ئوردىسىغا يې-
قىنلاپتۇ. قاراغول پادشاھلىقى چەكسىز كەتكەن يايلاقلىرى،
ھېسابسىز قوي، يىلقا، كالىلىرى بار، نۇرغۇن ئەلگە قارايدى-
غان ئىنتايىن چوڭ بىر پادشاھلىق ئىكەن. تۈلكە ئالدىدىن
مېڭىپ چوڭ بىر قوي پادىسىغا يولۇقۇپتۇ. ئۇ پادىچىنىڭ
ئالدىغا بېرىپ:

— ھەي پادىچى، ئاۋۇ چاڭ - توزاننى كۆردۈڭمۇ؟ ئۇ
ئوسمان پادشاھلىقىنىڭ لەشكەرلىرى. ئۇلار كېلىپ: «بۇ
كىمنىڭ قويلرى؟» دەپ سورىسا، سەن: «ئوسمان شاھنىڭ»

دېگن، بولمسا، جېنىڭدىن ئايرىلسەن، — دەپتۇ. پادىچى جېنىدىن قورقۇپتۇ. ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندە سەپەرگە چىققانلار بۇ جايغا يېتىپ كېلىپ، بۇ قوي پادىلىرىنى كۆرۈپ:

— ھەي پادىچى، بۇ كىمنىڭ قويلىرى؟ — دەپ سورىغا. نىكەن، پادىچى:

— تەقسىرلەر، بۇلار ئوسمان شاھنىڭ قويلىرى، — دەپ جاۋاب بېرىپتۇ. ئۇلار يولنى يەنە داۋاملاشتۇرۇپتۇ. تۈلكە يېرىم كۈنلۈك يولنى ئالدىن مېڭىپ بىر جايغا كەلگەنكىن، چوڭ بىرتوپ يىلقا ئۇچراپتۇ. تۈلكە يىلقىچىنىڭ ئالدىغا بېرىپ:

— ھەي يىلقىچى، ئاۋۇ كۆرۈنگەن چاڭ - توزاننى كۆر -

دۇڭمۇ؟ ئۇ ئوسمان پادىشاھلىقىنىڭ لەشكەرلىرى. ئۇلار كېلىپ: «بۇ كىمنىڭ يىلقىلىرى؟» دەپ سورىسا، سەن: «ئوسمان

شاھنىڭ» دېگن، بولمسا، جېنىڭدىن ئايرىلسەن، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلاپ يىلقىچى جېنىدىن قورقۇپتۇ. ئىككى ئاش پىشىم ۋاقىت ئۆتكەندە سەپەرگە چىققانلار بۇ جايغا يېتىپ كېلىپ،

يىلقىلارنى كۆرۈپ:

— ھەي يىلقىچى، بۇ كىمنىڭ يىلقىلىرى؟ — دەپ سوراپتۇ. يىلقىچى:

— تەقسىرلەر، بۇ ئوسمان شاھنىڭ يىلقىلىرى، — دەپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان بەگ - سپاھلار، ئوسمان شاھ ھەققىدە تەن

باي ئىكەن، دەپ ئويلاپتۇ. يەنە يېرىم كۈن يول يۈرگەندىن كېيىن تۈلكە بىر كالا پادىسىغا يولۇقۇپتۇ. ئۇ پادىچىنىڭ

ئالدىغا بېرىپ:

— ھەي پادىچى، ئاۋۇ چاڭ - توزاننى كۆردۈڭمۇ؟ ئۇ ئوسمان پادىشاھلىقىنىڭ لەشكەرلىرى. ئۇلار كېلىپ: «بۇ كالا پادىسى كىمنىڭ؟» دەپ سورىسا، سەن: «ئوسمان شاھنىڭ كالا

پادىسى» دېگىن، بولمىسا، جېنىڭدىن جۇدا بولمىسەن، دەپ -
تۇ. پادىچى ئۆز جېنىدىن قورقۇپتۇ. ئىككى
ۋاقىت ئۆتكەندە سەپەرگە چىققانلار بۇ يەرگە كېلىپ، پادىچىنى
— ھەي پادىچى، بۇ كالىلار كىمنىڭ؟ — دەپ سوراپتۇ.
پادىچى:

— تەقسىرلەر، بۇ ئوسمان شاھنىڭ كالىلىرى، — دەپ -
تۇ. بۇنى ئاڭلىغان بەگ - سپاھلار ھەيران قېلىشىپ، سا -
قاللىرىنى تۇتۇشۇپتۇ.

قاراغول پادىشاھلىقىغا يېقىن بىر جەزىرىدە تاشلاندىق
شەھەر بار ئىكەن، بۇ شەھەرنى بىر ۋەھشىي يالماۋۇز ئىگى -
لىمۋالغانىكەن. بۇ يالماۋۇز نۇرغۇن بىگۇناھ كىشىلەرنى شە -
ھەرگە قاماپ قويۇپ، ئۆزىگە ئوزۇق قىلغاننىڭ سىرتىدا،
ئەتراپتىكى كىچىك پادىشاھ ۋە بەگلەرنى قورقۇتۇپ، ئۇلارنىڭ
نۇرغۇن ئالتۇن - كۈمۈش، ئۈنچە - مەرۋايىتلىرىنى ئۆزىنىڭ
قىلىۋالغانىكەن. تۈلكە

ئۇدۇل بۇ شەھەرگە كې -
لىپ، يالماۋۇزغا:

— ھەي تەقسىر،
چاتاق بولدى، سىزگە ئا -
پەت كېلىۋاتىدۇ، —
دەپتۇ. يالماۋۇز ھېچنەپ -
مىنى ئاڭقىرالماي غەزەپ -
تىن كۆزلىرى ئالىيىتىپ،
بۇرۇتلىرى تىترەپ كې -
تىپتۇ - دە:

— ھەي ئالچىغان
قۇرت، سەن نېمىدەپ

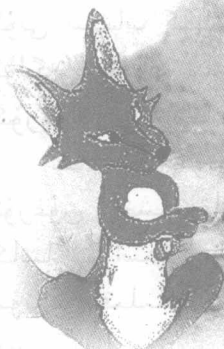
بىلىجىرلاۋاتىسەن؟ ! مەن دېگەن جاھاننىڭ پالۋىنى، ماڭا خىدا-
رىس قىلىدىغانغا كىمنىڭ ھەددى؟ ! — دەپ ھۆركىرەپتۇ.
تۈلكە: «ھەي، تەقسىر، بۇ قېتىم مەن سىنىڭ ئىشقا»

— ھەي تەقسىر، بۇ قېتىم كېلىۋاتقىنى ئادەتتىكى ئا-
دەملەر ئەمەس، بەلكى سۇلايمان پادىشاھ ئەۋەتكەن دىۋە لەشا-
كەرلەر، ئىشەنمىسىڭىز ئۆزىڭىز كۆرۈپ بېقىڭ، — دەپتۇ.
بۇنى ئاڭلىغان يالماۋۇزنى قورقۇنچ بېسىپتۇ. ئۇ شەھەر سىر-
تىغا چىقىپ قارىغانىكەن، يىراقتىن قويۇق چاڭ - توزانىنىڭ
ئۆزلىرى تەرەپكە يېقىنلاپ كېلىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ، تىترەك
بېسىپ، تۈلكىگە يالۋۇرۇپ: «

— ھەي تۈلكىجان، سەن كۆپنى كۆرگەن، تەجرىبىلىك
جانىۋار، مەن ئەمدى قانداق قىلسام بولار؟ سەن بىر ئەقىل كۆر-
سەتكىن، — دەپتۇ. تۈلكە بۇ غەنىمەت پۇرسەتنى چىڭ تۇتۇپ:
« — ھەي تەقسىر، مەن بۇنىڭ ئامالنى بۇرۇنلا ئويلاپ
قويغان. سەن ئاۋۇ ئورەككە چۈشۈپ مۆكسەن، مەن ئۇنىڭ
ئۈستىنى شاخ - شۇمبىلار بىلەن يېپىپ قويىمەن. سەن خا-
تىرجەم بولغىن، قالغان ئىشنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، — دەپتۇ.
يالماۋۇز ئالمان - تالمان ئورەككە چۈشۈپ مۆكۈپتۇ. تۈلكە
بولسا، ئورەكنىڭ ئۈستىگە نۇرغۇن شاخ - شۇمبىلارنى دۆۋد-
لەپتۇ - دە، ئۇنىڭغا ئوت يېقىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ۋەھشىي
يالماۋۇز ئوتتا كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىپتۇ. تۈلكە دەرھال ھەرد-
كەتكە كېلىپ ئاۋۋال بىگۇناھ كىشىلەر سولانغان ئۆيلەرنى
ئاچقانىكەن، چىرايلىرى سارغايغان، ئورۇقلاپ ئۈستىخان بولۇپ
قالغان ئادەملەر: «مەن ئورۇق، سەن سېمىز» دەپ چۇرقىراش-
قىلى باشلاپتۇ. تۈلكە بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ، ئۇلارغا: «

— ھەي بىگۇناھ كىشىلەر، ئەمدى ۋارقىراشماڭلار، ۋەھ-
شىي يالماۋۇز كۆيۈپ ئۆلدى، سىلەر ئازاد بولدۇڭلار، تېز

سىرتقا چىقىڭلار، — دەپ جاكارلاپتۇ. ئۇزۇن يىللار سىلاقتا
 ياتقان كىشىلەر بۇ گەپكە بىر ئىشىنىپ، سىرتقا چىقىپ قارىغانىكەن،
 يالماۋۇزنىڭ ئورەكتە كۆپىنچە بولۇپ ياتقانلىقىنى كۆرۈپ كۆڭۈللىرى تىنچىپتۇ. بۇ
 تۈلكە باشقا كىيىم - كىچەك بار ئۆيلەرنى ئېچىپ ھەممە ئادەمگە
 يېڭى كىيىملەرنى كىيگۈزۈپ تەييار قىلىپ، شەھەردىكى
 يالماۋۇزنىڭ ئوردىسى ۋە باشقا سارايلارنى رەتلەپ پاكىزلەپ،
 ئېسىل گىلەم ۋە رەختلەر بىلەن بېزەپتۇ ھەمدە ئالتۇن -
 كۈمۈش، ئۈنچە - مەرۋايىت قاچىلانغان ئۆيلەردىن نۇرغۇن
 بايلىقنى ئېلىپ چىقىپ ئوردىنىڭ ۋە سارايلارنىڭ كۆزگە كۆرۈنەرلىك
 جايلىرىغا تىزىپتۇ. بۇ ئىشلار تۈگىگەندىن كېيىن،
 كىشىلەرنى شەھەر دەرۋازىسىنىڭ ئىككى تەرىپىگە قاتار تىزىپتۇ.
 ئۇزاق ئۆتمەي ئوسمان ۋە ئۇنىڭغا ھەمراھ بولۇپ كەلگەنلەر
 بۇ يەرگە يېتىپ كەلگەنىكەن، كىشىلەر ئۇلارنى ئىززەت -
 ئىكرام بىلەن كۈتۈۋېلىپ، ئېسىل مېھمانلارنى ئوردىغا،
 قالغانلىرىنى سارايلارغا باشلاپتۇ. ھەمراھ بولۇپ كەلگەنلەر
 ئوردىدا ۋە سارايلاردىكى دۆۋە - كۈمۈش، ئۈنچە - مەرۋايىتلارنى كۆرۈپ

كۆزلىرى ئالاچەكمەن بولۇشۇپ، ئوسمان شاھنىڭ تەڭداشسىز باي ئىكەنلىكىگە ھەقىقىي ئىشىنىپتۇ. مېھمانلار بىر ئاي تۇرۇشقاندىن كېيىن، ئوسمان ۋە ئۇنىڭ ئايالى بىلەن خوشلىشىپ، ئۆز يۇرتىغا قايتىپتۇ. يالماۋۇزنىڭ زۇلمىدىن قۇتۇلغان خەلق مۇشۇ شەھەرنىڭ پۇقراسى بوپتۇ. شۇنداق قىلىپ، تۈلكە ۋەدىسىگە ۋاپا قىلىپ، ئوسماننى بىر تۈپ جىگدىگە تايىنىپ تۇرمۇش كەچۈرىدىغان نامراتتىن بىر شەھەرنىڭ پادىشاھىغا ئايلىندۇرۇپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە تۈلكە ئوسمانغا:

— ھەي ئوسمان، مەن ۋەدەمدە تۇرۇپ سېنى پادىشاھلىق تەختكە ئولتۇرغۇزدۇم، بۇنىڭ بەدىلىگە سەن ماڭا قانداق جاۋاب قايتۇرسەن؟ — دەپ سوراپتۇ. ئوسمان تۈلكىگە:

— ھەي تۈلكە، راست ئېيتسەن، سەن ۋەدەڭنى ئورۇنداپ مېنى مۇرادىمغا يەتكۈزدۈڭ. بۇنىڭ بەدىلىگە مەن سېنى ئۆمۈر بويى ياخشى باقمەن، ئەگەر ئۆلۈپ كەتسەڭ، ئۆلۈكۈڭنى كاتتا مۇراسىم ئۆتكۈزۈپ ئۆزىتىمەن، قەبرىڭنى ئالتۇندىن ياسايمەن، — دەپتۇ.

ئايىلار، يىللار ئۆتۈپتۇ، ۋاقىت ئۇزارغانسېرى ئوسمان تۈلكىنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ئۇنتۇشقا باشلاپتۇ، تۈلكىمۇ ئوسماننىڭ بەزى ھەرىكەتلىرىدىن گۇمانلىنىپ، ئۇنى سىناپ كۆرمەكچى بوپتۇ. دە، بىر كۈنى يالغاندىن ئۆلگەن بولۇپ يېتىپتۇ. ئوسمان تۈلكىنىڭ ئۆلگەنلىكىنى كۆرۈپ، خوتۇنغا:

— ھەي خوتۇن، تۈلكە ئۆلۈپتۇ. ئۇ ھايات ۋاقتىدا ماڭا نۇرغۇن ياخشىلىقلارنى قىلغان، مەنمۇ ئۇ ئۆلگەندىن كېيىن كاتتا مۇراسىم بىلەن ئۆلۈكىنى ئۆزىتىشقا، قەبرىسىنى ئالتۇندىن قىلىشقا ۋەدە بەرگەندىم، ئەمدى قانداق قىلىمىز؟ — دەپ مەسلىھەت سورىغانىكەن، خوتۇنى:

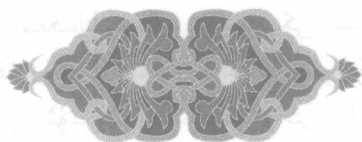
— بىر سېسىق تۈلكە ئۆلگەن بولسا، مەن بوپتۇم، ئۇلدا.
گەندىن كېيىن مۇراسىم ئۆتكۈزۈش ئۈچۈن بىلەن مەن ئۇنىڭ
ئۆلۈكىنى شەھەرنىڭ سىرتىغا ئاچقىپ تاشلىشىمىزنى
مەمدۇ؟ — دەپتۇ.

ئوسمان ئايالنىڭ گېپىگە كىرىپ، تۈلكىنى شەھەر
سىرتىغا ئاچقىپ بىر ئورەككە تاشلاپتۇ. ئوسماننىڭ بۇ قىل-
غانلىرى تۈلكىگە بەك ئەلەم بوپتۇ — دە، ئەتىسى ئوسماننىڭ
ئالدىغا كىرىپ:

— ھەي ئوسمان، سېنىڭ مېنىڭ ياخشىلىقىمغا قاي-
تۇرغان جاۋابىڭ مۇشۇمۇ؟ مەن يېقىندىن بېرى سېنىڭ بەزى
ئىشلىرىڭدىن گۇمانلىنىپ يۈرگەندىم، مانا بۈگۈن سەن ئۆ-
زۈڭنىڭ ئىشەنچسىز ئادەم ئىكەنلىكىڭنى ئىسپاتلىدىڭ! —
دەپتۇ. ئوسمان تۈلكىنى كۆرۈپ بەك ئوڭايىزلىنىپتۇ ھەمدە:

— ھەي تۈلكە، مەن سېنىڭ ئالدىڭدا خىجىلمەن، مەن ۋاپا-
غا جاپا قىلدىم، مەن گۇناھكار، مېنى كەچۈرگىن، بۇنىڭدىن كې-
يىن ساڭا بەرگەن ۋەدەمنى راستتىنلا ئورۇندايمەن! — دەپتۇ.

بىرنەچچە يىللار ئۆتكەندىن كېيىن تۈلكە قېرىپ
راستتىنلا ئۆلۈپتۇ. ئوسمان ۋەدەسىگە ئەمەل قىلىپ، ئۇنىڭ
ئۆلۈكىنى كاتتا مۇراسىم ئۆتكۈزۈپ ئۆزىنىڭ ھەمدە ئالتۇن-
دىن قەبرە تۇرغۇزۇپ، ئۆز شەپقەتچىسىگە بولغان ساداقىتىنى
ئىپادىلەپتۇ.

تاۋۇس ئالدىن

بار ئىكەن، يوق ئىكەن، ئاچ ئىكەن، توق ئىكەن، ئۆتكەن زاماندا بىر جاڭگالدا تۈرلۈك ھايۋانلار، رەڭمۇرەڭ، خىلمۇخىل قۇشلار ئىناق، خۇشال - خۇرام ياشايدىكەن، ئۇلارغا يولۋاس شاھلىق قىلىدىكەن.

كۈنلەردىن كۈن ئۆتۈپتۇ. بىر ئېيىق جاڭگالدىكى جاما-ئەتتىن ئۆزگىچە بولۇپ قاپتۇ. ئۇ توپتىن بۆلۈنۈپ، ئۆزى يالغۇز ئوۋ ئوۋلاپ، سەيلە - تاماشا قىلىدىكەن. كۆپ ئۆتمەي ئېيىق شۇ ئەتراپتىكى كىچىكرەك بىر مەھەللىگە ئۆگىنىپ قاپتۇ، كېچىلىرى بېرىپ كىشىلەرنىڭ قوتانلىرىدىن قوي - قوزا، غاز - ئۆردەكلەرنى ئوغرىلايدىكەن، تاپالمىسا، كوچىلار - دىكى ئاشقان - تاشقان سۆڭەكلەرنى تېپىپ غاجلايدىكەن. ئېيىققۇاي بۇ ئىشنى تاپقىنىغا ناھايىتى خۇشال بولۇپ، كۆ-رەڭلەپ، ئۆزىنى ئەقىللىق، باشقىلارنى دۆت چاغلاپتۇ.

بىر كۈنى كېچىدە ئېيىققۇاي ئۆگەنگەن ئادىتى بويىچە مەھەللىگە كەپتۇ ۋە ئايلىنىپ يۈرۈپ يېگۈدەك بىرەر نەرسە تاپالماپتۇ. ئاخىر مەھەللىنىڭ چېتىدىكى بىر كونا ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ قاپتۇ، ئۆينىڭ ئىشىكى ئوچۇق ئىكەن. ئۆي ئىگىلىرى تاقاشنى ئۈنتۈپ قالغانمۇ ياكى باشقا سەۋەبمۇ، ئەي-تاۋۇر، ئېيىققۇاينىڭ بۇنىڭ بىلەن ئىشى بولماپتۇ. « نېمىدې-

گەن ياخشى، — دەپ ئويلاپتۇ ئېيىقۋاي، — ئەمدى قورساقنى تازا ئوبدان تويغۇزىدىغان بولدۇم». ئۇ مانا شۇنداق خىيالدا، لەن بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ ئوچۇق ئىشكىتىن چىقىپ، چىگە كىرىپتۇ. قارىسا، ئۆي ئىچىدە يوغان — يوغان ياغدا كۈپلەر تۇرغۇدەك. ئېيىقۋاي تېخىمۇ خۇشال بولۇپ، كۈپكە ئېگىشىپ ئىچىدىكى نەرسىنى تېتىپ كۆرمەكچى بولغاندا، تۇ-يۇقسىز پۈتى بىرنەرسىگە تېگىپ كېتىپ، جاراڭلىغان سادا چىقىپتۇ، بۇنىڭدىن ئۆلگۈدەك قورقۇپ كەتكەن ئېيىقۋاي مەڭدەپ كېتىپ كۈپكە موللاق ئېتىپ چۈشۈپتۇ، قارىسا، كۈپ ئىچىدە لىقمۇلىق سۇ تۇرغۇدەك. ئۇ كۈپتىن ئاران چىقىپ، سەكرەپ قاچاي دەپ تۇرۇشىغا، تەڭپۇڭلۇقنى يوقىتىپ، يې-نىدىكى ئىككىنچى كۈپكە چۈشۈپ كېتىپتۇ. شۇنداق قىلىپ، ئېيىقۋاي قاتار تىزىلغان ئون بەش — يىگىرمىدەك كۈپكە بىر قېتىمدىن چۈشۈپ چىقىپتۇ، ئاخىر مىڭ بالادا كۈپلەردىن قۇتۇلۇپ چىقىپتۇ — دە، بەدەنلىرى چۆپ — سۈزمە ھۆل بو-لۇپ، غال — غال تىترىگەن ھالدا مەھەللىنىڭ چېتىدىكى چاتقانىڭ تۈۋىدە ئاچ پېتى ئۇخلاپ قاپتۇ.

ئەتىسى ئويغىنىپ قارىسا، كۈن ئېچىلىپ، چۈش بولاي دەپ قالغانىكەن. ئېيىقۋاي بەدەنلىرىگە قاراپ ھەيران قاپتۇ، چۈنكى، تۈكلەرى كۈن نۇرىدا يەتمەش خىل پارقراپ، تېرى-سى غەلىتە بىر تۈسكە كىرىپ قالغانىكەن. ئۇ قانچە باش قا-تۇرسىمۇ بۇنىڭ تېگىگە يېتەلمەپتۇ، ئەسلىدە ھېلىقى ئۆي بىر بوياقچىنىڭ ئۆيى بولۇپ، ئۆزى چۈشۈپ كەتكەن كۈپلەر بوياق چىلانغان كۈپلەر ئىكەنلىكى خىيالغىمۇ كەلمەپتۇ. ئې-يىق ئويلاپ — ئويلاپ، ئۆزىدىكى بۇنداق ئۆزگىرىشتىن ناھا-يىتى خۇشال بوپتۇ ۋە كالىسىغا بىر ھىيلە كەپتۇ: ئەمدى مې-نىڭ ئەسلىمنى ھېچكىم بىلەلمەيدۇ، جاڭگالغا قايتىپ بارسام،

ھەممە ھايۋانلار چوقۇم مەندىن قورقىدۇ، جاڭگالدىكىلەر ئەزەلدىن مېنى كۆزگە ئىلمايتتى، يولۋاس، شىر، يىلپىز دېگەنلىرى مېنى دەپسەندە قىلغانىدى، ئەمدى ئۇلارنى راسا قورقۇتۇپ، ئەخمەق قىلىپ، جاڭگالنى سوراپ يېمەيمەنمۇ. ئۇنىڭ خىيالى ئۆزىگە قالتىس يېقىپ كېتىپ، ئۆزىگە «تاۋۇس ئەللىين» دېگەن نام-نى قويۇپ، كۆرەڭلىگەن ھالدا جاڭگالغا جۈنەپتۇ.

يولۋاس پادىشاھ، شىر ۋەزىر ۋە باشقا جاڭگال ئەھلى ئۆزلىرىنىڭ ئىناق يۇرتلىرىنىڭ تىنچ - ئامانلىقىنى مۇھا-پىزەت قىلىش ئۈچۈن ئەتراپلارغا ساقچىلار قويۇشقانىكەن، بۇ ساقچىلار ئېيىقۋايىنى كۆرۈپ ھەيران قاپتۇ ۋە قورقۇپ كې-تىپتۇ، چۈنكى ئۇلار بۇنداق يەتمىش خىل رەڭدە پارقرايدىغان ھەيۋەتلىك مەخلۇقىنى زادى كۆرمىگەنىكەن. ئۇلار دەرھال بۇ ئىشتىن يولۋاس، شىر باشلىق جاڭگال ئەھلىنى خەۋەردار قىپتۇ. جاڭگال ئەھلىنىڭ تىنچلىقى ۋە خاتىرجەملىكى بۇزۇ-

لۇپتۇ، كۆڭۈللىرىگە پاراكەندىچىلىك ھەم ۋە-ھەمە چۈشۈپتۇ، «بىز بىلمەيدىغان بۇ مەخلۇق يامان نەرسە بولسا كې-رەك، ئېھتىيات قىلغان تۈزۈك، ئۇنى ئىززەت بى-لەن كۈتۈۋالايلى» دېيىد-شىپتۇ. ئاندىن يولۋاس پادىشاھ ھېلىقى مەخلۇق-نى جاڭگالغا مېھماندار-چىلىققا تەكلىپ قىلىشقا باقاۋۇللارنى بۇيرۇپتۇ.

باقاۋۇللار دەرھال ئېيىققا
 بۇ تەكلىپنى يەتكۈزۈپتۇ.
 ئېيىقۋاي كۆرەڭلەپ،
 ئالچاڭلاپ، گوپا خۇشياق-
 مىغان قىياپەتتە جاڭگال-
 غا يول ئاپتۇ. ئىككى تە-
 رەپتە تىزىلىپ قارشى
 ئېلىۋاتقان جاڭگال ئەھ-
 لىگە ئۇ كۆز قىرىنىمۇ
 سالماي، غاداينغان پېتى
 ئۇدۇل مېڭىپ، يولۋاس
 پادشاھ ئولتۇرىدىغان

تەختتە ئولتۇرۇۋاپتۇ. بۇ ئىشقا شر، يىلپىز باشلىق مۆتد-
 ۋەرلەر ھەيران بولۇشۇپ، بىر- بىرىگە قارىشىپ قويۇشۇپتۇ،
 لېكىن بىرنەرسە دېيەلمەپتۇ. يولۋاسمۇ خاپىلىقنى ئىچىگە
 يۇتۇپ گەپ قىلماپتۇ. جاڭگال ئەھلى «مېھمان» نىڭ ئاجايىپ
 رەڭگارەڭ تالۋىنىپ تۇرغان ھەيۋەتلىك تۇرقىنى كۆرۈپ، ئۇ-
 نىڭ زادى قايسى نەسەب، قايسى جىنسىغا مەنسۇپ ھايۋان ئى-
 كەنلىكىنى بىلەلمەپتۇ، ئەتىسى ئاران ئۇنىڭ نامىنى سوراشقۇ
 پېتىنىپتۇ.

— نامىم «تاۋۇس ئەللەيىن» بولىدۇ. ئەللەيىنلەر جىنسى
 ھايۋانلار دۇنياسىدا كەم ئۇچرايدىغان ئەڭ ئالىي جىنىستۇر! —
 دەپتۇ ئېيىق كۆرەڭلەپ.

شۇنىڭدىن باشلاپ «تاۋۇس ئەللەيىن» جاڭگالغا خوجايىن
 بوپتۇ، نەتىجىدە جاڭگالنىڭ بۇرۇنقى خاتىرجەملىكى تۈگەپ،
 پىتنە - پاسات، جېدەل - غوۋغا ئاۋۇپتۇ، چۈنكى «تاۋۇس
 ئەللەيىن» جاڭگالدىكىلەرنى دائىم گىژ - گىژگە سالىدۇ.

كەن. ئۇنىڭ بۇ خۇلقى شىر، يىلپىز باشلىق مۆتىۋەرلەرگە ياقماپتۇ ۋە دىللىرىدا ئۇنىڭغا ئۆچمەنلىك كۈچىيىپتۇ. جاڭ-گالدىكى باشقا ھايۋانلارمۇ «تاۋۇس ئەللەين» كەلگەندىن باشلاپ ئۆزلىرىنىڭ ئىناقلىقى يوقالغانلىقى، پىتنە - پاسات كۆپىيىپ، جېدەل - ماجىرانىڭ ئاۋۇغانلىقىنى سېزىشكە باشلاپتۇ. شۇنداق قىلىپ، «تاۋۇس ئەللەين» ھەممىنىڭ كۆزىگە سەت كۆرۈنۈشكە باشلاپتۇ. ۋاقىت ئۆتكەنسېرى «تاۋۇس ئەللەين» ھەددىدىن ئېشىۋېرىپتۇ. ئۇنىڭ خورلۇقلىرىغا چىدىمىغان مويىسىپىتلەردىن بىرقانچىسى شىر، يىلپىزلارنى ۋەكىل قىلىپ، يولۋاس پادىشاھنىڭ ئالدىغا كىرگۈزۈپتۇ. ئۇلار:

— پادىشاھىئالەم، ئەسلىدە بىز ناھايىتى ئىناق، تىنچ ياشاپ كەلگەندۇق، بۇ «تاۋۇس ئەللەين» دېگەن نەرسە كېلىپلا ئىشلار باشقىچە بولۇپ كەتتى، تىنچلىق بۇزۇلۇپ، جېدەل - غوغۇغا كۆپەيدى، ئۇ ھېچقايسىمىزنى كۆرگەنلىماي، ھەممىمىزنى خورلىدى. ھەممە «تاۋۇس ئەللەين» دىن بىزار، لېكىن گەپ قىلالمايۋاتىدۇ. «تاۋۇس ئەللەين» دېگەن زادى قانداق نەرسە؟ قايسى نەسىلدىن؟ نېمە مۇددىئاسى بار؟ قانداق كارامىتى بار؟ بىز تەكشۈرۈپ كۆرمەيلا، يەتمىش خىل پار-قىرايدىغان رەڭگىدىن قورقۇپ، ئۇنى بېشىمىزغا چىقىرىپ قويدۇق. بۇنىڭغا بىرەر چارە قىلمىساق بولمايدۇ، — دەپتۇ. «تاۋۇس ئەللەين» نى جاڭگالغا تەكلىپ قىلغىنىغا پۇشايمان قىلىپ، قانداق چارە قىلىشنى ئويلىنىپ يۈرگەن يولۋاس پادىشاھقا بۇ مەسلىھەت ناھايىتى ماقۇل كەپتۇ. ئاخىر ئۇلارنىڭ مەسلىھىتى، پادىشاھنىڭ بۇيرۇقى بىلەن پۈتۈن جاڭگال ئەھلى يىغىلىپ چوڭ مەرىكە ئۇيۇشتۇرىدىغان، بۇ مەرىكىدە بارلىق ھايۋانلار ئۆز خىلى بويىچە ئايرىلىپ، ئۆزىگە خاس ھۈنەر، ئو-يۇن كۆرسىتىدىغان، قايسىسى ياخشى ھۈنەر، ئويۇن كۆرسەتسە

مۇكاپات ئالدىغان توختام بوپتۇ.

بۇيرۇق چىقىرىلىپ، پۈتۈن جاڭگال ئەسلى-بىجىلىمە مە-
رىكە باشلىنىپتۇ. مەرىكە شۇنداق قىزىپ كېتىپتۇكى،
ھايۋانلار ۋە قۇشلار ئۆز خىللىرى قاناردا ئۆزىگە خاس ئويۇن-
لىرىنى ئويىناپ، جاڭگالنى زىلزىلىگە كەلتۈرۈپتۇ. شىر،
پىز، ھەتتا يولۋاس پادىشاھمۇ ئوتتۇرىغا چۈشۈپ، ئۆز توپى-
رىغا قوشۇلۇپ ئويىناپ كېتىپتۇ. «تاۋۇس ئەللەين» چوڭچە-
لىق قىلىپ، چاندۇرماي ئۆزىنى بېسىپ ئولتۇرۇپتۇ. ئېيىقلار
توپى ئۆز ماھارەتلىرىنى كۆرسىتىشكە باشلىغاندا، «تاۋۇس
ئەللەين» ئۆزىنى تۇتالماي، دەرھال ئېيىقلار توپىغا قوشۇ-
لۇپ، ھەۋەس بىلەن ئېيىقلارچە ئويىناپ كېتىپتۇ.

كۆپچىلىك، «تاۋۇس ئەللەين» دېگەن ئەسلىي بىر ئېيىق
ئىكەنغۇ! دەپ، ئۇنىڭ ئالدامچىلىقىدىن قاتتىق غەزەپلىنىپ،
چۇقان - سۈرەنلەر بىلەن ئۇنىڭغا تاشلىنىپتۇ. ئارىدىن كۆپ

ئۆتمەي «تاۋۇس ئەللە-
ين» نىڭ رەڭگارەڭ
تۈكلىرى تامام يۇلۇ-
نۇپ، بەدەنلىرى تىتما -
تىتما بولۇپ، ئاخىرەتكە
سەپەر قىپتۇ.

جاڭگالدىكى بارلىق
ھايۋانلار بۇ ئاپەتنى يو-
قاتقىنىغا ئىنتايىن
خۇشال بوپتۇ. ئۇلار
يېڭىۋاشتىن تىنچ ۋە
ئىناق ياشاشقا باشلاپتۇ.

[General Information]

书名=维吾尔民间故事 22 维吾尔文

SS号=40250806